

Numizmatički časopis

dinar

Br. 2

Septembar
1996. GOD. I

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

POSEBAN PRILOG: Numizmatika RUMUNIJE

TEMA BROJA: ZLATO I ZLATNI NOVAC

Cena: Metalni novac CRNE GORE

POKLON SVIM ČITAOCIMA:
PRIGODNI NOVČIĆ SLOVENIJE

Za uvodnik ovog broja časopisa "dinar" izabrali smo temu koja je nesumnjivo najpopularnija u numizmatičkom svetu i šire - ZLATO I ZLATNI NOVAC. Od hebrejskog "zahab" (obasjan suncem), sanskrtskog "hirangam" (sjati) i grčkog "hryssos" (isto značenje), sve do slovenskog "zlato", "zoloto" (žuto) i germanskog "Gold" (isto značenje, od gelb - žuto), zlato je oduvek predstavljalo simbol raskošnog sjaja, izuzetne vrednosti i velikog interesovanja. Pa i našeg!

ZLATO

"I daću ti konja Jovanova
i na njemu puni tovar zlata
sve cekina žutoga dukata"

U navedenim stihovima naše narodne pesme daje se ispravno objašnjenje termina *cekin* - cekin je dukat. A dukat... Duga je to priča. Ona ne počinje samo one davne 1284. godine, kada je prvi zlatnik po imenu *dukat* iskovana. Ona takođe ne počinje od Kreza, čuvenog vladara antičke Lidije koji je iskovao prvi zlatni novčić u istoriji, *stater*, pre 2500 godina. Ona započinje pre otprilike šest hiljada godina, od kada pouzdano možemo pratiti istorijat plemenitog metala po imenu ZLATO.

Mlački (venecijanski) dukat

Na osnovu arheoločkih nalaza - kultna oruda, žrtvene posude, zlatne maske i sl. - mogu se doneti zaključci o upotrebi zlata u pradavnim, praistorijskim, vremenima. U Egiptu, najznačajnijem kulturnom centru ranijeg antičkog veka, sigurni dokazi o eksploataciji i preradi zlata idu do 3000. godine pre Hrista. Zlato antičkog Egipta dobijalo se ispiranjem peska i iz rudnika, a najznačajnija "zlatna zemlja" u to vreme bila je Numibija (današnji Sudan), čije je ime poticalo od egipatske reči *nub* - zlato.

U ranijim civilizacijama, a i kasnije, zlato i zlatni predmeti tesno su bili povezani sa mitološkim konceptima: zhog svoje čudesne lepote i sjaja, verovalo se da je zlato povezano sa suncem, a sunce se smatralo božanstvom koje daje život. Zato se zlatu pripisivala natprirodna moć: verovalo se da zlato uništava demonske sile mraka. Hebrejski naziv za zlato, *zahab*,

doslovno znači *obasjan suncem*, a zlato na grčkom, *hryssos*, predstavlja termin koji potiče od sanskrtskog *hirangam* (sjati). Zlato je, zhog svoje magične privlačnosti (prouzrokovane lepotom, ali i izuzetnom retkošću) oduvek bilo simbol bogatstva i socijalnog prestiža u ljudskoj istoriji. Zato je ovaj metal veoma rano postao najcenjenije i univerzalno najprihvaćenije sredstvo razmene.

U početku kao sredstva razmene služili su razni predmeti - stoka (otud naziv *blago*), pšenica, koža, platno (*platith*), alatke, retke školjke itd. S vremenom kao sredstvo razmene počinju se upotrebljavati podesniji predmeti, prvenstveno metali, i posebno oni plemeniti. Mali grumen zlata vredio je više od velikog teleta, a bio je i podesniji za nošenje i čuvanje. Zlato se može prenositi 447.772 puta lakše nego, na primer, pšenica.

Smatra se da su metali kao sredstvo razmene prvi put uvedeni u Indiji i Asiriji oko 2000 godina pre Hrista. Metale je u početku trebalo meriti prilikom svake transakcije i određivati im stvarnu vrednost s obzirom na sastav i korisnost same legure. To je tzw. penzatorsko plaćanje. Da bi se to pojednostavilo, došlo se na ideju da bi se ova merenja mogla izbeći ako država svojim službenim pečatom overi i garantuje čistoću i težinu metalnog odlivka uzetog da služi kao sredstvo razmene. Time je došlo do "izuma" najznačajnijeg sredstva razmene - NOVCA.

Novač u ovoj formi, kakvog ga i danas imamo, nastao je u 7. veku pre Hrista u antičkoj kraljevini Lidiji, na zapadu Male Azije, koja je u to vreme bila centar trgovine antičkog sveta i izvor plemenitih metala. U početku, kovo se novac od elektruma, prirodne mešavine srebra i zlata. Oko 500. godine pre H. lidinski kralj Krez (čije ime i danas predstavlja sinonim za bogatstvo - "hogat kao Krez", "Krezovo blago" itd.) počinje sa kovanjem novca od čistog zlata. Njegovi *stateri* bili su, dakle, prvi zlatnici u istoriji sveta. Na tim prvim "cekinima antičkog sveta" čuveni kralj utisnuo je svoj pečat sa predstavom lava i time je lično zagarantovao stalnu i uvek istu vrednost svojih novčića. Posle Krezove smrti, Lidija je pokorena i priključena Persijskom carstvu, ali njen izum, novač, nije time propao. Persijanci prihvataju ideju i tehniku izrade novca od Lidijaca i to uspešno proširuju na druge delove antičkog sveta, pre svega na Vavilon i neke maloazijiske i grčke države.

Lidija, zlatni stater, 561-546 pre Hrista

Persijski zlatnik zvao se *dari* i njegova vrednost iznosila je 20 srebrnih *siglosa*, pojedinačne težine od 5,50 grama.

Istoriju novčarstva najviše su obogatili Heleni. Metalni novac jedan je od najtipičnijih proizvoda ljudske civilizacije koji je u antičkoj Grčkoj doveden u estetskom smislu do nikada pre ni kasnije dostignutog savršenstva. Grčki antički novac iz 4. i 5. veka pre Hrista predstavlja najlepši novac koji je ikada iskovan.

Prva grčka osnovna novčana jedinica zvala se *stater*. Stater je kovan od zlata i od srebra. Kasnije najvažniji apoen postaje *drahma*. Atinski stater sastojao se od 4 drahme i nazivao se *tetradrahma*. Tetradrahma je težila 14,46 g srebra i imala prečnik od 25 do 33 mm. Zlatni stater težine 7,5 g vredeo je oko 20 srebrnih statera. Grčke drahme su bile prvi istinski međunarodni novac - "dolar antičkog sveta". Razni grčki gradovi-države izdavali su novac na kojem su prikazivani simboli tipični za taj grad. Svima je poznato da je sova bila simbol Atine. Novac sa ovim simbolom uveden je 556. godine pre Hrista, za vreme vladavine Pezistratusa. Na novcu Korinta nalazio se krilati konj -

Najlepši novčić svih vremena: antička grčka dekadrahma (zlatnik grada Sirakuze vrednosti 10 drahmi) delo vajara Kimona, oko 410. god. pre Hrista (avers).

- Pegaz; simbol Rodosa, takođe na novcu, bila je ruža; Eteza - pčela; Metapontuma - klas žita itd.

Graveri antičkog novca bili su često najčuveniji umetnici tog vremena: Koros, Kimon, Teodotus i drugi. Čak se i čuveni Fidija bavio izradom novca. Zbog toga su grčke monete prava remek-dela na kojima su i najsjajniji detalji fantastično urađeni. U izradi najsitnijih detalja, umesto lupe, umetnik se koristio običnom kapljicom vode fiksiranom na sićušnom okviru. Iz ovog perioda potiče i najlepši novčić koji je ikada iskovan.

(dekadrakhme Sirakuze) besmrtni je Kimon izradio nezaboravan portret vodene nimfe Aretuze čija je glava okružena delfinima. Na reversu je kvadriga, rimski četveropreg, i natpis, ime grada (Sirakosis.).

Najznačajniju ulogu imao je zlatni stater (težine 8,4 g) u vreme Aleksandra Velikog Makedonskog (350-323. pre Hr.). Privredni potencijal i politička kohezija svetske imperije, koju je on izgradio, zahtevali su regulisan i integralan monetarni sistem. To je omogućeno uvođenjem jedinstvene novčane jedinice, zlatnog statera, u sve krajeve tada poznatog sveta.

U sledećem značajnom numizmatičkom razvoju, kada svetski primat sa antičke Grčke prelazi na Rim, pojavljuje se nova moneta kovana od zlata - rimski *aureus* čije kovanje započinje prilično kasno, tek na prelazu iz republikanskog oblika vladavine u imperijalnu eru Rima. Ovaj zlatnik, težine 8 grama, u rimski novčani sistem uvođi Julije Cezar (100-44. god. pre Hr.). Vrednost aureusa (na latinskom *zlatnik*) iznosila je 25 srebrnih dinara (denariusa) ili 400 bronzanih asa. Aureus (mn. aureii) bio je najpoznatiji rimski zlatni novac sve do novčane reforme koju je u 4. veku proveo car Konstantin Veliki (306-337), rodom iz Niša.

NAJSKUPLJI novčić iskovan na području donedavne SFR Jugoslavije jeste zlatnik cara Konstantiusa I (293-306), četverostruki aureus od 1/60 rimske funte, kovan između 1. maja 305. i 25. jula 306. godine u kovnici *Siscia* (današnji Sisak) u Gornjoj Panoniji. Na aversu je bista imperatora uz natpis "CONSTANTIVS PF AVG"; na reversu, na desnoj strani je Konstantius koji Maksimianusu I (levo) predaje globus, uz natpis "CONCORDIA AVGG ET CAES", dakle "Sloga careva i cezara". Obučeni su u stejcem položaju, obučeni u toge. Svaki drži vladarsku palicu, a između njih je lovov venac u kojem je brojka "XX". U donjem delu polja je oznaka kovnice "SIS" (Siscia). Kat br. Cohen VII, 6017. Poznata su samo dva primerka. Jedan od njih je u Berlinском muzeju (20,8 g, Ø 34 mm.) Drugi poznati primerak pojavio se pre desetak godina na numizmatičkom tržištu i tada je, na jednoj aukciji, postigao cenu od DEM 125.000.-

Konstantinov novčani sistem bazirao se na zlatnom *solidusu* koji je uveden 308. godine naše ere. Od jedne rimske funte ili *litre zlata* kovalo se 72 komada novca, pojedinačne težine od 4,5 grama. Solidus je vredeo 24 srebrne siličke. Taj odnos zadržao se i u vreme tzv. Istočnog rimskog carstva poznatijeg kasnije po imenu Vizantija.

Vizantijski zlatnik istog imena, solidus, imao je jednaku težinu, 4,5 g odnosno 24 vizantijska karata. Vizantijski solidus ili *solid* bio je najznačajnija monetna ceklokupe Evrope u ranom srednjem veku, sve do cara Romana IV (1068-1071) koji, umesto solida, kuje novi vizantijski zlatnik čankastog oblika (skifat) po imenu *stamenon nomizma*. Čankasti novac dobijao se kova-

Rimski aureus cara Tiberija (14-37. god.)

jedan bio konkavan a drugi konveksan.

Srednjevekovno evropsko razdoblje od 500. do 1000. godine karakteristiše uglavnom velika nesređenost u pogledu novčarstva. Ratovi, varvarska razaranja, zaražne bolesti i ekonomска nestabilnost znatno su oštetili i praktično ispraznili stare gradove. Trgovina je opala, razbojnici su gospodarili drumovinom. Tek u 11. veku dolazi do laganiog uzdizanja Zapada. Jaki vladari kao normanski kraljevi Engleske, Kapetiani (Kapeti) u Francuskoj i drugi, pokoravaju do tada haotično nezavisnu vlastelju i zbog sve veće političke i privredne stabilnosti, gradovi počinju ponovo da cvetaju. U njima se održavaju veliki sajmovi koji privlače trgovce iz cele Europe. Novčarstvo oživljava! Vešti umetnici ponovo naseljavaju gradove, što utiče na kvalitetniju izradu novca.

U srednjevekovnoj Srbiji nije se kovan zlatni novac. Osnovna novčana jedinica bila je srebrni *dinar* ili groš. Reč *groš* potiče od latinskog naziva za "veliki" (debeli) novac - *nummus grosus*. Težina jednog srebrnog groša bila je u početku oko 3,4 grama. Istovremeno, s pojmom groša kao osnovne novčane jedinice kasnog srednjeg veka, dolazi i do kovanja zlatnog novca u nekim evropskim zemljama. To su bili pre svega *goldguldeni* - zlatni guldeni. Opšti naziv "goldgulden" s vremenom se menja prema nazivima za lokalne zlatnike raznih zemalja i gradova, na primer: zlatni gulden Firence zvao se *florin*, zlatni gulden Venecije - *dukat*, zlatni gulden Luja IX - *angel d'or* itd.

Tadašnja moćna Republika Venecija (Mletci) osnovana je oko 600. godine, da bi oko 1300. god. postala najbogatiji evropski grad. Bogatstvo Mlečana gomilalo se vekovima kroz unosne poslove sa Vizantijom i Levantom, sa Otomanskim imperijom, Arapima... Najčešći mletački novac bio je svakako zlatni *dukat* koji se prvi put pojavio 1284, a kovan se sve do 1822. godine. Svoju svetsku popularnost imo je da zahvali postojanosti kvaliteta: bio je uvek iste težine i finoće - 3,4909 grama, od čega 3,442 g čistog zlata (finoća 986,1/1000). Ime ovog zlatnika potiče od jedne reči koja se pojavljuje u natpisu, reči *DUCATUS*. Pun natpis glasio je 'SIT TIBI CHRISTE DATVS QUEM TV REGIS ISTE DVCATVS'. Ovde reč *ducatus* znači Vojvodstvo odnosno Duždevina.

Zbog solidnosti ove zlatne monete, upotreba mletačkog dukata proširila se po celoj Evropi i on je postao uzor za kovanje zlatnog novca u mnogim zemljama. Premda mletački dukat od 16. veka dobija novo ime - *cekin* (zecchino, naziv potiče od italijanske reči "zecca" - kovnica) - širom Europe i dalje se kuju dukati, pa sve i do najnovijeg vremena. Najčešći dukatski apoeni bili su "jednostruki dukati" i "četvorostruki dukati" tj. zlatnici od 1 i 4 dukata. Kovani su, međutim, i drugi, mnogo veći apoeni, od 15, 20, 50 i 100 dukata. Standardi kovanja bili su uvek striktni: ako znamo da jedan dukat teži 3,4909 g finuće 98,61% Au, onda apoen od 20 dukata teži tačno 20 puta više, dakle 69,818 g iste finoće.

Među najrede i najvrednije primerke evropske numizmatike spadaju zlatnici apoenske vrednosti od 100 dukata kovani u 17. veku. To su madarski "stosrudi dukat" Ferdinanda III kovan 1629. godine, poljskih 100 dukata Zigmunda III iz 1621. i rumunski istoimeni apoen kovan u Transilvaniji za vreme vladavine kneza Mihajla Apofija (1661-1690). Ipak ovi dukati, težine 349,09 grama, nisu najveći zlatnici koji su iskovani. Najveći zlatnik koji je ikada postojao bio je apoen od 200 *mohura* iskovani u kovnici mogalskih vladara u Indiji između 1628. i 1657. godine. On je bio težak 2,23 kilograma. Jedini sačuvani primerak ukraden je iz Britanskog muzeja, a sačuvan je samo odlivak od gipsa, koji je prethodno bio izrađen od londonskog originala.

U Indiji je takođe kovan i najmanji zlatni novac sveta. To su bili mini zlatnici puznati po imenu "glavica čiole". Kovani su u Kolpati, u Indiji, oko 1800. godine. Težina im je bila 0,9648 grama.

Od svih svetskih dukata, za nas su, pored pomenutih pravih mletačkih dukata, svakako najznačajniji zlatnici istog imena kovani u našoj zemlji ili za naše područje. To su, pre svega, dukati Kraljevine Jugoslavije i austrougarski zlatnici istog imena. Austrijski i kasniji austrougarski dukati kovani su vekovima, sve do 1914. godine. Pa ipak, danas se najčešće mogu naći austrougarski dukati kovani nakon 1914., tačnije - zlatnici od 1 i 4 dukata sa datumom "1915". O čem se radi? Austrijska Državna kovnica svojevremeno je odlučila da naknadno iskuje veću

Četvorostruki dukat Kraljevine Jugoslavije sa likom kralja Aleksandra i kraljice Marije

količinu dukata sa likom Franje Josipa, koristeći isti kalup koji se koristio za kovanje originalnih dukata do 1914. godine. Tako su se na tržištu pojavila tzv. *nova kovanja* (Neuprgungen) koja nemaju numizmatičku vrednost, već se ovi zlatnici isključivo prodaju kao obične "zlatne poluge". Da bi se ta nova kovanja razlikovala od originalnih, odlučeno je da se ista označe "nepostojećom godinom kovanja" tj. godinom u kojoj takvi dukati (originali) nisu kovani, a to je 1915. godina. Na ovim dukatima nalazi se na aversu bista kralja i cara (K-iund-K) Franje Josipa, a na reversu austro-ugarski carski grb - dvoglavi orao.

Jugoslovenski dukati koje je kovao kralj Aleksandar po izgledu su veoma slični austrijskim. Na jednoj strani dinkata, oko biste kralja, nalazi se natpis "АЛЕКСАНДАР I · КРАЉ ЈУГОСЛАВИЈЕ". Na drugoj strani je natpis "КРАЛЈЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА" i oznaka vrednosti "ДУКАТ - 1 - DUKAT". Na aversu četvorostrukog dukata (popularno nazvanog "venčanica") prikazani su kralj Aleksandar i kraljica Marija. Na ovim zlatnicima kao godine izdanja navedene su 1931, 1932. i 1933, a za jednostrukе dukate i 1934. godina. Ovi zlatnici su vrlo retki i vredni a naročito poslednje godine izdanja. Svi su žigosani, s tim što postoje dve vrste žiga: žig sa prikazom ptice i žig u obliku klasa. Primerci sa ovim žigovimama (puncama) kovani su u Beogradu. Znatno redi su primerci kovani 1931. godine u Beču, a koji se razlikuju po tome što je na njima punca u obliku mača.

Zigovi na jugoslovenskim dukatima

U našoj zemlji je, pored dukata, kovan i drugi zlatni novac. Najpoznatiji su zlatnici od 20 dinara (milandori) koje je kovao Milan Obrenović kao knjaz (1879) i kao kralj (1882.) Milan je 1882. godine iskovao i apoen od "polu napoleona" tj. zlatnik od 10 dinara. A jedini jugoslovenski zlatnik od 20 dinara iskovao je kralj Aleksandar Karadorđević 1925. godine.

Dok je Srbija kovala svoj novac po francuskom uzoru, Crna Gora se pridržavala austrijskog (kruanskog) novčanog sistema koji je u Austriju bio uveden 1892. godine. Po tome, takođe decimalnom monetarnom sistemu, 1 srebrna kruna delila se na 100 bakarnih helera. Crnogorski srebrni perper (težine 5 g) odgovarao je austrijskoj kruni iste veličine, a crnogorska para (Cu, 1,66 g) imala je vrednost kao austrijski heler. Od zlata su kovani apoeni od 10 perpera težine 3,875 g, 20 perpera (6,7751 g) i 100 perpera (33,8753 g).

Crnogorski zlatni perperi ubrajaju se među najrede i najvređnije primerke naše numizmatike. Pored činjenice što su emisije bile veoma male (apoen od 100 perpera izdat je u ukupno 802 primerka - 301

Apoen od 100 perpera crnogorskog vladara Nikole I

primerak sa natpisom "Knjaževina" i 501 primerak sa natpisom "Kraljevina"), treba naglasiti da je samo mali deo ovih zlatnika sačuvan. Svi crnogorski zlatnici nose datum "1910". Na zlatnim perperima prve serije na aversu je gologlavu bista knjaza uz natpis "НИКОЛА I. Б. М. [бојом миошћу] КЊАЗ И ГОСПОДАР ЦРНЕ ГОРЕ". Druga serija iskovana je povodom 50-godišnjice vladavine Nikole I i proglašenja Crne Gore za kraljevinu. Na novcu je sada bista vladara ovenčana lоворovim venčem a u natpisu istaknuta nova titula - "КРАЉ И ГОСПОДАР".

Nakon II svetskog rata, tek šezdesetih godina dolazi do znatnijih kovanja zlatnog novca u svetu. U početku su to bili izuzetno veliki apoeni, na primer: zlatnik od 1000 gourdesa (Haiti) težine 197,48 g, 1000 kulona (Kostarika) od 194,04 g, 1000 šilinga (Uganda) - 134,24 g i 500 albanskih leka (98,74 g). Među najvećih desetak zlatnika iz ovog perioda spada i naš apoen od 1000 dinara (78,45 g) iskovani 1968. godine povodom proslave 25-godišnjice II zasedanja AVNOJ-a.

Od 1968. do 1990. godine iskovano je u SFR Jugoslaviji 18 raznih zlatnih primeraka prigodnog novca, raznih apoenskih vrednosti od 100 do 2.000.000 dinara. Jedini zlatnik SR Jugoslavije - apoen od 150 novih dinara - iskovani je 1994. godine.

Zlatnici koji se danas kuju, a gotovo da nema države koja se ne bavi ovim "unosnim poslom", ne predstavljaju platežna sredstva već tzv. špekulativni ili pseudonovac. Ta kovanja, uglavnom prigodna izdanja, namenjena su kolezionarima, takođe investitorima. Za zlatnike, međutim, pa i za ova najnovija kovanja, postoji znatno interesovanje i kod "običnih" ljudi. Zato što su gorka iskustva ljudi pokazala da je u vihorima rata, revolucija, inflacija i drugih ekonomskih lomova, kao simbol sigurnosti i merilo vrednosti, jedino mogao da opstane zlatni novčić.

Istinska vrednost zlata ostala je nesumnjiva, naročito onda kada svi ostali poznati standardi vrednosti postanu bezvredni.

R. Mandić

NUMIZMATIKA U RUMUNIJI

Interes za numizmatiku u Rumuniji postojao je odavno, mada tek u drugoj polovini XIX veka dolazi do tijenog brzog razvoja. U tom vremenu, a takođe na početku XX veka, formirane su velike privatne i javne kolekcije, od kojih su najznačajnije bile one iz Biblioteke Rumunske akademije nauka i Narodnog muzeja starina (danasa u sastavu Arheološkog instituta "Vasile Parvău" u Bukureštu). Prve značajnije studije i numizmatičke publikacije pojavljuju se nakon osnivanja Numizmatičkog društva Rumunije 1903. godine. U okviru tog Društva došlo je do bliske saradnje između kolezionara i naučnika, što je doveo do toga da se mnogi kolezionari takođe posvećuju numizmatičkim istraživanjima. Društvo je 1904. godine pokrenulo prvu rumunsku numizmatičku publikaciju - "Buletinul Societății Numismatice Române" (*Bulletin Numizmatičkog društva Rumunije*). Od samog početka svog rada, Društvo je održavalo svoje stalne mesečne sastanke u cilju unapredjenja saradnje među numizmatičkim klubovima, organizovalo kovanje medalja i radilo na formiranju svojih kolekcija i biblioteke.

1. Srebrni novac grada Istros (IV vek pre n.e.)
2. Geto-daćki novac tipa Larija (stebro)
3. Geto-daćki novac tipa Proudu-Siblea (srebro)

Između dva svetska rata, Numizmatičko društvo Rumunije organizovalo je šest nacionalnih kongresa numizmatike i arheologije, a takođe je izdavalo (od 1920. do 1947) svoj časopis pod naslovom "Cronica numismatică și arheologică" (*Hronika numizmatike i arheologije*). Nakon Drugog svetskog rata, pored postojećih publikacija, započeto je izdavanje novih stručnih časopisa. Tako je 1957. godine pokrenut časopis

4. Srebrni novac vlaškog kneza Vladislava I (1364-1377).
5. Srebrni novac vlaškog kneza Mirče Stareg (1386-1418)

"Studii și cercetări numismatică" (*Numizmatičke studije i istraživanja*), čiji je izdavač Rumunska akademija nauka, a 1978. godine pojavljuje se časopis "Cercetări numismatice" (*Numizmatička istraživanja*) u izdanju Narodnog istorijskog muzeja Rumunije. Povezivanje bogatstva muzejskih zbirki sa intenzivnim arheološkim iskopavanjima, doveo je do objavljanja značajnih numizmatičkih radova u časopisima koji su obradivali ne samo arheologiju već i antičku istoriju. Među najznačajnije doprinose na tom polju mogu se navesti hronike o monetarnim nalazima koje su objavljivane u časopisima "Dacia", "Pontica", "Peuce" i "Banatica".

Poslednjih decenija Numizmatičko društvo Rumunije formiralo je sekcije iz raznih oblasti. Od 1984. godine, u saradnji sa muzejima, organizuju se nacionalni numizmatički simpozijumi svake godine. N. D. Rumunije aktivno je i u saradnji sa numizmatičarima drugih zemalja, pa je više poznatih svetskih numizmatičara proglašeno za njegove počasne članove. Društvo takođe učestvuje na međunarodnim numizmatičkim kongresima, u aktivnostima Međunarodne numizmatičke komisije (*Commission internationale de numismatique*), doprinosi izučavanju svetske numizmatičke bibliografije saradnjom u *Numismatic Literature* iz Njujorka i u seriji publikacija *Coin Hoards* (Nalazi novca) iz Londona.

Sve vreme nakon Drugog svetskog rata, stručne ekipe glavnih numizmatičkih kabinet (onog iz Biblioteke Rumunske akademije i iz Arheološkog instituta u Bukureštu), pod rukovodstvom profesora Konstantina Moisila (Constantin Moisil) i Bucura Mitre (Bucur

Mitre), radile su na modernizaciji numizmatičkih metoda istraživanja. Zabeležen je izuzetan progres u izučavanju grčkog i makedonskog novca koji je bio u opticaju u Dakiji. Posebna je pažnja posvećena emisijama grčkih gradova u Dobrudži - Istros, Tomi et Callatis, posthumnom novcu Filipa II i Aleksandra Velikog, tetradrachmama Prve Makedonije (*Macedonia Prima*) i Tasosa, kao i drahmama ilirskih gradova Apolonije i Dirahiona.

Ozbiljna istraživanja posvećena su problematici geto-daćkog novca i, kroz jednu seriju studija i jednu monografiju, dokazana je njegova srodnost sa keltskim novcima iz prethodnog perioda, i time utvrđena njegova tipologija i hronologija.

Mnoštvo impresivnih nalaza rimskog republikanskog i carskog novca reflektovalo se na bogatstvo objavljene literature. Među rezultate tih istraživanja vredno je pomenuti evidentno postojanje geto-daćkih emisija koje su bile imitacije rimskog republikanskog novca, o čijem postojanju u prvom veku pre naše ere dokazuju, između ostalog, nalazi novca iz daćkih gradova Tiliša (okrug Sibiu) i Sarmizegetusa. Mnogi aspekti istorije rimske Dakije i Donje Mezije, a takođe i dokazi o odnosima nezavisne Dakije sa Rimskim carstvom, sada su mnogo poznatiji zahvaljujući numizmatičkim istraživanjima. Takođe je dugo razdolje migracija stanovništva, o kojem se malo zna iz pisanih izvora, značajno osvetljeno nalazima kasnorimskog i vizantijskog novca.

Problematika cirkulacije novca u Rumuniji u srednjem veku vrlo je kompleksna. Zato što se ovde radi o zoni kontakta između pravoslavnih i katoličkih zemalja, s jedne, i hrišćanskih i tursko-muslimanskih, s druge strane. Zbog ovoga, rumunska numizmatika ne zapostavlja izučavanje novca koji je cirkulisao na tom području, a koji je, u manjoj meri, kovan u Rumuniji, a većinom je poticao iz pograničnih ili udaljenijih zemalja. Ovde se radi pre svega o vizantijskom novcu kovanom posle X veka, o madarskom, bugarskom, srpskom, tatarskom, poljskom, otomanskom, nemačkom i ruskom novcu, a čija su istraživanja takođe od koristi za proučavanje istorija susednih zemalja. Na primer, dokzano je da je novac koji je kovan na području Jugoslavije od strane raznih velikaša pre otomanske epohe, imao prvorazredan značaj na tržištu Rumunije. Rumunski termin "ban" (pl. "bani", stoti deo leja), koji na rumunskom jeziku označava novac uopšte, potiče od imena srebrne monete dobrog kvaliteta koja se kovala u Slavoniji 1255-1325. (*denarii banales*, slavonski banovi), a koji je cirkulisan u Banatu, Transilvaniji i u Vlaškoj. Svakako da su kolecionari, kao i oni koji izučavaju novac, prvenstveno koncentrisali svoju pažnju na rumunski novac i na njegovu tipologiju i hronologiju. Vlaška i Moldavija započele su kovanje svog novca (u srebru, biloru i bakru) 1365. odnosno 1377. godine, ali taj period nije bio toliko značajan, nego se o važnijim monetarnim aktivnostima može govoriti tek od poslednjeg desetogodišnjaka XV veka u Vlaškoj, i o kraju XVI veka u Mol-

6. Bakreni novac moldavskog kneza Ivana Hrabreg (1572-1574)

7. Taler Transilvanije kneza Zigmunda Bátoria (1581-1602)

daviji. Kasnije su ove dve države retko koristile svoja prava na kovanje novca. Tako je moldavski knez Eustrati Dabidža (Dabija, 1661-1665) kovao 1662. godine *solide* (u srebru i bronzi), a takođe je započeo sa izdavanjem čuvenih imitacija poljskih, švedskih i pruskih solida, koje je kovao skoro dve decenije. U Vlaškoj su zabeležena dva pokušaja: kneza Mihnea III (1658-1654) - kovanje solida u bronzi, i Constantina Brâncoveanu (1688-1694) - kovanje zlatnika (1713.). Za vreme rusko-turskog rata 1769-1774, Rusi, koji su okupirali Moldaviju i Vlašku, kovali su 1771-1774 bronzani novaci koji je u literaturi poznat kao "novac Sadagura". Na tom su novcu

8-9. Taler i groš kneza Gabrijela Bettlena od Transilvanije (1613-1629)

Taler i groš kneza Gabrijela Bettlena od Transilvanije (1613-1629)

na aversu, grbovi dve kneževine i nominalna vrednost koja je izražena po otomanskom sistemu, istovremeno i po ruskom. To je bio prvi pokušaj da se unificira monetarni opticaj u Moldaviji i Vlaškoj, što je inspirisano, a to je evidentno, stranim interesima.

Dugo odsustvo monetarnih aktivnosti kneževina Moldavije i Vlaške prouzrokovano je protivljenjem Otomanskog carstva da im dozvoli pravo kovanja novca. Kada se, nakon ujedinjenja ovih kneževina 1859. godine, od kada postoji sadašnja Rumunija, postavilo pitanje izdavanja sopstvenog rumunskog nacionalnog novca, Turska se i dalje protivila. Zbog tog protivljenja, tek je 1867. godine, za vreme vladavine kneza Karola I (Carol), ustanovljen moderni numizmatički sistem Rumunije koji se bazirao na leju (*leu*) vrednosti jednog francuskog franka, a koji se deli na 100 bani. Denominacija "leu" (= lav) predstavljala je pre toga jednu novčanu jedinicu koja je dobila ime od holandskog talira sa likom lava iz XVII veka (*taler leonis*).

Moderna istorija Rumunije deli se na sledeće etape: Unija Kneževina 1859-1866 (eseci), Kneževina Rumunija 1866-1881, Kraljevina Rumunija 1881-1947, Narodna Republika Rumunija 1947-1965, Soci-

jalistička Republika Rumunija 1965-1989 i Republika Rumunija od 1989.

10. Esej "5 sutimi 1804" kneza Aleksandra Jovana Kuza (1859-1866)

11. Hipotekarna novčanica iz 1877. (152 x 86 mm)

U Transilvaniji, koja je proglašila svoje ujedinjenje sa Kraljevinom Rumunijom 1918. godine, kao i u drugim oblastima pod okupacijom Mađarske, Austrije i Rusije, kovan je novac od zlata, srebra i bakra, u ime i sa likovima vladajućih kneževa u vreme njihove autonomije pre turske

dominacije (1538-1691), a kasnije i sa likovima careva iz kuće Habsburgovaca (do 1780).

Novac kovan u Transilvaniji po tipologiji je vrlo različit, pa se ubraja u izdanja koja zahtevaju izuzetno visok nivo poznavanja novčarstva.

Papirni novac u Rumuniji pojavio se u vidu probnih izdanja 1853. i 1856. godine, a do prve redovne emisije dolazi 1877. godine. Posebnu kategoriju predstavljaju novčanice izdate za vreme nemačke okupacije 1917., banknote Austro-ugarske banke koje su bile u opticaju u Rumuniji posle 1. decembra 1918. i novčanice koje je izdala Komanda Crvene armije 1944. god.

U Rumuniji ima takođe mnogo numizmatičara koji skupljaju medalje, žetone, odlikovanja, vojne oznake itd. i onih koji se bave proučavanjem numizmatičkih srodnih oblasti, kao što su metrologija, heraldika i sfragistika.

Uoči stogodišnjice Numizmatičkog društva Rumunije, njegovi članovi, kolezionari i naučni istraživači, mogu da sačine uspešan bilans, koji opravdava njihovu nadu u budućnost.

(Prevod sa rumunskog na francuski i na francuskog na srpski: E. Nicolae i R. Mandić)

Tel. 011 - 3223-621

Kupujem

Prodajem USA kolekciju:

AMERIKA: CENT I 5 CENTI

(1858-1992) - 360 komada:

Flying Eagle, Indian Type

(1860 MS-60!), Lincoln - sve godine (1909 V.D.B.);

Five cents: Shield Type,

Liberty Type (1885 VF-20!),

Bufalo - sve godine, 40 komada,

Jefferson Type komplet!

Tel. 011 / 652-606

ZLATNI NOVAC RUMUNIJE

Ovaj katalog sastavljen je na osnovu knjige *Zlatni novac Evrope*, Beograd 1988, uz reviziju i dopune specijalno za ovo izdanje "dinara". Cene su u svajcarskim francima. Skraćenica BKZ označava broj otkovanih primeraka (npr. 15. = 15.000; 200 k. = 200 komada).

MONEDA DE AUR ROMANESTI

Acest catalog este bazat pe lucrarea Dr. M. Dodić, "Zlatni novac Evrope" - Monede de aur europene, Belgrad, 1988, care a fost revizuită și adusă la zi special pentru revista "dinar".

Prefurile sunt date în franci elvețieni. Abrevierea "BKZ" înseamnă "tiraj" (în exemplare, astfel: 15. = 15.000 ex.; 200 k. = 200 ex.). "Goodman" (anul) indică data emisiunii, iar "kov.oz." - sigla monetării.

NOVČANI SISTEM:

100 BANI = 1 LEU

KOVNICE:

- (a) = Pariz, oznaka pariske kovnice
- (b) = Bruxelles, oznaka bruselske kovnice
- B = București (1879-1885)
- C = București

FM = Franklin Mint (USA)

Kneževina Principat

KAROL I

1866-1881 - knez - CAROL I. DOMNUL
1881-1914 - kralj - CAROL I. REGE

20 LEI

Au 900/.. Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1868	200 k.	(b)	6.000	7.500	9.000

20 LEI

Stariji portret

Au 900/.. Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1870	5.	C	1.050	1.500	2.700

Kraljevina Regat

KAROL I

12 ½ LEI

40-godišnjica vladavine

Au 900/.. Ø 20 mm; t. 4,03 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1906	32.	-	225	300	415

20 LEI

Stariji portret

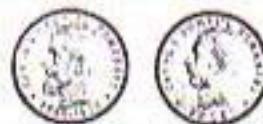

Au 900/.. Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1883	185.	B	150	185	225
1884	35.	-	300	450	900
1890	196.	B	210	240	300

20 LEI

40-godišnjica vladavine (1866-1906)

Au 900/.. Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1906	15.	(b)	225	300	380

25 LEI

40-godišnjica vladavine

Au 900/.. Ø 30 mm; t. 8,06 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1906	24.	(b)	265	380	525

50 LEI

40-godišnjica vladavine

Au 900/.. Ø 40 mm; t. 16,30 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1906	28.	(b)	450	600	900

100 LEI

40-godišnjica vladavine

Au 900/.. Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1906	3.	(b)	1.250	2.100	2.700

MEDALISKA IZDANJA

Emisioni medalistice

PERDINAND I (1914-1927)

20 LEI

Krunisanje Ferdinandu I

Au 900/.. Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1922	300.	(a)	270	375	525

25 LEI

Krunisanje

Au 900/.. Ø 30 mm; t. 8,86 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1922	150.	(a)	300	450	650

50 LEI

Krunisanje

Au 900/.. Ø 40 mm; t. 16,13 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1922	105.	(a)	450	675	900

100 LEI

Krunisanje

Au 900/.. Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1922	30.	(a)	1.350	1.800	2.400

KAROL II (1930-1940)

Predhodni vladar, Mihail I, nije kovao zlatnike.

20 LEI

100-godišnjica rođenja Karola I

Au 900/., Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	340	450	850

20 LEI

Karol II

Au 900/., Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	340	450	850

20 LEI

100-godišnjica vladavine. Rv. veliki venac

Au 900/., Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	340	450	700

20 LEI

Karol II. Mali portret. Rv. mali venac.

Au 900/., Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	340	450	700

100 LEI

100-godišnjica rođenja Karola I.

Au 900/., Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	2.250	3.000	4.500

100 LEI

Rv. Mali grb i andeo

Au 900/., Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	2.250	3.000	4.500

100 LEI

100-godišnjica vladavine. Rv. Mala kruna

Au 900/., Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	1.500	2.250	4.500

100 LEI

10-godišnjica vladavine

Rv. Velika kruna sa sunčevim zracima

Au 900/., Ø 35 mm; t. 32,26 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	1.500	2.250	4.500

MIHAIL II (1940-1947)

20 LEI

Ujedinjenje sa Transilvanijom

Au 900/., Ø 21 mm; t. 6,45 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	120	135	165

1944 proba

Republika Republika

2.050-godišnjica prve nezavisne države

500 LEI

Au 900/., Ø 24 mm; t. 7,20 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	450	450	450

1983 7. FM polirana ploča 450

1983* 1. FM polirana ploča 525

*Na obodu serijski broj

1000 LEI

Au 900/., Ø 28 mm; t. 14,40 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1983	7.	FM	polirana ploča	600	

1983* 1. FM polirana ploča 750

*Na obodu serijski broj

MEDALJSKA IZDANJA (GALBENI)

Emissione medalistice (Galbeni)

KAROL II

Rv. Vučica (Roma i Rem)

Au Ø 41 mm; t. 42,00 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	-	900	1.200

Rv. Kosac

Au Ø 41 mm; t. 42,00 g

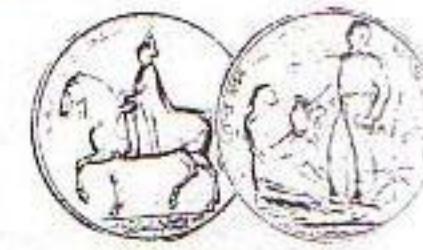
Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1939	-	-	-	900	1.200

Rv. Kruna i mač

Au Ø 41 mm; t. 42,00 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	-	1.050	1.500

Rv. Mlađić i devojka

Au Ø 41 mm; t. 42,00 g

Godina	BKZ	Kov.oz.	III	II	I
1940	-	-	-	2.500	3.750

ANTINOJ - MILJENIK CARA HADRIJANA

Publius Aelius Hadrianus (76-138) poreklom iz Španije, dugogodišnji zaslužni ratnik i usvojenik cara Trajana, iz istorije poznat kao svestrana ličnost sa mnogim epitetima - kao trezveni političar, veliki putnik, sanjar, pesnik, ljubavnik, istovremeno hedonista i asketa, gajio je veliku ljubav prema helenističkom svetu. Zahvaljujući ovom njegovom fil-helenstvu umetnost klasične Grčke doživljava svoju renesansu u 2. veku n. e., što je prepoznatljivo po mnogim arhitektonskim spomenicima, hramovima i likovnim delima tega doba. Car Hadrijan je istovremeno bio jedan od prvih u svetu poznatih numizmatičara, za koga se zna da je posedovao veliku zbirku rimskog i grčkog novca.

Preuzevši vlast nad Rimskim carstvom 117. godine posle smrti početima Trajana, nastavio je, kao i svi njegovi prethodnici, sa kovanjem novčanih emisija. Možda manje poznata ljubiteljima numizmatike su Hadrijanova provincijalna komemorativna brončana kovanja

koja se kreću od 13 do 40 mm u prečniku, a sa likom mladića na aversu lepog, glatkog lica, gусте kose, imenom *Antinoj* (grčki Antinoos).

Ko je bila ova ličnost ovekovečena na novcu velikog broja grčkih gradova, čak i u kasnijim vekovima na kontornijatima i medaljonima?

Kada stupa u tzv. *Antinoevu salu* drevnog grčkog svetišta Delfi (Apolonovo proručište) posetioca će odmah privući centralni eksponat - statua prelepog efba od parskog mermiera, nastala negde između 130-138. god. n. e. u vreme cara Hadrijana (sl. 1). Ovaj mladić gustih kovrdža, elegantnih crta lica, sanjalačkih očiju, čulnog lica, skladne grade, nagnut malo u leve, karakteristično delo neoklasicističke umetnosti čiji sjaj i danas pleni, predstavlja Antinoja (110-130) iz Klaudiopolisa, Bitinija, u današnjoj Maloj Aziji.

Na jednom od svojih putovanja po istočnim rimskim provincijama, po prilici 123-124. godine, Hadrijan u Bitiniji sreće dečaka Antinoja, koji je otada u stalnoj carevoj pratići.

Prilikom Hadrijanovog boravka u Africi 130. godine, Antinoj nalazi smrt u vodama Nila. Imao je samo dvadeset godina. Kažu da je dobrovoljno otišao u smrт žrtvovavši se bogovima za zdravlje voljenog cara. Postoje mnoge pretpostavke o ovom dogadaju bez pravnih istorijskih podloga, te se verovatno nikad neće dokućiti pravi odnos cara i njegovog mladog pratnja. Veličina tragike smrti i žalost cara našli su svoj odraz u deifikovanju Antinoja i uvedenju kulta novog boga - heroja. Hadrijan gradi mnoge kultne hramove širom Grčke u njegovu slavu. O činu deifikacije svedoči nam obilje likovnih dela - portreta i statua Antinoja, kao i kovani novac. Verovatno da su u momentu tragičnog dogadaja i sveštenici uticali na Hadrijana, prenevši mu da je u sazveždu ORLA zasijala nova zvezda (dobila ime po Antinoju).

Jedan dvadesetogodišnjak, ni pesnik ni filozof, već samo voljeno biće, biva uvršten u grčki Panteon i ovekovečen u arhitekturi, vajarstvu, numizmatici - istoriji umetnosti uopšte.

Deifikovanje Antinoja izazvalo je proteste iz Rima, ali car se nije na to osvrtao. Na obali Nila, na mestu tragičnog dogadaja, započinje izgradnju grada Antinoje koji je bio predviđen za godišnje obrede i trogodišnje jubilurne igre u slavu novog božanstva. Ruševine Antinoje postojale su sve do 19. veka kada su sasvim zbrisane sa lice zemlje. Pored ovoga, izrađen je veliki broj portreta i kulturnih statua Antinoja (kao Apolon, Pan, Hermes). Od ovih je verovatno najlepša već pomenuta statua iz Delfa, koja se u ono vreme nalazila u svetištu iza Apulonevog hrama. Od velikog broja likovnih dela treba svakako izdvojiti i bistu Antinoja kao Dionisa iz Luvra, statuu iz Vatikana i čuveni sardoniks sa potpisom umetnika Antonijana, iz nekadašnje zbirke gema Marlboro. Za ovaj sardoniks M. Jursenar kaže da je verovatno najviše bivao u rukama samog cara. Vredno je pomenuti osam reljefa sa Konstantinovog slavoluka u Rimu, podignutog 313. godine povodom pobjede nad Maksencijem na Milvijskom mostu. Ovi reljeti koji potiču iz doba cara Hadrijana, ugrađeni su u Slavoluk a prikazuju carev lov i primanje žrtve. Interesantno je da se na sedam reljefu nalazi car u pratnji Antinoja u dobu od dečaka do mladića, da bi na osmom reljefu bio prikazan kao sam bog Apolon, kojem se prinosi žrtva.

Bez gornjih navoda teško bi bilo pujmiti zašto se na novcu onog vremena nalazi jedna istorijski efemerna ličnost, i to na samom aversu, što je bila samo privilegija carevih, cenzura i članova carske porodice (uz retke izuzetke).

Ono što je za ljubitelje numizmatike važno i interesantno jeste činjenica da je Hadrijan, kako je već pomenuto, lik ovog mladog Grka ovekovečio na svojim lokalnim kovanjima. Brončani komemorativni novac sa likom Antinoja kovan je u većem broju grčkih država - gradova. Napomenimo samo neke: Peloponez (Arkadija-Mantineja), Paflagonija (Sinopa), Bitinija (Bitinijum, Kalcedon, Nikomedija), Mizijs (Edremit), Lezbos (Mitilena), Jonija (Efes, Smirna), Lidijs (Sala, Sard), Kilikija (Tarz) i Egipat (Aleksandrija). Očigledna je živa aktivnost ovih kovnica u periodu od 130-138. godine; ipak su sva ova kovanja danas veoma retka, te se zato redje i nađu na aukcijama, gde dostižu relativno visoku cenu.

Sl. 1 Antinoj. (Muzej Delfi)

Sl. 2. Antinoj kao Dionis
(Muzej Vatikan)

Aversne predstave ovih bronzi, čiji se promjer kreće od 13-40 mm, predstavljaju Antinoga - poprsje okrenuto uлево ili удесно, sa različitim obodnim natpisom, koji u sebi obavezno sadrži ime Antinoga. Reversne predstave su različite: konj (Arkadija), vučica sa Romulom i Remom (Paflagonija), oktostilni hram (Bitinija), Antinog kao Hermes (Aleksandrija), Antinog na letećem grifonu (Kalcedonija), bik (Nikomedija), ženka pantera (Stratonikeja - Hadrijanopolis).

Nije su navedeni neki primjeri iz publikacije *Greek Imperial Coins - The Local Coinage of the Roman Empire* od D. R. Sear, kao i sa nekih aukcija. U cilju orijentacije numizmatičara, navedene su istovremeno katalogske, odnosno početne aukcijske cene.

1. PELOPONEZ, Arkadija.

AE 35 mm.

Av.: BETOYRIOS. Bista Antinoga (grudi, ramena), bez brade, desno.

Rv.: TOIC APKACL. Konj u kasu, desno.

B.M.C. 10.177,89. £ 1,500

Kovanje u Mantineji, istočna Arkadija, matični grad Antinovog

rodnog mesta Bitinijuma - Klaudipolis. Emisija je bila posvećena "Arkadijeima" od strane izvesnog Peturijusa, čije se ime javlja na aversu.

2.

2. BITINIJA, *Bitinijum (Klaudipolis)*. AE 37 mm.

Av.: Η. ΠΑΤΡΙC ANTINOON ΘΕΟΝ. Lik bez brade, drapirana bista, levo.

Rv.: BEΙΟVIEΩΝ ΑΑΡΙΑΝΩΝ. Antinog kao Hermes, koraca levo, sa pogledom udesno, pruža ruku prema trsci, držeći pedum (pastirski štap), levo. B.M.C. 13.117,3 £ 1,500

3.

3. BITINIJA, *Nikomedija*.

AE 22 mm.

Av.: ΗΡΩC ANTINOOC. Lik bez brade, desno.

Rv.: Η. ΜΗΤΡΟΦΟΙΑΙC NIKO-ΜΗΔΕΙΑ. Bik stoji, desno.

B.M.C. 13.180,10 £ 250

4.

4. MIZIJA, *Edremit*. AE 34 mm.

Av.: ANTINOOC ΙΑΚΧΟC. Lik bez brade, desno.

Rv.: ΓΕCIOC ΛΑEΘΗKE ΑΑΡΛ-ΜΥTHNOIC. Adramis (?) sa persijskom kapom, sedi, levo, drži cvet (?) i skiptar.

B.M.C. 15.4,14 £ 750

5. JONIJA, Smirna. AE 38 mm.

Av.: ANTIONOOC ΗΡΩC.

Bista, bez brade, levo.

Rv.: ΠΟΑΕΜΩΝ ΑΑEΘΗKE CMVPNAIOIS. Bik stoji, d.

B.M.C. 14.278,339 £ 850

1.

5.

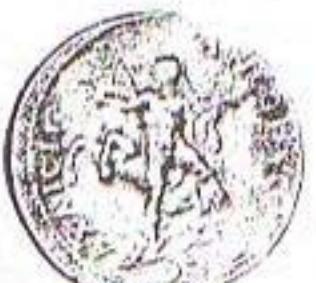

6. KILIKIJA. Tarz AE 34 mm
Av.: ANTIONOOC ΗΡΩ C. Glava bez brade, levo.
Rv.: ΑΛΠΙΑΝΗC ΤΑΡCOY
ΜΗΤΡΟΠΟ ΝΕΩ ΚΟPOY.
Ženka pantera, levo, desnom šapom diže uvis tirz (Bahušov štap).
B.M.C. 21.189.158 £ 650

7. EGIPAT, Aleksandrija.
AE - hemidrahma god. 19
(134-135. god.) 14,63 g
Av.: ANTINOOV - ΗΡΩ OC.
Drapirana bista, desno.
Rv.: L/T-O. Antinoj kao Hermes sa kaducejom na konju, desno.
(Kaducej je Hermesov glasnički štap sa dva krila na vrhu, obavijen dvema zmijama).
Dattari 2080. Tamnobraon patina. Lep portret. Vrlo lep. DM. 2,000 (Aukcija Lanz, München-Nov. 1984).

8. EGIPAT, Aleksandrija,
AE - dirahma god. 20
(135-136) 24,75 g.
Av.: /ANTINOOV / ΗΡΩ OC.
Drapirana bista, levo.
Rv.: LK. Antinoj kao Hermes sa kaducejom, na konju, desno.
Dattari 2086. Redak Tamnobraon patina. Lep. DM. 1,000 (Aukcija Lanz, München-Nov. 1984),

8.
9.
10.
10.
10.
10.
9. KONTORNIJAT* (između 360.-394. god.) 27,70 g.
Av.: ANTINOΩ ΠΑΝI. Bista Antinoja kao Pana sa pedumom, desno.
Rv.: VICTORIA AVG. Viktorija sa grančicom i vencem, levo. Blum, Tb. 5,14; Alföldi Tb. 23,6. Iz zbirke princa Waldeck-a, Auktion Basel 3 (1935), 1065. Veoma redak, drugi poznati primerak. Lep stil. tamna patina. Odličan. DM. 10,000 (Aukcija Lanz, München-Nov. 1984).
- *Kontornijarti - ital. contorno - kontura. Tako se nazivaju bronze slične medaljama, ali se po stilu i svrsi razlikuju od istih. Stilski odgovaraju vremenu između Konstantina Velikog (+337) i Antemija (+472), kada su i nastali. Prečnik je uglavnom 38 mm. Kovani su obostrano, a oko predstave teče udubljena obodna linija. Ivica komada je malo odignuta, čime se postiže izvesna dubina. Od raznih hipoteza čemu je služio ovakav komad, najverovatnija je ona (Frohners) da su isti služili kao figure za igre na tabli. Uzvišena ivica treba da štiti figuru kod povlačenja poteza.
- Lik Antinija nalazimo i na renesansnoj kopiji medaljona poznatog medaljera i falsifikatora antičkih kovanja 16. veka iz Padove (Padovaneri) D. Cavina (Giovanni Cavino). Jedan ovakav komad bio je izložen na aukciji firme Münzentrum, Köln, dec. 1990, sa skromnom pučetnom cenom - DM 150.-
10. AE liveni medaljon od Cavina. 38 mm, Ø 27,52.
Av.: ANTINOY .... Drapirana bista, levo.
Rv.: AXALIOI .... Hermes sa kaducejom, desno, sa pogledom ulevo. Iza njega Pegaz koji se propinje, levo.
Klawans 2, Lawrence 51. (Medals by Giovanni Cavino, New York 1883).
- Ličnost Antinija je svakako idealizovana, a i fascinantna. U sklopu likovne i numizmatičke zaostavštine Starog veka, koja u sebi sadrži mnogo mitskog, kulturnog i verskog uopšte, ovog "obožavanog junaka" treba posmatrati kao izraz antičkog poimanja estetskih i etičkih vrednosti.

Ilija Lalić

KAKO SE ODREĐUJE KVALITET RIMSKOG NOVCA

RIMSKI NOVAC NIJE REDAK • REDAK JE SAMO VRHUNSKI KVALITETAN RIMSKI NOVAC

U skoro hiljadugodišnjoj istoriji Rimskog carstva iskovoano je desetine miliona komada novca. Pored redovnog republikanskog i, kasnije, carskog novca, kovani su i novci provincija, gradova, rudnika, esnafa itd. A odredene medaljičke tipove novca, tzv. kontornijate, kovala su i privatna lica.

Ovi novci rasuti su po celoj nekadašnjoj Rimskoj imperiji, takođe u Indiji, u delovima Etiopije i Somalije, u crnomorskom basenu, na Krimu, kao i na severu Europe.

Većito interesovanje za istoriju ovog nekada moćnog carstva, kao i veoma lako pribavljanje, navelo je mnoge kolekcionare da sakupljaju ovaj novac.

Novac je klasifikovan po carevima, po tipovima reversa, po metalu od koga je napravljen i po retkosti.

Od perioda Renesanse pojavljuju se ozbiljni kolecionari koji sakupljaju rimski novac, i koji puređ retkosti i tipa novca, u svojim kolekcijama žele da imaju što lepše primerke. Samim tim se stvaraju i određeni kriterijumi u pogledu kvaliteta, a koji su se, od tih vremena do danas, nekoliko puta menjali. Danas su ti kriterijumi izuzetno strogi, pa su i korekcije u okviru kvaliteta minimalne.

Upotreboom metal-detektora za poslednjih 20 godina nadeno je više rimskog novca nego u proteklih 200 godina. Pošto je ovih nalaza u svetu sve više, može se očekivati još selektivnije sakupljanje rimskog novca.

Ovde ćemo opisati pet osnovnih klasifikacija kvaliteta novca koje se sada u svetu prihvataju:

I KLASA

Novac koji nije cirkulisao. Naziv za ovaj tip očuvanosti je: KOVNO NOV - Stempelglanz - Uncirculated.

Novčić ove klase na sebi ne sme da ima apsolutno nikakve tragove korišćenja. Ako je od zlata ili srebra, mora imati potpuno vidljive tragove kovničkog sjaja na sebi. On je bez ijedne ogrebotine ili pukotine, a vidljiv je do najsitnijih detalja i oštih je ivica. To isto važi za bronzani i bakarni novac koji još mora imati zdravu i ujednačenu prirodnu patinu. Ovakav novac potiče uglavnom iz nalaza i postiže enormne cene.

II KLASA

Malo cirkulisani novac. Naziv za ovaj tip očuvanosti je: ODLIČAN - Vorzüglich - Extremely Fine.

Kod novca ove očuvanosti već se uočavaju mikronski tragovi korišćenja. Kod zlatnih i srebrnih novčića mestimično se gube tragovi kovničkog sjaja. Pod lupom se uočavaju tragovi izlizanosti, najčešće na uvu, kosi ili na venecu portreta. Tolerira se i manja naprsnuća na obodu novca. Bakarni i bronzani novac ima iste karakteristike, s tim što patina i dalje mora biti bez oštećenja, mada se tolerira i ekstremno lepi komadi bez patine.

Za kasniji novac (iz III i IV veka), koji na sebi nosi tanku srebrnu prevlaku, ova se prevlaka mora uočavati celom površinom novca. Dozvoljeno je da, usled korozije, ova prevlaka bude malo potamnela, ili sa zelenkastim mikronskim oksidom.

III KLASA

SKORO ODLIČAN - Fast vorzüglich - About Extremely Fine.

Kod zlatnog i srebrnog novca tragovi korišćenja su vidljivi na kosi, vencu, ušnoj školjci, kao i na reversnoj predstavi, gde se uočavaju blagi tragovi izlizanosti. Toleriju se i mestimična bežanja natpisa bilo na aversu ili na reversu, kao i plića slova usled kovanja. Bronzani i bakarni novac ima ista oštećenja. Kod patine dolazi do blage neujednačenosti kolora i do manjih naprsnuća patine. Novac III i IV veka sa srebrnom prevlakom pokazuje veće tragove gubljenja te prevlake. Moguća su i veća zatamnjena, najčešće na bisti, na reversnoj predstavi i na ivicama slova.

IV KLASA

VRLO LEP - Sehr schön - Very Fine.

Do pre dvadeset godina gotovo u svim katalozima rimskog novca vrednost se utvrđivala u ovom kvalitetu. Zlatni i srebrni novac ima sasvim uočljive tragove korišćenja. Biste i portreti gube oštrinu, ivice i izhocine se usled upotrebe zaobljuju, tako da predstave imaju utisak blage rasplinatosti. S obzirom da je to još uvek lep

novac, on je kolecionarski prihvatljiv. Bronzani i bakarni novac pokazuju iste deformacije. Toleriju se naprsnuća, kao i manji nedostatak metala na obodu novca koji je otkinut u obliku riblje krljušti još u antičko vreme. Patina može biti zelena sa tragovima crvenog ili crnog oksida. Toleriju se i nedostatak patine kod vrlo lepih komada. Novac III i IV veka ima delimičnu srebrnu prevlaku između slova, ili je čak i nema. Tada mora da ima zdravu zelenu ili crnu patinu.

V KLASA

LEP NOVAC - Schön - Fine.

Zlatni i srebrni novac ima veoma jasne tragove korišćenja, ima izlizane biste i predstave na reversima. Ivice su bez oštirine. Naprsnuća su moguća, kao i ogrebotine. Bronzani i bakarni novac ima iste nedostatke. Često je bez patine ili ima veštačku patinu, veća naprsnuća nepravilnog oblika i sl. Ovakav novac se najčešće sreće. Na Zapadu se prodaje u velikim lotovima i najčešće ga kupuju početnici.

U nadi da će ovaj članak pomoći kolezionarima u lakšoj proceni kvaliteta, moram da pomenem i sledeće: nikada novčić ne treba kupovati bazirajući se na njegovoj retkosti, već samo na kvalitet, osim ako se sakuplja studijska zbirka. Ne treba se oslanjati na to da je izlizan novac originalan, jer se danas sve više oštećuju i falsifikati. Jedan loš novčić drastično ruži kolekciju, pa cela kolekcija znatno gubi na svojoj vrednosti.

Da li ste još uvek član

SRPSKOG NUMIZMATIČKOG DRUŠTVA ?

Da li ste, da bi nastavili svoje članstvo u SND, platili članarinu za 1996. godinu ?

Članarina iznosi SAMO 30.- dinara GODIŠNJE

*Svi članovi SND, koji su platili članarinu za 1996. godinu, imaju pravo na
BESPLATAN primerak naučnog časopisa*

"НУМИЗМАТИЧАР" dvobroj 18/19 - 1996.

SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC - II

STEFAN I UROŠ: TITULARNA IMENA SRPSKIH SREDNJOVEKOVNIH VLADARA • STEFAN VLADISLAV I I STEFAN UROŠ I • NOVAC STEFANA DRAGUTINA I VLADISLAVA II • KRALJ MILUTIN • JEZIK I PISMO NA SRPSKOM SREDNJOVEKOVNOM NOVCU

Raški vladari činom krunisanja dobijali su i titularne imene. Do Nemanje, to ime je najčešće bilo *Uroš*. Nemanja kao titularno ime uzima *Stefan*. Kralj Milutin prekida tradiciju titularnih imena Stefan i uzima ime *Stefan Uroš*. To kasnije, jedan za drugim, čine i njegovi naslednici na prestolu. Vladari sa dvostrukim titularnim imenom koriste jednu, drugu ili oba imena zajedno.

Na novcu toga doba nalazimo samo imena Stefan i Uroš, što su titularna imena. Kako pojedini vladari imaju za lično ime Stefan ili Uroš, to se ne može sa sigurnošću tvrditi da su Nemanjići na svoj novac stavljali isključivo titularno ime. Na novcu nema godine, te nam tekst sa novca ne može dati direktni odgovor ko i kada ga je kovao.

Vreme kovanja, odnosno pripadnost vladaru, određuje se po numizmatičkim osobinama novca i stručno obrađenim "ostavama". Pod numizmatičkim osobinama podrazumevaju se predstave na novcu, umetnička obrada, tekstovi, težina, dimenzije, kvalitet i način kovanja, kao i sastav legure. Više novčića nadjenih zajedno nazivamo *ostava novca*. Novčići iz ostava, čije je vreme kovanja ranije locirano, kad se kombinuje sa istorijskim zbiranjima, može datovati ostavu tj. okvirnu udređiti vreme u kome je taj novac bio u opticaju.

Većina ostava stiže do stručnjaka delimično rasturene te je slika koju one daju nešto iskrivljena. Pisani podaci su obojeni trenutnim političkim interesom hraničara. Mali broj sigurnih podataka i rezerve pri tumačenju većine podataka otežavaju sigurno određivanje vremena kovanja pojedinih novčanih vrsta. Zato u stručnim polemikama priznatih autoriteta iz ove oblasti se može naći različita klasifikacija novca.

VLADISLAV

**STEFAN VLADISLAV I
kralj 1234-1243.**

Vladislav zamenjuje na raškom prestolu starijeg brata Radoslava pod dosta nejasnim okolnostima. Bio je oženjen Beloslavom, čerkom bugarskog cara Jovana Asena II. Mada se u sumarnim nabranjima osvojenih zemalja najvećeg bugarskog osvajača nalaze i raške zemlje, nema osnova da se tvrdi, ali ni da se pobija, da je Vladislav bio vazal Jovana Asena II.

Na početku svoje vladavine imao je problema sa Dubrovnikom, zbog Radoslava, a i morao je da vodi rat sa Ugarima oko Huma. Moćna zaštita tista omogućila mu je mirnu vladavinu. Smrt Jovana Asena II 1241. godine, kao i najeza Mongola 1242., doveđe do nove promene na raškom prestolu. Vladislav je ostao u zemlji, zamonašio se i posvetio radu oko svoje zadužbine, manastira Mileševa, gde je i sahranjen.

Mileševa, manastir sv. Bogorodice kod Prijeopolja, zadužbina kralja Vladislava

Iako je njegov prethodnik, kralj Radoslav kovao novac, pa je samim tim u Raškoj postojalo izvesno iskustvo, a vrlo verovatno i začetak rudarstva, Vladislav nije htio, smeo ili mogao da ga kuje. Stariji numizmatičari (Ljubić) pripisivali su mu pojedine vrste, što je kasnije dokazano da ih nije kovao. Postoji i pretpostavka da je u vreme Vladislava u Brskovu kovan novac Asena II. Ova se pretpostavka bazira na rudnom bogatstvu Raške, rudnom siromaštu Bugarske, kao i podređenosti Raške Bugarskoj, a dobro se nadoveznuje na pretpostavku o razlo-

zima Radoslavljevog kovanja i njegove smene na prestolu. Pretpostavka nije održiva jer bi u tom slučaju već na početku vlade Uroša I postojao bar jedan razvijen rudnik i ljudi iskusni u kovanju novca, što bi značilo brži i značajniji razvoj novčarstva.

UROŠ

**Stefan Uroš I
kralj 1243-1276.**

Uroš je najmladi sin Stefana Prvenčanog iz braka sa Anom Dandalo.

U trenutku stupanja na presto bio je u stabilnom braku sa Jelenom Anžujskom. U to vreme dominantan ulogu na Balkanu ima Ugarska pod Belom IV i Stefanom V. Stariji sin Dragutin oženio je oko 1270. god. Katalinom, čerkom Stefana V, a oko ženidbe mladeg sina Milutina vodio je duge pregovore sa vizantijskim dvorom, ali pred samo venčanje došlo je do uzbajamnog odustajanja.

Vodio je neuspešne ratove protiv Ugarske, što ga je dovelo u vazalni položaj, i uspešne protiv Dubrovnika i Vizantije, ali nije proširio svoje teritorije. Za njegovu vladavinu karakterističan je jak razvoj privrede. Dovode je saske rudare, što je izazvalo veliki razvoj rudarstva i trgovine. (Sasi - germansko pleme, bavili su se rudarstvom kao porodičnim zanimanjem.) Srebro je postalo glavni izvozni artikal, a Raška se uvrstila među najbogatije zemlje srebrom u Evropi. U toku njegove vladavine iščezavaju sa društvenih funkcija, pa samim tim i iz istorijskih izvora, svi članovi sporednih grana loze Nemanjića.

Po ugledu ili pod pritiskom ugarskog dvora, Dragutin proglašava mladim kraljem (prestolonaslednikom), ali odbija da mu da oblast na samostalnu upravu. To ga dovodi do sukoba sa sinom, kod Gacka, u kome je poražen. Povlači se u Hum gde se zamonašio i umro 1. maja 1277. godine. Pravoslavna crkva proglašava ga za sveca.

Smatralo se da je Uroš kovao novac. Po prvim kvalifikacijama njemu su "dodeljene" najstarije vrste sa imenom VROSIVS, jer nije bio uočen značaj titуларног imena, niti su ostave bile ozbiljno proučavane.

Danas se ne može sa sigurnošću razdvojiti njegov novac od novca njegovog sina Dragutina. Ne postoji ni jedna registrovana ostava iz vremena vladavine kralja Ursa koja bi rešila ovaj numizmatički problem.

DRAGUTIN

STEFAN DRAGUTIN
kralj Raške 1276-1282.
vladar Sremske 1284-1316.

Dragutin kao kralj nije imao mnogo uspeha. Slomivši nogu, posle nezgodnog pada sa konja, ustupa krunu mlađem bratu Milutinu. Uslovi pod kojima je ustupio presto nisu u pismenom obliku sačuvani, pa se samo prepostavljaju na osnovu kasnijih događaja. Za sebe, u okvirima Raške, zadržava severne oblasti prema Ugarskoj. Od svog šuraka Ladislava IV. dobija 1284. godine oblast svoje tašte - Sremsku banovinu, koja je obuhvatala današnji Srem, Mačvju sa Beogradom i Semberiju. Na taj je način postao i vazal Ugarske.

Slabost suseda dozvoljava mu politički i teritorijalni uspon. Smrću Ladislava IV. 1290. godine, gosi se dinastija Arpadovaca i otpočinje borba za ugarsku krunu koja će se okončati tek 1310. godine, pobedom Karla Roberta.

Dragutin na fresci pećke priprete

Mongolski kan Nagoj, čija je država bila na obalama Crnog mora, poheduje 1285. godine Bugarsku. Bugarska se raspada na oblasti, manje ili više zavisne od Nagoja.

Dragutin pomaže Milutinu 1283-4. godine u borbi sa Bizantijom. Udaje kćer Jelisavetu 1284. godine za Kotromana, sina bosanskog bana Prijezde. Uz Milutinovu pomoć 1291. godine pobeduje braću Drmana i Kudelina, bugarske velikaše, i pripaja sebi njihovu oblast Braničevo. Pretenent na ugarski presto Andija III daje 1392. godine Dragutinovom sinu Vladislavu "hercegšto Slavoniju" kao nasledni posed i ženi ga svojim rodakom Konstanciom Morozini. Karlo Robert mu potvrđuje taj posed. U jednom trenutku, kao konkurent za ugarski presto javlja se i sam Vladislav. Ugarski velikaš, erdejški vojvoda Ladislav Apor, koji je podržavao Otona Bavarskog, stupa u sukob sa Otonom i zarobljava ga. Apor ženi Vladislava svojom čerkom 1307. godine i sve svoje pretencije prenosi na njega. Za promenu je bilo kasno. Uvidaju to i Dragutin i Apor, te priznaju Karla Roberta.

Početkom XIII veka zauštravaju se odnosi Dragutina i Milutina. To prelazi u oružani sukob bez vidnih rezultata. Odnose između braće izgadila je njihova majka Jelena. Uslovi mira nisu poznati, ali se zna da su bili iskreni jer Dragutin posećuje Milutinu 1314. godine povodom smrti majke.

Pred svoju smrt predao je upravu nad svojom državom sinu Vladislavu, a sam se zamonašio. Sahranjen je u manastiru Đurđevi stubovi kod Novog Pazara, Nemanjinu zadužbini koju je on obnovio. Srpska crkva nije ga proglašila za sveca i tako podržala prelazak krune na mladu Milutinovu granu loze Nemanjića.

NOVAC KRALJA DRAGUTINA

Dragutin je drugi raški vladar za koga se sa sigurnošću može tvrditi da je kovao novac. Kovao je sa svojim titulom i titуларним imenom na latinskom jeziku "REX STEFANVS", verovatno samo dotle dok je bio kralj. Pred kraj svoje vladavine Sremom, verovatno posle pomirenja sa Milutinom, kuje novac sa natpisima na staroslovenskom, bez titule. Na novac stavlja natpis "Стефан раб Христу" što treba da znači da je nezavisan, tj. da vlast nad njim ima samo Hristos.

Poznate su sledeće vrste novca kralja Dragutina:

a) STEFANVS / R EX S STEFANVS
IC / XC

21 / 2,17 (Ø 21 mm, t. 2,17 g)
LJ (V-15); J (-)

Ova varijanta je potpuna kopija mletačkog "matapanata", kako po dimenzijama, tako i po predstavama. Razlika je samo u sadržaju teksta koji je rezan lepim dekorativnim slovima.

Neki savremeni numizmatičari smatraju da je ovaj novac počeo da kuje kralj Stefan Uroš I, a da je njegov sin, kralj Stefan Dragutin samo nastavio da ga kuje.

b) STEFANVS / R EX S STEFANVS
krst na grudima vladara
IC / XC

21 / 2,17. LJ (V-16); J (-)

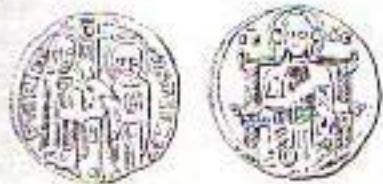
v) STEFANVS / R EX S STEFANVS
IC / XC

21-18 / 2,15-1,22. LJ (V-17); J (-)

Ova varijanta se samo po tekstu razlikuje od matapanata. Svojim postojanjem objašnjava mletačku intervenciju protiv raškog novca. (Mleci - najveća trgovачka sila tog vremena držala se striktno standarda: Ø = 21 mm, t = 2,17 g, sa 1% dozvoljenog odstupanja.) Velika varijacija u težini kod raškog novca, karakteristična je samo za vrste koje su dugo kovane. Kratkoča Dragutinove vladavine navodi neke numizmatičare na pomisao da je on ovu vrstu kovao i posle abdikacije. Druga grupa numizmatičara smatra da je ova varijantu kovao kralj Milutin. Njima u prilog ide i pojava kovničkih oznaka,

koja ne postoji na novcu za koji smo sigurni da je kovan za vlaste kralja Stefana Dragutina i na početku vladavine kralja Stefana Uroša II Milutina (tetovska ostava).

2.

a) STEFAN' / R - E - X / S STEFAN'
И / Ђ
22 / 1,98. LJ (V-6); J (-)

Registrovan samo jedan primerak kod S. Ljubića

b) STEFAN' / R - E - X / S STEFAN'
И / Ђ
21 / 2,15. LJ (V-7); J (5)

v) STEFANV' / REX / S STEFANV'
И / Ђ
22 / 2,15. LJ (-); J (-)

3.

СТЕФАН - РАБЕ ХІІІ
И / Ђ
21 / 2,07. LJ (III - 13-19); J(8,9)

Kod ove vrste ima mnogo varijanti. Kako rastu dimenzije slova, tako ih je manje u tekstu. Postojanje znakova koji imaju karakter kovničkih oznaka upućuje nas da svi nisu kovani na istom mestu.

VLADISLAV

**Stefan Vladislav II
protiv kralj Raške 1321-1324,**

Vladislav, stariji sin kralja Dragutina, verovatno je naslednik raškog prestola po dečevskom sporazumu. Uzima, uz oca, vidnog učešća u borbama za ugarsku krunu. Pred očevu smrt upravlja samostalno Stremom, ne zna se koliko dugo. Za to vreme kuje, poput oca, novac bez titule. Posle Dragutinove smrti našao se u raškom zatvoru dok su njegovu državu podelili Mihutin i Karlo Robert. Nema podataka kada i kako se to dešavalo.

Po Mihutinovoj smrti, Vladislav prelazi na svoje hivše piske i proglašava se za kralja Raške. Kako nije bio podržan od srpske crkve i većeg dela vlastele, a posle vojnog gubitka Rudnika, morao je da napusti zemlju. Povlači se u Ugarsku gde mu se gubi trag. Kao protiv kralj Ruške kovao je novac sa titularnim imenom Stefan Vladislav.

1.

РАБЕ ХІІІ ВЛАДИСЛАВЬ
И / Ђ
21 / 1,85. LJ (III-20,21,22); J(27)

2.

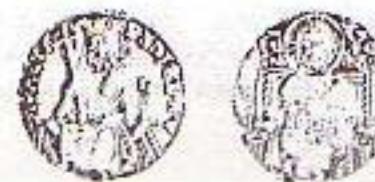

а) СТЕФАН ВЛАДИСЛАВЬ
И / Ђ
22 / 2,09. LJ. (III-24); J (26)

б) Isti kao varijanta "а", samo vladar blagosilja. LJ (III-23); J (-)

3.

Ime **UROŠ** (latinski **VROSIVS**) potiče od madarske reči "úr" (gospodin). U XI i XII veku, kada su ime *Uroš* počeli da koriste kao titularno, raški veliki župani bili su u prijateljskim i rodbinskim vezama sa ugarskim dvorom.

STEFAN (latinski **STEPANVS**) potiče iz grčkog jezika - Στέφανος - sa značenjem "venac", tj. *ovenčan*.

♦ ♦ ♦

Jezik i pismo na novcu su odraz trenutne političke situacije vladara. Na raškom novcu zastupljeni su grčki, latinski, italijanski i najviše staroslovenski jezik. Radi lakšeg čitanja staroslovenskog teksta, ovde su data slova koja se razlikuju od Vukove cirilice:

а - а, ј, а, А, А

Д - А, А, А, А, А

е - е, Е, Ѣ

и - и, И, И

к - к, К, К

л - л, Л

н - н, Н, Н

р - р, ѕ, ѕ

у - ў, ѧ

ју - јо

meki znak - ћ, њ

♦ ♦ ♦

Često je cirilica pisana u ligaturi tj. sastavljanjem slova radi uštade prostora:

ИИ - ИИ; ФО РІ - Г љ Р Г Ъ (Ђурђ)

♦ ♦ ♦

Česta pojava je i izostavljanje slova, naročito kod dužih teksta:

R(E)X RASIE ST(EFANVS)
I(M)P(ERATOR ROMA(NIAE))

Въ Х(РНСТ)а Б(ОГ)а БЛГОВѢСНН
КРАЛЬ ВЛЫЧАШНН

♦ ♦ ♦

Na novcu su uobičajene skraćenice sa znakom za skraćenje iznad slova. Na predstavama Hrista levo i desno od nimbusa stoje po dva slova sa crtom iznad njih:

I(CY)C X(PICTO)C - И - Ђ - И - Ђ

3. MONETA VLADISLAV

И / Ђ
22 / 2,17. LJ (VI-7); J(28)

MILUTIN STEFAN UROŠ II kralj 1282-1321

Milutin na raškom prestolu nasleduje starijeg brata Dragutina po sporazumu na saboru u Deževu. Na ustupanje prestola Dragutina je navela vlastela zbog neuspeli osvajačke politike prema Vizantiji. Povod je bio Dragutinova teža povreda noge pri nesrećnom padu s konja. Uslovi deževskog sporazuma nisu poznati već se samo prepostavljaju na osnovu kasnijih zbiljiva.

Pod Milutinovom vladavinom Raška doživljava pun prosperitet u ekonomskom, vojnom i kulturnom smislu. Već 1282. godine od Vizantije usvaja Skoplje, Polog, Ovče polje, Zletovo i Pijanec, da bi zajedno sa bratom pripojio Raškoj u 1283-4. još i Poreč, Kicevo i Debar. Zajedno sa Dragutinom i za njegov račun osvaja Braničevo 1291. godine. Kao odgovor na to, sledeće godine, Rušku napada sićinski knez Šišman. Milutin ga je sam porazio i u protivudaru zauzeo čak i Vidin. Plašeći se odmazde moćnog mongolskog kana Nagoja (Šišmanovog secerena) zaključuje povoljan mir za Šišmana, udajući kćer Anu za njegovog sina Mihajla. Da bi predupredio mongolski napad oko 1395. godine, šalje Nagoju izaslanike među kojima i svog sina Stefana sa izjavama pokornosti. Do napada nije došlo, a Stefan je sa tačima ostao kod Tatara do Nagojeve smrti 1299. godine.

Milutinove bračne veze ilustruju sistem saveza u to vreme i njihovu trajnost. Prvo je bio oženjen crkrom Jovana Tesalskog, zatim je bio u drugom braku sa Jelisavetom, crkrom Stefana V Ugarskog (sestrom Dragutinove žene Kataline). Slabljenje Ugarske navodi ga na novi brak, sa Anom, crkrom bugarskog cara Đorda Terterija, da bi se, opet iz političkih razloga, radi sigurnog mira sa Vizantijom, oženio Simonidom, šestogodišnjom crkrom vizantijskog cara Andronika II 1299. godine. Taj brak je predstavljao trenutni politički interes obe strana (miraz su bile osvojene oblasti) i bez obzira na prepreke (godine mlade i zabrana vizantijske crkve za stupanje u četvrti brak, kao i otpor raške vlastele koja je težila širenju na račun Vizantije) bio je ostvaren, dok se Milutinova treća žena Ana našla kao talač na vizantijskom dvoru.

Kralj Milutin i manastir Gračanica, njegovu zadužbinu

Uz samu Milutinovu Rašku postoji i država njegovog brata Dragutina, Srem (Servia), koja je zvanično zavisna i prema Raškoj i prema Ugarskoj, a praktično vodi nezavisnu politiku. Dok su se braća dobro slagala, to i im je koristilo pri njihovim osvajanjima. Razdor i rat sa Dragutinovim Sremom oko 1302. godine nije dao trajne rezultate, a slabio je obojicu. Pošto je Dragutin bio okrenut Ugarskoj a Milutin Vizantiji, nisu imali drugi razlog za rat osim nerešenog pitanja nasledja raškog prestola. Verovatno na intervenciju njihove majke Jelene Anžujske, koja je i sama u okvirima Raške upravljala Humom, dolazi do pomirenja među braćom. Dragutin je posetio Milutina, povodom smrti njihove majke, 1314. godine, a Simonida je nešto kasnije posetila Beograd, što je siguran znak punog poverenja. Posle Dragutinove smrti 1316. godine, Milutin preuzima raški deo Dragutinove zemlje, dok se njegov bratanac Vladislav našao u raškom zatvoru.

Iako dobar vojskovođa i vladar koji drži stalnu plaćeničku vojsku, Milutin je uvek bio spremam na pregovore i diplomatska rešenja. Kada je

mlađi brat francuskog kralja Filipa Lepog, Karlo Valoa, uz pomoć Pape, spremao širu akciju uperenu protiv Vizantije, sa ciljem obnavljanja Latin-skog carstva, Milutin je stupio u pregovore s njim. Ta akcija mogla je biti opasna po Milutinu i on je bio spremam, da ako do nje dode, diplomatski osigura koristi za sebe. Sporazum koji je zaključen 27. 3. 1308. godine obezbedivao je Milutinovu vojnu pomoć i dobu budućih osvojenih teritorija, a kao zalog predviđao je brak između Milutinove crkve Zorice i sina Karla Valoa. Do te akcije nije došlo, pa je sve palo u vodu.

Zena Andronika II, Irina, nije uspela da ostvari svoje ambicije u Vizantiji pa se okrenula crkvi, obasipajući pažnjom i darovima Milutinov dvor. Kraljica Simonida se teže povredila 1306. godine, kada je imala 12 godina, pa je izgledalo da neće imati naslednika. To je navelo njemu majku Irinu da poželi da raški presto nasledi neko od njenih sinova, jer kao deca iz drugog braka nisu imali takve nadje u Vizantiji. Ne zna se zašto je Milutin dozvoljavao takve razgovore, ali se zna da su Simonidina braća horavila na Milutinovom dvoru sa ciljem da upoznaju svoju buduću zemlju. Za ovakav stav nije bilo nikakvog osnova jer je Milutin bio obavezan prema Vladislavu, a imao je iz ranijih brakova odrasle sinove Stefana i Konstantina.

Stefan je u to vreme kao prestolonaslednik upravlja Zetom. Kombinacija oko nasledja prestola, kao i želje vlastele ka novom širenju na račun slabe Vizantije, navele su Stefana 1314. godine na pobunu. Milutin je, na vreme obavešten, to shvatilo ozbiljno i udmah sa vojskom pošao na sina. Stefanova neodlučnost, ili možda nepripremljenošć, omogućili su Milutinu da sina diplomatski navede na predaju bez borbe. Za kaznu bio je poslat u progonstvo u Carigrad. Kao kaznu mnogi izvori navode i oslepljenje Stefana, uz kasnije njegovo čudesno ozdravljenje.

Za vreme svoje duge vladavine, Milutin je veoma mnogo zidao, pre svega crkve i manastire. Zidao je više no svi ostali Nemanjići zajedno. Najpoznatije su mu zadužbine: manastir u Banjskoj, Gračanica kao i Hilandar koji je iz osnova prezidan i u tom obliku sačuvan do naših dana. Gradio je čak i u Jerusalimu.

(Nastavak u sledećem broju)

KOVANJE NOVCA U BEOGRADU ZA VREME OSMANLIJA - II

Nakon smrti sultana Sulejmana I i osvajanja Sigeta 1566. kovnica novca u Beogradu je nastavila da proizvodi novac, ali sa imenom novog sultana. Sin sultana Sulejmana I, princ Selim (kasnije sultan Selim II), došao je u Beograd septembra 1566. da sačeka mrtvog oca, kada je i objavljena smena na osmanlijskom prestolu. Stari osmanlijski običaj nalogao je sultanu da pri stupanju na presto podeli vojsci bakšiš. Pri podeli bakšiša nastojalo se da novac "nosi" ime novog sultana. Pošto je u Beogradu postojala kovnica novca, tu je verovatno kovan prvi novac sa imenom sultana Selima II. Pored novca ponetog iz prestonice na kome se nalazilo ime starog sultana, kovan je i novi od zlata i srebra zaplenjenog u toku rata. Retkost zlatnika (*zlat-n-a*) i akča kovanih u Beogradu za vreme vladavine sultana Selima II u nesrazmeri je sa dužinom vladanja (8 godina) ostalih sultana. To nam i potvrđuje da je novac u kovnici Beograda kovan za isplatu bakšiša. Ornament koji asocira na krunu (petlja sreće) na jednoj vrsti akča kovanih tada u Beogradu, ukazuje na razlog kovanja. Kasnije tokom kratke vladavine sultana Selima II, grad Beograd je bio na margini dogadanja u Imperiju pa je i kovnica novca radila sa slabijim intenzitetom. Na ovo nam ukazuje mal broj tipova aversa (samo dva) u odnosu na druge kovnice u Rumeliji, kao što su *Kučayna*, *Novaberda*, *Üsküp* i *Sidre Oapsi*.

U periodu vladavine sultana Murata III (decembar 1574 - januar 1595) kovnica u Beogradu je malo radila. Do sada je registrovano samo nekoliko akča kovanih u tom periodu, a one su izuzetno retke. Nemiri u Persiji i mirovni ugovori sa evropskim susedima pomerili su težiste zbijanja ka Anadoliji, što je intenziviralo rad kako novih tako i već postojećih kovnica na tom prostoru. Mada je Beograd u blizini evropskih suseda, trgovinska razmena se slabo odvijala, pa ni kovnica nije imala materijala a ni potrebe za proizvodnju novca.

Ukoliko uporedimo kovanje novca u periodu od otvaranja kovnice 1562. pa do smrti sultana Murata III 1595. godine, uočićemo rapidno opadanje rada kovnice u Beogradu, što je bio odraz stanja u državi. Iz perioda od 4 godine (1562-1566), registrovano je (a verovatno i iskovano) duplo više novca nego iz perioda od 8 godina (1566-1574). Najmanje novca je registrovano iz najdužeg perioda koji je trajao 21 godinu (1574-1595). Vredno je napomenuti da je 1578. godine nakon atentata umro veliki vezir Mehmed Sokolović, koji je služio tri sultana, usporio propadanje Imperije, a u isto vreme bio je "najzaslužniji" za otvaranje kovnice u Beogradu.

Nakon stupanja na presto, sultan Mehmed III, januara 1595. obnavlja neprijateljstvo sa Austrijom, pa zato i kovnica u Beogradu proizvodi više novca u odnosu na akče iz kovnica *Novaberda*, *Kučayna*, *Srebrenice*, *Üsküp*-a i *Kratova*, mada su te kovnice bile mnogo veće, a i nalazile su se u blizini rudnika. Pošto je težište ratovanja opet prebačeno u Rumeliju, novac potreban za isplatu trupa je tu i kovan. Mada je sultan Mehmed III vladao samo 9 godina (1595-1603), skoro svaki nalaz novca iz tog perioda sadrži akče kovane u Beogradu. Za nas je ovaj period kovanja akča zanimljiv i po tome jer je tada, mada vrlo kratko, radila i kovnica novca u Banja Luci. Uticaj na otvaranje kovnice, pored rata koji je voden u blizini grada Banja Luke, imao je i beglerbeg Rumelije Hasan, sin Mehmeda Sokolovića.

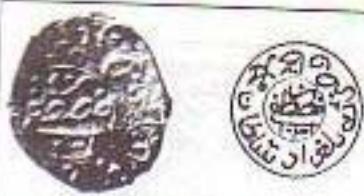
Veliki vezir Mehmed Sokolović

Opadanje ekonomске moći Osmanlijske Imperije se reflektuje i na kovanje novca, pa je on sve lakši, a zlatnici kovani u Rumeliji sve su redi. Do danas nije registrovan zlatni novac otkovan u Beogradu od 1574. do 1648. godine, a s obzirom na ekonomsko stanje Imperije u to vreme, ne verujem da je kovan u tom periodu.

Za vreme vladavine Ahmeda I (januar 1603 - novembar 1617) kovnica novca u Beogradu ponovo je proizvodila manje novca (akča) u odnosu na period vladavine prethodnog sultana. Kao i ranije, kada su se ratovi ili mirovni ugovori prenosili sa jednog kontinenta na drugi, rasla je ili opadala proizvodnja novca na tim teritorijama. Novac koji je bio potreban za vođenje rata i isplatu trupa bio je intenzivnije kovan u blizini mesta ratovanja.

Akče kovane u Beogradu za vreme sultana Ahmeda I mnogo su rede u odnosu na akče kovane za vreme sultana Mehmeda III, iako je ovaj drugi vladao u znatno kraćem periodu. Od novembra 1617. do februara 1618. godine na osmanlijskom prestolu je bio sultan Mustafa I.

Do sada nije registrovana ni jedna akča kovana u to vreme u kovnici novca u Beogradu, mada je na osnovu postojećih izvora skoro sigurno da su one bile kovane. Ovo zaključujemo na osnovu islamskog prava da *s v a k i* nezavisni vladar, odmah nakon preuzimanja vlasti, iskuje novac sa svojim imenom, i da se prvi put narednog petka u džamiji čita molitva u njegovo ime. Interes je i kovnica da što pre

Para kovane u Beogradu

pretopi novac starog vladara i od tog materijala iskuje novac novog vladara, a taj novi je uvek bio lakši i lošiji. Iz tog kratkog perioda prve vladavine sultana Mustafe I (on je vladao još jedanput nešto kasnije), do sada su registrovane akče iz azijskih kovnica, jer se težišto političkih i ekonomskih zbijanja nalazio na tom području.

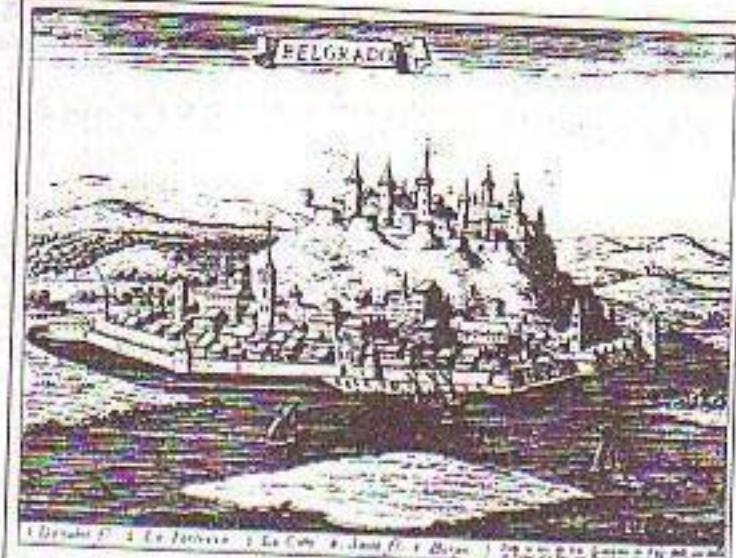
Sultan Osman II zamjenjuje na prestolu svoga strica, sultana Mustafu I, februara 1618., a vladao je do maja 1622. godine. Mada je kratak period vladavine, akče kovane u kovnici Beograda nisu retke a nalaze se u svakoj većoj kolekciji. Do sada su registrovana dva tipa aversa i nekoliko varijanti reversa ovih akča.

Druga vladavina sultana Mustafe I, od maja 1622. do septembra 1623. godine je značajna za kovanje novca u Beogradu. Za vreme to (opet kratko) vladavine, pored akča kovanih u Beogradu kovan je i novi apoen *ONLUK* ili desetak. Usled konstantne inflacije još za vreme vladavine prethodnog sultana ukazala se potreba da se novim apoenum popuni praznina između akče i *ultuna* koji je vredio oko 150 akča. Novi apoen, *onluk*, kovan je, osim u Beogradu, i u Kostantiniji i Sofiji. Akče kovane u ovom periodu u kovnici Beograda izuzetno su retke ali *onluk* je još redi (do sada sam ustanovio postojanje dva primerka).

Promena na prestolu, septembra 1623. i vladavina sultana Murata IV, odrazili su se i na kovanje novca, kako u imperiji tako i na kovnicu u Beogradu.

Poboljšane ekonomski prilike uslovile su povećanu proizvodnju novca. Uz postojeće kovnice koje su radile za vreme prethodnog sultana otvarane su i nove. Tada je prvi put proradila kovnica novca u Sarajevu (*Saray*). Novac, akče, kovane za vreme vladavine Sultana Murata IV nisu retke, osim jedne varijante koja na reversu uz ime kovnice, nema i godinu stupanja sultana na presto (1032 A.H.). Ova akča je plod greške rezača kalupa, koji je propustio da na kalup ureže godinu, a kontrola je usled povećane proizvodnje prooustila da primeti tu grešku.

Posebno smrти sultana Murata IV, februara 1640., poslednjem novom sultana, Ibrahimu, skoro sve provincijske kovnice prestale su sa radom, a među njima ona u Beogradu.

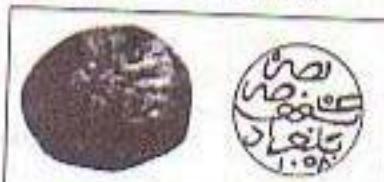
Zagled grada Beograda pred zatvaranje kovnice 1684

Kovnica u Beogradu, kao i mnoge provincijske kovnici, nastavila je rad nakon što je sultan Ibrahim svrgnut, a na osmanlijski presto postavljen njegov maleoljni (6 godina) sin, Mehmed IV, avgusta 1648. godine. Do kraja vladavine ovog vladara, 1687. godine, kovnica u Beogradu bila je vrlo produktivna. To se može zaključiti prema proizvedenom a do danas sačuvanom novcu. Zlatnik (*altan*) koji je tada kovan u Beogradu, sada se nalazi u Berlinском muzeju. U ovoj kovnici novca izradivana su dva apoena u srebru. Pored akča, koje nisu retko jer se nalaze u mnogim kolekcijama širom sveta, kao što su i prisutne i u nalazima novca iz tog vremena, kovani su i *PARE*. Para je bila apoen koji je vredeo 3 (tri) akče. Kao što je ranije bio slučaj sa *onluk*-om koji je uveden da popuni prazninu (poboljša strukturu novca u opticaju) između akče i *ultuna*, tako je tada *para* služila da popuni prazninu između akča, *heslik-a* (5 akča), *onluk-a* (10 akča) i *ultun-a*.

Prema do danas sačuvanom novcu koji je u toku tih 120 godina izradivan u Beogradu, možemo zaključiti:

- najkvalitetniji novac, sa kaligrafiskim najboljim natpisom, izradivan je nakon otvaranja kovnice;
- kovnica je radila u periodima kada su ratna zbijanja bila na evropskom tlu;
- ekonomski prilike u imperiji uticale su na rad kovnice kao i na kvalitet otkovanog novca. (Akče poslednja dva sultana koji su izradivali novac u Beogradu lošijeg su kvaliteta od ostalih);
- mada je beogradска kovnica bila provincijska, proizvedeni novac nije ništa lošiji u odnosu na centralnu kovnicu;
- na osnovu apoena koji su kovani u beogradskoj kovnici novca kao i na osnovu novca u nalazima, zaključujemo da je ova kovnica po važnosti bila druga u imperiji, odmah posle centralne, u Kostantiniji (Istanbulu).

Mada je tek poslednje dve tri decenije poraslo interesovanje za sakupljanje i proučavanje osmanlijskog novca, smatram da mu se još uvek pridaje mali značaj. Nadam se da će ovi članci o kovnici Beograd, kao i budući članci o ostalim kovnicama, kao što su Novo Brdo, Srbrenica, Kučajna, Banja Luka i Sarajevo, doprineti većem interesovanju za kovanje novca u vreme Osmanlija.

Onluk kovan u Beogradu

T A L I R I

Da li ste znali da reč "dolar" potiče od termina "talir"? A naziv za TALIR potiče od imena Joachimsthal, joakimove doline u Češkoj, poznate po rudniku srebra od kojeg su kovani prvi svetski taliri, tzv. Joachimstaler-i. U ovom članku biće ukratko reči o talirima Austrije, ilustrovanih sa nekoliko primeraka koje je kovao car Rudolf II.

Šta je talir? To je veliki, u srebru kovan novac, težine nešto preko 28 grama koji je vekovima predstavljao najpoznatiju monetu kojom su obavljane finansijske transakcije - plaćanje i obračunavanje prihoda, rashoda, plata itd. - u svim evropskim carevinama, kraljevinama, vojvodstvima i kneževinama.

Talir po lepoti i genijalnosti mnogobrojnih dizajnera, po mom mišljenju predstavlja najatraktivniju vrstu novca u numizmatičkom kolezionarstvu.

Na našem numizmatičkom prostoru najčešće se pojavljuju taliri Austrije, kasnije Austro-ugarske carevine, pa će zato u ovom članku uglavnom biti reči o austrijskim talirima. Austrijsko carstvo, sa glavnim dinastijama Babenburga i Habsburga, prostiralo se štrom Evropu i u svom je sastavu imalo mnoge okupirane ili nasledstvom dobijene teritorije. Bio je to amalgam mnogih država u kojima su vladali brojni lokalni prinčevi, vojvode, grofovi itd., od kojih su neki, po specijalnim dekretima vrhovne carske vlasti, mogli da kuju svoj sopstveni novac. To je važilo i za pojedine veće gradove, koji su kovali svoj vlastiti, tzv. gradski novac.

Bilo bi nemoguće u jednom kratkom članku opisati desetine hiljada talira tridesetak vladara iz dinastije Habsburga. Zato sam odlučio da u ovom članku, kao ilustraciju, navedem samo nekoliko talira cara Rudolfa II. On je za vreme svoje 26. godišnje vladavine kovao talire, polatalire, četvrtine i krajcere za sledeće delove svog carstva: Elzas (kovnica Ensisheim), Tirol (Hall), Transilvanija tzv. Siebenburgen (Hermannstadt), Češka tzv. Bohemia (Joachimsthal i Kuttenberg), Ugarska (Kaschau, Kremnitz i Nagybanya), te gradovi Beč (Wien) i Prag.

Car RUDOLF II (1576-1612) na prestolu Svetog rimskog carstva nemačke narodnosti nasledio je svoga dedu Maksimilijana II. Za vreme njegove vladavine, 1578. godine, ponovo izbija rat sa Turcima. Tada Austrija zauzima Transilvaniju u današnjoj Rumuniji. Rudolfov najstariji brat Matijaš, smatrajući Rudolfa nesposobnim, preuzima na sebe sređivanje komplikovane situacije i 1606. godine zaključuje mir sa Ugarskom, Transilvanijom i Turском. Uvređeni Rudolf protestuje pa dolazi do deohe teritorije, a rat među braćom okončan je tek Rudolfovom smrću 1612. godine.

Na talirima Rudolfa II na aversu se nalazi njegov lik, bista ili cela figura, a na reversu carski austrijski grb, dvoglavi orao, ili samo heraldički štit sa grbovima zemalja u sastavu Austrijskog carstva.

Na izdanjima pojedinih država u sastavu Carevine, na primer na talirima kovanim za Ugarsku, iznad carskog grba nalazi se ugarska kruna Sv. Stefana, a na grudima orla ugarski heraldički štit.

Talir Rudolfa II kovan u Nadbanji 1599. godine

Talir grada Praga iz 1599. godine

Na gradskom novcu, kao na primer na taliru Praga, na aversu je ukomponovan i gradski grb, uz grb države, u ovom slučaju Češke.

Tirolski talir cara Rudolfa II kovan 1612. godine

Carevo ime i njegove titule po pravilu započinju na aversu i nastavljaju se na reversu talira. Tako se, na primer, na ovde ilustrovanom taliru Tirola, na aversu nalazi kružni natpis "RVDOLPHVS : D. G. RO : IM : S. AV : G : HVN : BO : REX", a na reversu "NEC NON ARCHIDVCE SAV : DVC BVR : CO : TIR".

Ovim se natpisom "objašnjava" da je Rudolf II.
njegovim milošću car Svetog rimskog carstva (RO. IM.),
vladar austrije (S. AV.), takođe vladar tij gubernator (G.)
Ugarske i kralj (REX) Bohemije tj. Češke.

U nastavku, na reversu, navodi se da on "nije samo"
NEC NON nadvojvoda Savoje, nego je i vojvoda
Burgundije i grof (COMES) Tirola.

Zbog relativno velike površine talira, predstave i
natpisi na njima su vrlo atraktivni, što takođe utiče na
njihovu veliku popularnost u numizmatičkom
kolekcionarstvu.

Sva tri talira Rudolfa II koja su ovde ilustrovani i
kratko opisani, predstavljaju primerke izuzetno dobre
čuvanosti. Prilikom nabavke talira za vaše kolekcije, o
čuvanosti se posebno treba voditi računa, jer od toga
javlja se zavisnost njihova vrednosti. Cene talira se na evropskim
aukcijama formiraju prema sledećim stepenima
čuvanosti: skoro dobar, dobar, vrlo dobar, odličan i
precirkulisan (kovnički sjaj). Moj je savet kolekcionarima
da za svoje kolekcije tragaju za najkvalitetnijim (kovnički
sjaj) primercima, pa makar za nih platili i ljubiteljsku
enu. Istovremeno se treba dobro čuvati brojnih
kataloga koji mogu biti veoma uspešno izrađeni.

Talire Austrijske carevine kovali su svi njeni vladari
(bez poslednjeg), a čije godine vladavine navodimo u
abeli koja sledi:

Maksimilijan I	1493 - 1519
Karlo V	1519 - 1558
Ferdinand I	1558 - 1564
Maksimilijan II	1564 - 1576
Rudolf II	1576 - 1612
Matijaš	1612 - 1619
Ferdinand II	1619 - 1637
Ferdinand III	1637 - 1657
Leopold I	1657 - 1705
Jozef I	1705 - 1711
Karlo VI	1711 - 1740
Marija Terezija	1740 - 1780
Franc I (muž)	1745 - 1765
Jozef II (sin)	1765 - 1790
Leopold II	1790 - 1792
Franc II	1792 - 1835
Ferdinand I	1835 - 1848
Franc Jozef	1848 - 1916
Karlo	1916 - 1918

Nadvojvode

vladali teritorijama koje su im ustupili očevi ili braća):

Karlo	1564 - 1590
Ferdinand	1564 - 1592
Maksimilijan	1612 - 1618
Leopold V	1619 - 1632
Ferdinand Karlo	1632 - 1662
Zigmund Franc	1662 - 1665

U nekom od narednih brojeva "dinara", opisacemo
talira nekih profesija, uključujući i zlatnike.

ZLATARSKA RADNJA

"MB"

11000 BEOGRAD
TOPLIČIN VENAC 3

nudi Vam svoje

PROFESIONALNE USLUGE,

A POSEBNO

STRUČNE PROCENE
NAKITA I DRUGIH
ZLATNIH PREDMETA
UKLJUČUJUĆI
NUMIZMATIKU

TAKODE VRŠIMO

OTKUP
DRAGOG KAMENJA
I SATOVA

**CENE METALNOG NOVCA
KNJAŽEVINE I KRALJEVINE CRNE GORE**

Cene su u poenima. Vrednost 1 poena = Din. 3,30
1 DEM = 1 poen - 1 USD = 0,70 poena

Monetarni sistem:

100 para = 1 perper

Vladar: *NIKOLA I*

Skratice:

Vdb. - *Vrlo dobar*

Odl. - *Odlječan*

Vf. - *Vazredno fin*

Ksj. - *Kovnički sjaj*

ON/A - *Obodni natpis čitan s aversa*

ON/R - *Obodni natpis čitan s reversa*

Uk.g. - *Uključeno gore*

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	Vt.	Af.
1906	600.156	3.-	5.-	10.-	20.-
1908	400.000	3.-	10.-	15.-	25.-

1 PERPER

Ag .835
Ø 23 mm
t. 5g

1909	500.018	15.-	20.-	30.-	80.-
------	---------	------	------	------	------

2 PERPERA

Ag .835
Ø 27 mm
t. 10g

1910 ON/A	300.006	20.-	25.-	40.-	70.-
1910 ON/R	Uk.g.	20.-	30.-	45.-	80.-

5 PERPERA

Ag .900
Ø 36 mm
t. 24g

1909 ON/A	60.010	120.-	200.-	350.-	500.-
1909 ON/R	Uk.g.	130.-	220.-	380.-	550.-

10 PERPERA

Ag .900
Ø 19 mm
t. 3,39g

1910	40.000	250.-	300.-	350.-	450.-
------	--------	-------	-------	-------	-------

20 PERPERA

Ag .900
Ø 21 mm
t. 6,78g

1910 ON/A	30.003	520.-	600.-	700.-	800.-
1910 ON/R	Uk.g.	570.-	660.-	770.-	850.-

KNJAŽEVINA CRNA GORA

1 PARA

Cu-Sn-Zn
Ø 17 mm
t. 1,66g

Godina	Emisija kom.	Vdb.	Odl.	Vt.	Ksj.
1906	200.000	30.-	60.-	100.-	150.-

2 PARE

Cu-Sn-Zn
Ø 19 mm
t. 3,33g

1906	600.125	5.-	10.-	20.-	30.-
1908	250.000	10.-	20.-	30.-	60.-

10 PARA

Ni
Ø 19 mm
t. 3g

1906	750.156	2.-	3.-	10.-	20.-
1908	250.000	5.-	10.-	15.-	40.-

20 PARA

Ni
Ø 21 mm
t. 4g

100 PER PERA

Au .900
Ø 37 mm
t. 33,88 g

Godina	Emisija kom.	Vđih.	Odl.	Vt.	Ksj.
1910 ON/A	301	7.000	8.000	10.000	14.000
1910 ON/R	Uk.g.	7.000	8.000	10.000	14.000

KRALJEVINA CRNA GORA

1 P A R A

Cu-Sn-Zn
Ø 17 mm
t. 1,66 g

1913	100.000	120.-	150.-	250.-	300.-
1914	200.000	30.-	50.-	80.-	120.-

2 P A R E

Cu-Sn-Zn
Ø 19 mm
t. 3,33 g

1913	500.000	10.-	15.-	25.-	45.-
1914	400.000	10.-	15.-	25.-	45.-

10 P A R A

Cu-Sn-Zn
Ø 19 mm
t. 3 g

1913	200.000	3.-	5.-	15.-	30.-
1914	800.000	2.-	3.-	5.-	10.-

20 P A R A

1913	200.000	3.-	5.-	15.-	30.-
1914	800.000	2.-	3.-	5.-	10.-

1 P E R P E R

Cu-Sn-Zn
Ø 23 mm
t. 2 g

Godina	Emisija kom.	Vđih.	Odl.	Vt.	Ksj.
1912	520.008	10.-	15.-	25.-	60.-
1914	500.000	10.-	15.-	25.-	50.-

2 P E R P E R A

Ag .835 Ø 27 mm t. 10 g		
-------------------------------	--	--

1914 ON/A	200.000	20.-	30.-	45.-	80.-
1914 ON/R	Uk.g.	20.-	35.-	50.-	90.-

5 P E R P E R A

Ag .900 - Ø 36 mm; t. 24 g					
1912 ON/A	40.002	100.-	180.-	230.-	300.-
1912 ON/R	Uk.g.	110.-	190.-	250.-	320.-
1914 ON/A	20.002	180.-	220.-	350.-	430.-
1914 ON/R	Uk.g.	190.-	240.-	360.-	500.-

10 P E R P E R A

Ag .900 Ø 19 mm t. 3,39 g					
1910	35.003	230.-	280.-	300.-	400.-

20 P E R P E R A

Ag .900 Ø 21 mm t. 6,78 g					
1910 ON/A	30.003	500.-	600.-	700.-	800.-
1910 ON/R	Uk.g.	520.-	600.-	700.-	800.-

100 P E R P E R A

Ag .900 Ø 37 mm t. 33,88 g					
1910 ON/A	501	6.500.-	7.500.-	9.000.-	12.000.-
1910 ON/R	Uk.g.	6.500.-	7.500.-	9.000.-	12.000.-

NOVI NOVAC

NOVI AVERS NA KOVANOM NOVCU SR JUGOSLAVIJE

Zamenik guvernera Narodne banke Jugoslavije, gosp. Božidar Gazivoda, doneo je odluku o izdavanju i osnovnim obeležjima kovanog apoena od 10 i 50 para i 1 novog dinara, a koja je objavljena u *Službenom listu SRJ* br. 24 od 31. maja 1996. U ovoj Odluci greškom se lice novca (avers) naziva - naličje. Znamo da je prednja strana novca (lice ili avers) ona strana na kojoj je dat naziv i grb države. Suprotno ovom vrlo puznatom pravilu, u ponudnom Sl. listu navodi se: "Izgled naličja apoena kovanog novca iz tačke 1 ove odluke je sledeći: u sredini je grb SR Jugoslavije, a iznad i ispod grba su reči 'SR Jugoslavija' ispisane cirilicom i latinicom. Kružno uz obod kovanog novca je venac od tačkica".

Druga strana navedenih apoena, na kojoj je oznaka vrednosti (*naličje ili revers*), ista je kao kod izdanja našeg opticajnog novca u 1994. i 1995. godini. O novim apoenima dajemo osnovne karakteristike:

10 PARA 1996

Legura: Cu 75%, Ni 2%, Zn 23%
Masa i prečnik: 3,384 g, Ø 19 mm
Obod gladak. U opticaju od 9. avgusta 1996. (Sl. list SRJ br. 36/96).
Kat. br.: M.84; KM167.

50 PARA 1996

Legura: Cu 75%, Ni 2%, Zn 23%
Masa i prečnik: 4,129 g, Ø 21 mm
Obod gladak. Puštanje u opticaj očekuje se u septembru o.g.
Kat. br.: M.85; KM168.

1 NOVI DINAR 1996

Legura: Cu 70%, Ni 12%, Zn 18%
Masa i prečnik: 4,17 g, Ø 20 mm
Obod gladak. U opticaju od 10. juna 1996. (Sl. list SRJ br. 24/96).
Kat. br.: M.86; KM169.

NAJAVLJENO IZDANJE PRIGODNOG NOVCA "NIKOLA TESLA"

Narodna banka Jugoslavije planira izdanje serije prigodnog novca od običnog metala, srebra i zlata, povodom proslave 140-godišnjice rođenja Nikole Tesle (1856-1996). U sledećem broju "dinara" objavićemo opširnije podatke o ovom novcu.

NEOBJAVLJENA IZDANJA NAŠEG KOVANOG NOVCA

50 DINARA 1932 - PROBA: KOVNICA PARIZ

U jednoj privatnoj kolekciji nalazi se neobjavljeni primerak srebrnog apoena od 50 DINARA Kraljevine Jugoslavije sa datumom "1932", a koji se znatno razlikuje od redovnih izdanja kovanih u Londonu i Beogradu.

Ovaj, očito probni primerak, kovan je u Parizu i na njemu se nalazi tadašnja oznaka pariske kovnice, slovo "A".

Aversni natpis dat je sitnijim slovima, dok se iza "I" u natpisu "Aleksandar I" nalazi tačka. Razlikuje se i oblik krunе na reversu - ona je po izgledu ista kao krunа na apoenu od 10 dinara 1931, koji je apoен takođe kovan u Parizu.

1 DINAR 1912 - Sn

U kolekciji ing Dušana Popovića iz Pirotal nalazi se dosad neobjavljeni probni primerak apoena od 1 dinara Kraljevine Srbije sa datumom "1912". Ova proba iskovana je od kalaja (Sn), ima prečnik 23 mm, masu 3,532 g i debljinu 1,2 mm. Kao i kod redovnih primeraka, obod je nazupčan.

Odlazak kreatora NOVOG DINARA

U sredu, 15. maja 1996. Veće građana Skupštine Jugoslavije odlučilo je javnim glasanjem da smeni guvernera Narodne banke Jugoslavije, gosp. *Dragoslava Avramovića*, popularnog kreatora *novog dinara* i postinflatornog stabilizacionog programa u SR Jugoslaviji.

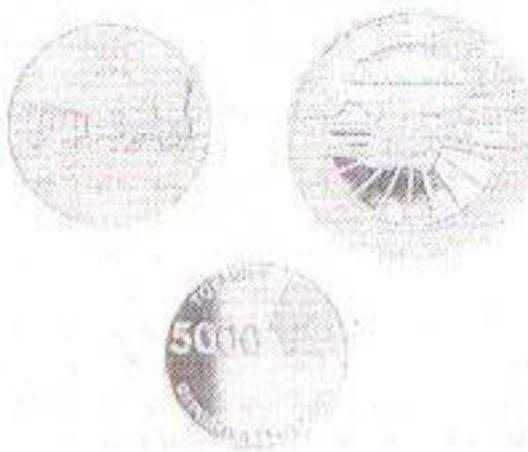
Novi dinar uveden je u platni promet 24. januara 1994. godine, a njegova vrednost bila je tada izjednačena sa vrednošću nemacke marke (DEM). Vrednost novog dinara ili "avrama" prema prvom dinaru SR Jugoslavije iz 1992. godine teško je brojčano izraziti. Da se podsetimo: prvi dinar SRJ vredio je 1.7.1992. godine 10 dinara SFRJ. Sledeće godine 1.000.000 tih dinara zamjenjeno je sa 1 dinarom SRJ izdanja 1993. god. Zatim je, 1. januara 1994. iskovan dinar koji je zamjenjivao 1.000.000.000 dinara iz prethodne godine. Napokon, Avramovićev *novi dinar* od 14.1.1994. zamjenjivao je 12.000.000 SRJ dinara od 1.1.1994.

Za razliku od svog prethodnika, pok. guvernera B. Atanackovića (poznatog po izjavi "Štampaću pare dok vam ne dosadi"), 77-godišnji gosp. Avramović je odbijao štampanje novca bez pokrića ("Ne dam pare dok sam živ"). Tako je pokušao nešto što se u ekonomsko-političkoj mitologiji kod nas vezuje za ime Laze Pačua, koji kralju nije dao kredit, i koji je ustred rata isplaćivan dugove Nemačkoj. Zato je srpski dinar ostao konvertibilan i na Krfu 1915. godine.

Novo izdanje u Sloveniji:

150-GODIŠNICA ŽELEZNICE

Narodna banka Slovenije pustila je u prodaju 27. maja o.g. svoju najnoviju seriju prigodnog novca u već tradicionalno ustaljenim apoenima od 5, 500 i 5000 tolara. Ova serija posvećena je 150-godišnjici železnice u Sloveniji, a zakonske odredbe o osnovnim karakteristikama i puštanju u prodaju objavljene su u *Uradnom listu RS* br. 26/96 i 27/96.

Kao i kod prethodnih serija, apoen od 5 TOLARJEV izdat je od legure od koje se kuje redovan slovenački novac (Cu-Ni-Zn), ima Ø 26 mm, t. 6,4 g.

Apoen od 500 TOLARJEV iskovan je od srebra finoće 925/1000 (Ø 32 mm, t. 15 g), a apoen od 5000 TOLARJEV od zlata finoće 900/1000 (Ø 24 mm, t. 7 g).

U međuvremenu su izdate još dve serije prigodnog novca u Sloveniji: serija povodom petogodišnjice nezavisnosti i povodom 100-godišnjice modernih olimpijskih igara. Ova izdanja prikazaćemo u sledećem broju.

Nova POBJOY izdanja za Bosnu i Hercegovinu

OLIMPIJSKE IGRE ATLANTA 1996.

Engleska privatna firma Pobjoy Mint već nekoliko godina izdaje brojne serije kovanog novca za Republiku Bosnu i Hercegovinu. Smatramo da se ova izdanja mogu numizmatički svrstati u kategoriju tzv. fantazijskih izdanja. Zato što taj "novac" nije u opticaju u državi za koju se poluzvanično izdaje.* Ogorčna većina stanovništva Bosne i Hercegovine nije obaveštena da takav novac postoji, a na prste se mogu izbrojati oni pojedinci koji su neke od izdatih kovanica ikada videli. Pobjoy izdanja Bosne i Hercegovine uglavnom su nam poznata po reklamama pomenute firme na osnovu kojih inozemni numizmatički časopisi (*money*

* U "Katalogu metalnog novca 1700-1994" na s. 313 navodi se da je sporazum sa Pobjoy Mint potpisao viceguverner NB BiH, gosp. Mustafa Imširović i da isti predviđa naknadu od strane kovnice u iznosu od 5 dolara od svakog novčića, isplativih u hrani ili drugoj robi. Naknadno se izgleda ispostavilo da pomenuti viceguverner nije imao ovlašćenje za potpis tog sporazuma.

trend, World Coin News itd.) donose prikaze o novoizdatim serijama:

U seriji "Letne olimpijske igre 1996. u Atlanti" izdato je po 4 razna primerka apoena od 500, 750 i 10.000 dinara, prema ilustraciji koju donosimo. Na fotografijama se jasno vidi katastrofalna greška izdavača: ne samo što u natpisu nedostaje reč "igre", nego se za pomenutu olimpijadu navodi da je - zimska!

Kod ove serije apoena od 500 dinara iskovan je od Cu-Ni legure, ima masu od 28,28 g i prečnik 38,6 mm. Iste mase i prečnika je i apoen od 750 dinara, iskovan od srebra finoće 750/1000. Zlatnik od 10.000 dinara (finoća 999/1000) ima masu od 6,22 g i prečnik od 22 mm.

OMLADINSKE OLIMPIJSKE IGRE

Povodom održavanja Omladinske olimpijade u gradu Bath (severno od Bristol-a u Engleskoj), Pobjoy kovnica izdala je za Republiku Bosnu i Hercegovinu iste apoene (500, 750 i 10.000 dinara) i sa istim tehničkim karakteristikama kao što je napred navedeno, s tim što je kao datum izdanja navedena 1995. godina.

Bosansko-hercegovačka Pobjoy izdanja po pravilu imaju sledeće tržišne vrednosti: 500 dinara - DEM 15,- 750 dinara - DEM 75,- i 10.000 dinara - DEM 300,-

R. M.

PAPIRNI NOVAC JUGOSLAVIJE 1944.

(Nastavak iz prošlog broja)

NOVČANICE SU ŠTAMPANE U VIŠE NAVRATA

Okolnosti su uslovile da se naše novčanice sa godinom 1944. stampaju u više navrata u periodu 1944-1956. Na osnovi do sada poznatih činjenica i kolecionarskog istraživanja, razlikujemo četiri partije štampanja. Prva je bila u Moskvi 1944, a ostale u Beogradu u periodu 1945-1956.

I PARTIJA novčanica je štampana u Moskvi u drugoj polovini 1944. godine. U tom periodu veliki deo naše zemlje je bio pod okupacijom, a na oslobođenoj teritoriji nije bilo uslova za izradu novčanica. S druge strane mi smo žurili da što pre zamenimo okupatorski novac novim dinarom i tako sprečimo veću štetu zbog mogućeg ubacivanja okupatorskog novca, koji se u domicilnim državama brzo umnožavao i obezvredivo, naročito u poslednjoj godini rata.

II PARTIJA novčanica štampana je u Beogradu 1945-1948. na uvezenom ruskom papiru i bojama, koji su bili istovetni kao i pri štampanju I partije u Moskvi. U okviru ove partije štampani su svi apoeni. Imo primeraka drukčijih nijansi boja, što znači da je uvezena ruska boja potrošena pre papira, pa je korišćena druga vrsta boje.

III PARTIJA novčanica štampana je u Beogradu u periodu 1948-1949. na uvoznom papiru, verovatno finskom. Bio je to papir na kojem se štamaju poštanske marke. To je bio malo sivkast ili žućkast beli papir, dosta dobre homogene strukture. Boja je takođe bila uvozna, i to ista ona koja je korišćena i pri štampanju II partije nakon što je bila potrošena ruska boja. U okviru ove partije štampani su samo mali apoeni novčanica: 1, 5, 10 i 20 dinara. Razlog za ovo leži u činjenici da je bila pripremljena i odštampana nova serija novčanica u apoencima od 50, 100, 500 i 1000 dinara sa datumom 1. V 1946, a koje su puštene u opticaj u periodu od 10. I 1947. do 1. XII 1949.

IV PARTIJA novčanica štampana je u Beogradu u periodu 1950-1956. na našem papiru i delimično našim bojama. U okviru ove partije štampani su samo mali apoeni iz istih razloga kao i kod III partije.

VARIJETETI NOVČANICA

Nijedna serija naših novčanica, počevši od one prve iz 1876. pa do danas, ne obiluje takvim mnoštvom najraznovrsnijih varijacija, kao ova sa godinom 1944. To proizilazi iz činjenice da su okolnosti nalogale da se ove novčanice u dugom vremenskom periodu štampaju u velikom količinama i dugo budu u opticaju, naročito manji apoeni: 1, 5, 10 i 20 dinara. S druge strane, razvijenost naše zemlje, situacija posle II svetskog rata, a naročito blokada naše zemlje od strane Inforbiroa u periodu 1948-1956, bili su faktori koji su prouzrokovali nestabilnost i mnoge promene, što se sve odrazilo i na pripremu i štampanje novca.

Kada je reč o novčanicama sa godinom 1944, tokom njihove pripreme i štampanja vršene su mnoge promene, a naročito u pogledu sledećih elemenata i karakteristika novčanica:

- papira
- zaštitne nitи
- boja
- slovne oznake serije
- brojčane oznake komada (numeracija)
- kvaliteta štampe.

Tako su nastale mnogobrojne varijante, podvarijante i specijaliteti novčanica sa ozankom godine 1944.

Pošto u kolecionarstvu uopšte, pa tako i kod papirnog novca, nije do sada kolecionarski strugo definisano i usvojeno dokle dosežu varijacije, odnosno gde je granica realnoga i sitničarenja, autor ove stručne rasprave će po svom nahodenju izneti svoje viđenje varijacija kod novčanica sa godinom 1944.

PAPIR

Za prvu partiju štampanja jugoslovenskoga papirnoga novca 1944. u Moskvi korišćen je ruski deblji papir, gramature verovatno 90 g/m². Kada se ovaj papir pažljivo posmatra, a naročito kada se gleda nasuprot svetlosti, zapažaju se manje-više pravilne šare u masi papira, pa se stoga takav papir naziva *DEKORATIVNI, ORNAMENT* ili papir sa *VODOZNACIMA*. Prva dva pojma su subjektivna, a treći objektivan, jer je reč o zaštićenom papiru sa

Milica i ing. Srbojub JOVANOVIĆ

KATALOG

PAPIRNOG NOVCA SFR i SR JUGOSLAVIJE
od 1965. do 1994. godine

Knjiga 2

KATALOG PAPIRNOG NOVCA
SFR i SR Jugoslavije 1965-1994.
Na sastancima Srpskog numizmatičkog
društva, Sv. Save 16-18, utorkom 14-16 č.

Српском нумизматичком друштву и његовим
уваженим члановима своје симпатије
и добре жеље упућује

Галерија и антикварница

Стојиловић Живорад

Петроградска 64

Тел. 444 - 05 - 90

КОД КАЛЕНИЋ ПИЈАЦЕ

Београд

vodoznačima da bi se potencijalnim falsifikatorima
otežao posao!

Papir koji smo mi počeli da proizvodimo
krajem 1949. godine, koji je korišćen pri štampanju
IV PARTIJE novčanica, bio je u početku slabog
kvaliteta. Bio je to tanak papir, neujednačene i vrlo
loše strukture, koja se uočava kao mestičavost. Boja
papira je takođe bila neujednačena: od različitog
intenziteta sivkasto-bele do sivkasto-žučkasto-bele
boje. Kvalitet našega papira se tokom narednih
godina poboljšavao, tako da od početka 1956.
godine biva zadovoljavajući.

ZAŠTITNA NIT

Papir sa zaštitnom niti (takođe u cilju
otezavanja posla potencijalnim falsifikatorima)
koristio se samo pri štampanju III PARTIJE
novčanica, što znači na apoēnima od 1, 5, 10 i 20
dinara.

BOJA

Kod I i II PARTIJE novčanica koristila se
istovetna, ruska boja. Ipak se uočavaju razlike u
nijansama boja, jer je u tom periodu bilo nemoguće
postići potpunu ujednačenost boja i njihovih nijansi
kada je u pitanju višekratna priprema boja i
štampanja. Kada su ruske boje potrošene, a nije bio
moguć dalji uvoz istih boja, prešlo se na uvozne
boje sa Zapada, a kasnije su delimično korišćene i
naše boje, čija je proizvodnja u međuvremenu
otvorena.

SLOVNE OZNAKE SERIJE

Prilikom štampanja I PARTIJE novčanica u
Moskvi 1944. korišćena su cirilička slova i to jedan
tip savremenog ROMANA (savremena rimska slova
pod uglom od 90°). Kada je štampanje novčanica
nastavljeno u Beogradu korišćen je drugi tip
ciriličkih slova, koji takođe predstavlja jedan tip, ali
drugačiji, savremenog romana. Kolecionari ove
razlike definišu skraćeno - dimenzijom slova.

BROJČANE OZNAKE (NUMERACIJA)

Ove oznake se takođe razlikuju po partijama
štampanja i po apoēnima, pri čemu kod apoēna od
50, 100, 500 i 1000 dinara ima samo dva tipa
brojeva: ruski i naš, i oni su istovetni kod svih
apoēna. Kod apoēna od 20 dinara ima jedan ruski
tip i dva tipa naših brojeva.

KVALITET ŠTAMPE

Kvalitet štampe je slab kod svih partijs
štampanja i apoēna.

(Nastavak u idućem broju)

Srboljub Jovanović

RAZNOVRSNOST NOVČANICA (2)

U prvom broju našeg časopisa započeli smo sa prikazom novčanica istog tipa koje se međusobno razlikuju po slovnim oznakama. U današnjem nastavku prikazujemo nove varijante na našim novčanicama, i to:

5000 DINARA IZDANJA 1. V 1985. GOD.

Slika br. 1 prikazuje novčanicu od 5.000 dinara sa datumom izdanja 1. V 1985. kod koje se slova serije razlikuju u sledećem: Slovo **Z** je usko, a slovo **B** je široko.

Slika br. 2 prikazuje istu novčanicu sa povećanjem, kako bi se ova razlika bolje uočila.

Na sliki br. 3 prikazana je novčanica istog datuma izdanja, od koje su slova u serijskom broju iste širine.

Ovakvih novčanica sa različitim dimenzijama serijskih slova ima više, te ćemo ovom prilikom pokušati da vam prikažemo i jedno vrlo karakteristično slovo koje je po širini isto sa slovom u paru, ali se samo slovo javlja u dve varijante. Reč je o slovu **M**.

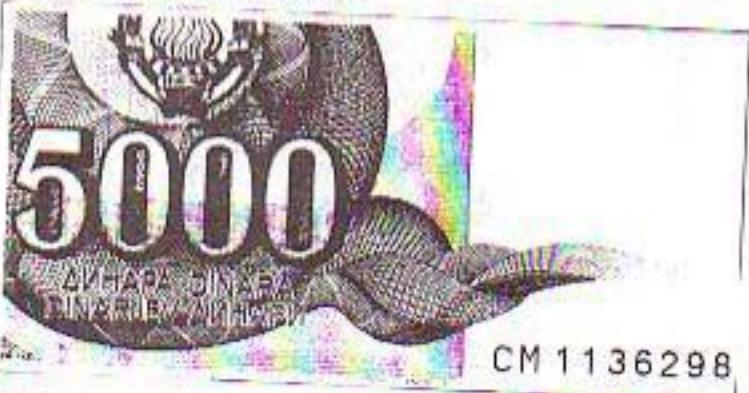
VARIJANTE SLOVA "M" NA NOVČANICAMA

Slovo "M" pojavljuje se u dve varijante na novčanicama izdatim od 1965. do 1985. godine.

Slika br. 1 prikazuje novčanicu od 5000 dinara izdanja 1. V 1985. sa slovom M čiji su unutrašnji kraci iste dužine kao i spoljni kraci.

Slika br. 2 prikazuje novčanicu od 5000 dinara sa datumom izdanja 1. V 1985. sa slovom M čiji su unutrašnji kraci kraći od spoljnih kraka.

Slika br. 3 prikazuje novčanicu od 100 dinara od 1. VIII 1965. kod koje je serijska oznaka data baroknim slovima. U ovoj serijskoj oznaci slovo M je sa kraćim kracima.

Slike br. 4 i 5 prikazuju novčanice od 5 i 50 dinara izdanja 1. V 1968., sa baroknim slovima, kod kojih je slovo M sa kraćim kracima.

Slika br. 6 prikazuje novčanicu od 100 dinara od 1. VIII 1965., sa širokim slovima i sa slovom M sa dugim kracima.

U naredna četiri primera prikazujemo novčanice raznih apoeni i datuma izdanja kod kojih je pojavljuje slovo M sa dugačkim kracima u sredini slova.

Sl. br. 7 - Novčanica od 10 dinara, 1. V 1968.

Sl. br. 8 - Novčanica od 20 dinara, 12. VIII 1978.

Slika br. 9 - Novčanica od 100 dinara, 16. V 1986.

Slika br. 10 - Novčanica od 1000 dinara 4. XI 1981.

Ovakve vrste različitosti mi ćemo nastaviti da prikazujemo i u narednim brojevima časopisa "dinar".

FOTO "JADRAN"

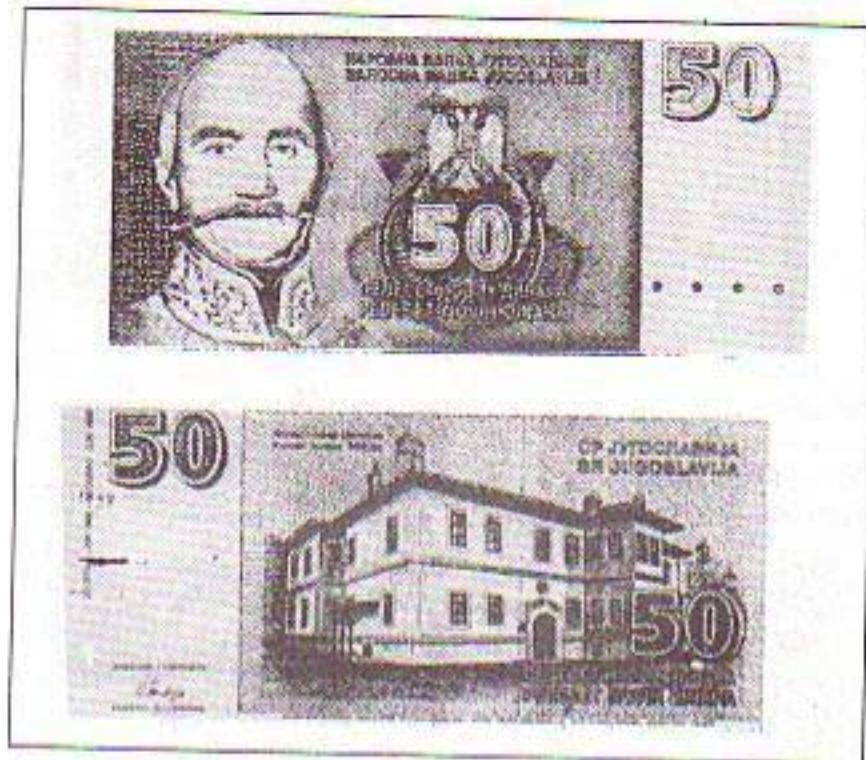
Beograd, Terazije 24

688-958

Snimanje, razvijanje, izrada fotografija svih formata.

Profesionalno snimanje reprodukcija i NUMIZMATIČKOG MATERIJALA u našem studiju.

KNJAZ MILOŠ na plavoj novčanici

Nova novčanica

Narodna banka Jugoslavije pustila je u četvrtak 1. avgusta u opticaj novčanicu od 50 dinara, saopštila je NBJ. Na licu novčanice je gravura portreta kneza Miloša Obrenovića, a na naličju motiv Konaka kneza Miloša. U saopštenju NBJ navodi se da se puštanjem u opticaj nove novčanice ne povećava iznos gotovog novca u opticaju, jer će u istom iznosu biti povučene postojeće pohabane novčanice različitih apoenata. Cilj uvođenja nove novčanice je, prema tvrdnji NBJ, poboljšanje sadašnje apoenske strukture novčanica u opticaju, efikasnije blagajničko poslovanje banaka, pošta i firmi.

Nova SRJ novčanica od 50 dinara štampana je na beloj zaštićenoj hartiji, sa ugrađenom zaštitnom poliesterskom niti i kontinuiranim vodenim znakom, a ima dimenziju 68 x 143 mm. Na licu i naličju novčanice preovladaju tonovi plave i sive boje, s tim što je motiv konaka na naličju u tonovima žućkaste boje. Novčanica nosi datum "Jun 1996", a zakonske odredbe objavljene su u "Službenom listu SRJ" br. 34, od 26.7.1996.

DIKEM CHEMICALS MM DOMUS

B e o g r a d

Tel. 767 741, 759 967 i 659 115

nude

40 VRSTA MERMERA I GRANITA
UVOZ IZ ITALIJE

IZRAĐUJEMO STEPENIŠTA, POSTAMENTE I PULTOVE
PO NARUDŽBINI

ZAVOD ZA IZRADU NOVČANICA I KOVANOVOVCA U TOPČIDERU - BEOGRAD

Predstavljajući našim čitaocima za numizmatičare izuzetno interesantnu i važnu ustanovu kao što je naš ZIN - Zavod za izradu novčanica i kovanog novca, mi ćemo se, sa dozvolom Zavoda, poslužiti podacima objavljenim u odličnoj publikaciji koju su izdali Narodna banka Jugoslavije i pomenuti Zavod 1994. godine.

U predgovoru pomenute knjige gosp. Ljubomir Petrović, generalni direktor Zavoda, sažeto je predstavio instituciju kojom rukovodi, pa taj tekst u celosti citiramo:

"Poštovani ljubitelji i znači štampe i kovina, dopustite mi da Vam predočim bitne razloge koji naš Zavod za izradu novčanica preporučuju vašoj kvalifikovanoj pažnji. Prvi: mi smo spremni da kvalitetom naših usluga suočimo svakog takmaca uz apsolutnu garanciju tajnosti i brojne tačnosti u toku rada. Drugi: i u areni najžeće konkurenčije mi pobedujemo povoljnije uslova saradnje i cena usluga. Takvi razlozi počivaju i na dugoj tradiciji, koja nas obavezuje. U širem smislu reč je o srpskoj tradiciji kovanja novca, koja seže iz srpske srednjovekovne države. Prema opštem saznanju istoričara umetnosti i numizmatike, kovani novac srpskih vladara je nadmašivao kovine susednih zemalja, počevši od Vizantije, privlačnošću i lepotom, raznovrsnošću i elegancijom predstava. Zato u svetu numizmatike kovine srpskih vladara imaju ugled kakav u istoriji uživa freskoslikarstvo srpskih srednjovekovnih crkava. Dakle, naša tradicija potiče iz daleka i obavezuje nas da još dalje stremimo."

U užem smislu, ovde je reč o tradiciji naše ustanove koja neprekidno traje već 65 godina. U tom periodu naša zemlja je pretrpela brojne dramatične i tragične promene ali smo uspeli da uprkos svim izazovima i nedaću očuvamo i razvijemo vrline i vrednosti naše specifične stvaralačke i radne tradicije. Jedna od osobenosti te posebne tradicije je organska sprega trajne otvorenosti za tehnološke inovacije i istrajnog podvrgavanja najstrožim profesionalnim zahtevima.

Kamen temeljac zgrade Zavoda postavljen je septembra 1927. godine, u njena izgradnja je dovršena 1929. godine, po projektu arh. Josifa Najmana, uz saradnju *Banque de France*. Od osnivanja Zavoda, kao sastavnog dela Banke Kraljevine Srbija, Hrvata i Slovenaca, postojala je stalna i plodonosna saradnja sa najznačajnijim i vodećim ustanovama te vrste u Svetu. Ni u jednom trenutku naše istorije mi nismo zaostajali za progresom tehnike i snabdevali smo naše radionice poslednjim generacijama mašina. Svesni da težište svakog pregleda počiva u ljudskom faktoru, mi smo pre svega i iznad svega proizvodili ljudi sposobne da suoče najviše stvaralačke i tehničke zadatke. Istovremeno sa procesom stalne obnove tehničkih sredstava, mi smo obučavali i usavršavali kadrove za praćenje razvoja tehnologije. Stvorili smo i sopstvenu školu koja obrazuje i usavršava stvaralačke potencijale naših umetnika i koja pruža najbolju obuku za rad na mašinama avangardne tehnike. U toj školi smo stvorili i sopstvene tehnike rada na kojima počiva znatan deo kapitala našeg ugleda u Svetu. Osobenosti i slavu te naše škole osvedočavaju naši proizvodi - od izvanrednih rešenja do izvodačkih kvaliteta naših umetnika i zanatlja - koji svuda stiču najviše pohvale i ocene.

Noš Zavod je ovlađao širokim horizontom proizvodnje, od izrade novčanica, vrednosnih i zaštićenih papira, maraka i luksuznih kataloga te monografija - do kovanog novca i plaketa. Ogromno povećanje obima poslova i imperativi poboljšanja uslova rada kao i potrebe uslovljene uvođenjem novih tehnologija za pripremu i izradu opticajnog novca - iziskivali su značajno povećanje proizvodnih kapaciteta i prostora. Zato smo 1987. godine počeli izgradnju druge nove zgrade Zavoda, kraj stare, koja je završena 1991. godine. Projekt nove zgrade je zadovoljio i posebne estetske zahteve saobraćavanja sa prirodnom celinom jer je Zavod smešten u najlepšem i šumovitom delu Beograda, u Topčideru, koji je od izuzetnog kulturno-istorijskog značaja te je stoga podvrgnut najstrožoj zakonskoj zaštiti. Udvostručavanjem našeg proizvodnog kompleksa, mi smo danas u stanju da preduzmemo nove i dalekosežnije perspektive istraživačkog, stvaralačkog i proizvodnog rada, koji okuplja elitu umetnika, naučnika, stručnjaka i radnika.

Na stranicama koje slede, pružamo Vam karakteristične uvjete u celini ciklusa naše proizvodnje, od tehničkih mogućnosti do primera stvaralačkih i izvođačkih dostignuća. U nadi da ćemo imati prilike da Vam i neposredno demonstriramo naša znanja, umjetnost i mogućnosti, primite naše izraze dubokog poštovanja."

Ljubomir Petrović, dipl. pravnik
Generalni direktor ZIN-a

MEDALJE

II DEO

Gde je mesto jugoslovenskih naroda u medaljerstvu? Među prvim renesansnim medaljerima našla su se i dva naša izdanka. To su *Paolo di Ragusa* (Pavle Dubrovčanin) i *Frančesko Laurana* (Frano Vranjanin), obojica aktivni kao medaljeri u drugoj polovini petnaestog veka. Za prvoga se veruje da je on *Paolo d'Antonio da Ragusa*. Donatellov pomoćnik u Padovi 1447. godine. Sve tri medalje koje mu se pripisuju potpisane su i napravljene u Napulju 1450. godine.

O Frančesku Laurana postoji više biografskih podataka, a takođe se zna i da mu je opus nešto veći.

Kasnije, dugo vremena nema naših medaljera, ali zato ima medalja koje se odnose na događaje vezane za teritorije donedavne Jugoslavije, ili koje su poručivane od strane naših subjekata. Tako, godine 1594. poklonila je dubrovačka vlada zlatnu medalju izvesnom Vicku Pava Buscaini za zasluge koje je učinio Dubrovniku. Posle izvesnog vremena dubrovačka vlada podelila je još nekoliko zlatnih medalja drugim zaslužnim ljudima.

Fran Andrija Šega. Medalja grofa M. E. Teringa. 1768. Srebro, 44 mm. Kolekcija Narodnog muzeja Beograd

Krajem XVI veka javljaju se već austrijske medalje koje komemorišu neke događaje koji su se odigrali na teritoriji naše zemlje. U XVII veku takvih medalja ima već vrlo mnogo, a za XVIII vek se može reći da njima obiluje. U XVIII veku vrlo je aktivan u Nemačkoj slovenački medaljer *Fran Andrija Šega*, rođen u Novom Mestu početkom tog veka. Radio je u Nemačkoj u koju je otišao kao mlad čovek 1730. godine. Iza sebe ustavio je veliki opus, vrlo zapažen čak i u zemlji kao Nemačka, koja je bila puna majstora medaljera.

Medalje sa natpisima na narodnom jeziku javile su se kod nas sasvim kasno, tek u devetnaestom veku. Kao prvi primere mogu se smatrati medalja Svetiandrejske skupštine 1858. godine i medalja povodom stogodišnjice rođenja Save Tekelije 1861. godine.

Način izrade medalja u početku je bio livenje. Model medalje izradivan je od voska. Na okruglom drvetu, kosti, tamnom staklu ili nekom drugom

materijalu stavljen je voštana prevlaka od kojeg se izradivan model. Na nekoliko sačuvanih primeraka modela može se videti da je vosak mešan sa nekim drugim materijalom, kao što su smola, gips, katerpentin, luj, a ponekad je dodavan i pigment da model dobije boju koja majstori daje potrebne konture kod obrade. Kada bi model bio gotov, od njega bi se pravio kalup za livenje medalja.

Natpis je stvarao određene probleme u izradi. Tako, na jednom od retkih sačuvanih primeraka modela vide se kako su vučene radijalne linije da bi se obezbedilo da osovine slova budu pravilno geometrijski postavljene. Neki medaljeri su shvatili da se natpis može koristiti kao dekorativni element, ako su slova leteća i napravljena. Drugi, pak, su smatrali da je natpis jedno zlo, pa se dugadalo da deo natpisa pokrije reljefom biste, i onda naknadno dodaju neophodna slova, ili da ceo natpis izvode kao od bede, prosti ružnim slovima, koja medalji samo smetaju. Neki put je natpis rađen odvojeno od predstave, na obrću koji je navlačen na disk na kome se prethodno oblikovalo reljef medalje. Prilikom uzimanja otiska za kalup događalo je da se disk pomeri u odnosu na obrću sa slovima, tako da kod izvesnog broja medalja možemo da uočimo "hod" natpisa u odnosu na predstavu. Do pomeranja slova prema predstavi dolazi je i u slučajevima kada je kalup pravljen, tako što su u njemu posebno otiskivani predstava, a posebno slova sa drugog uzorka. Tada je prilikom otiskivanja slova i predstava, dolazi do promene međusobnog položaja pozitiva natpisa i predstave, pa imamo slučaj da kod medalja izrađenih u isto vreme, od strane samog autora, dolazi do različitih položaja likovnih i tekstualnih elemenata. Samo livenje je moglo da se izvede na dva načina. Jedan je da se napravi otisak pozitiva medalje u vosku i da se potom formira kalup oko toga pozitiva, da se potom kalup zagrevi dok se vosak ne otopi i isuri pa najzad naleti rastopljeni metal dok ne ispuni šupljinu. Drugi način je da se kalup formira iz dva dela, pa da se delovi spoje i da tako formiraju šupljinu ulje rastopljeni metal. Izgleda da je ovaj drugi metod korišćen u vreme Renesanse u Italiji i Nemačkoj. Knjiga koju je napisao Ćennino Ćennini 1437. godine (dakle, nešto pre izrade prve medalje) sadrži i vrlo detaljna uputstva kako se uzimaju otisci kalupa pečata ili novca u svrhu livenja. Naravno, Ćennini nije znao ništa o medaljama, pa nije ni mogao da ih pomogne, ali metod koji je opisao bio je sasvim primenjiv na medalje, a zna se da je njegova knjiga široko prihvaćena.

U XVII veku upotrebljavala se tehnika odlivanja svake strane medalje posebno, posle čega su se polutke spajale po ivicama. Neki majstori odlivali su svoje medalje tako dobro da nije bilo lako utvrditi da li su livenje ili kovane, tako da nije bilo potrebno da se doraduju (da se uklanjaju tragovi livačkog peska ili da se zaglađuju tragovi vazdušnih mehurova). Drugi umetnici su tako loše odlivali svoje medalje da bez naknadne dorade nisu bile privatljive da se stave u promet, odnosno da se prezentiraju poručiocu. Medalje su izlivate u vreme kada su i modelovane, ali se sa njihovim livenjem nastavilo i kasnije, tako da ima renesansnih

Osvajanje Beograda. 1688. Medalja F. Klajnerta

medalja koje su livenе u kasnije vreme, čak u XIX i XX veku. Naravno, kasnije livenoj medalji se ne može priznati autentičnost. Iako nije lako razlikovati raniјe od kasnijih odlivaka, ipak postoji način da se to učini sa priličnom verovatnoćom. Imajući na umu da je sačuvan samo mali broj modela, koji se odavno nalaze u poznatim zbirkama i do kojih je bilo nemoguće doći, kasnije odlivanje se po pravilu vršilo sa medalja do kojih se znatno lakše dolazilo. Baš to uzimanje otisaka sa medalja, a ne sa modela, pomaže da se ustanovi da li je medalja originalno izlivena ili ne. Naime, prilikom hlađenja medalja se nešto smanjuje u odnosu na kalup uzet sa modela (model se nikad ne smanjuje, on stalno ima iste dimenzije). Dakle, već originalna medalja je nešto sasvim malo manja od modela. Kada se zatim sa te medalje uzme otisak za kalup, sledeća odlivena medalja biće nešto malo manja od medalje koja joj je poslužila kao predložak. Ako se izvrši još jedno otiskivanje kalupa, sada sa poslednje dobijene medalje, sledeća medalja tako napravljena biće već primetno manja od one koja je odlivana po originalnom modelu. Na taj način, precizno upoređujući prečnike medalja, može se utvrditi kojoj "generaciji" pripada medalja koja se ispituje.

U drugoj polovini petnaestog veka počeli su neki umetnici da eksperimentišu sa kovanjem medalja. Princip je bio isti kao i kod otkivanja novca, samo je ceo kalup morao da se pravi od masivnog čelika. Varijanti u radu ima više. Prema jednoj, u kalupu je direktno vršeno graviranje. Po drugome, opet je izrađivan model, kao za livenje, zatim je pravljen pozitiv od tvrdog metalta, kao što je gvožđe, pa je najzad vršeno zagrevanje delova kalupa, u njih utiskivan pozitiv kad bi čelik postao plastičan. Po hlađenju kalupa isti je bio spremjan za otkivanje. Primjenjivala se i kombinovana tehnika, tako što bi deo kalupa (predstava) bio graviran, a slova, ukrasi i biserna vrpe utiskivani sa prethodno napravljenih alata za utiskivanje, koji su korišćeni za različite medalje. Najbolje estetske rezultate davalо je kovanje odlivaka. O čemu je ovde reč? Prvo je vršeno odlivanje medalje sa kalupu za livenje koji je pravljen po medalji dobijenoj u mekom metalu (olovu) otkovanom sa kalupu za kovanje. Kada bi se dobio odlivak u željenom metalu, on bi se pažljivo postavljao u kalup za kovanje, da "legne" to jest da tačno ulegne u kalup, kome je u stvari u potpunosti odgovarao. Tada bi se pristupilo kovanju. Pošto je medalja već bila formirana livenjem, kalup je prenosio pritisak samo na površinske slujeve metalnog odlivka, pa se time dobijala vrlo konzistentna površina koja je davana

delovi kalupa za kovanje pritiskuju jedan prema drugom klinom ili zavrtnjem. Tim načinom moglo se relativno brzo izraditi više primeraka medalje, bez ozbiljnijih oštećenja kalupa, koji ne bi trpeo udare, već bi u stvari bio ravnomerno pritiskivan. Ovaj način kovanja (koji je u stvari više presovanje nego kovanje) upotrebljavan je i pre i kasnije u izradi novca. Jedna varijanta je korišćena i u Dubrovniku, i nazivala se "tjesak". Prema drugoj varijanti izrađivani su u Austriji "krivi" taliri i njihove frakcije.

Kada bi medalja bila gotova, ukoliko prethodno nije trebalo da se otklone greške od livenja, podvrgavala se daljоj obradi, koja se sastojala od patiniranja i bojenja. Patiniranje je vršeno kao kod patiniranja metalnih delova oružja (bruniranje), dok je bojenje izvedeno najčešće primenom pasti od metalnih oksida.

Plaketa Srpskog numizmatičkog društva, Nebojša Mitrić 1981.

Medalje su zbog svoje lepote već od ranije postale predmetom skupljanja, a uz to posvećivana im je pažnja u literaturi. O njima je napisano mnogo knjiga, a stvorene su i velike zbirke. Među najpoznatijim zbirkama su zbirke iz Britanskog muzeja, iz Kabinet-a medalja u Nacionalnoj biblioteci u Parizu, u Mincabinetu u Beču. Такode, bilo je, i još uvek ima, velikih privatnih zbirki. Neke su sačuvane, kao zbirka Gustava Draifusa koja je cela otkupljena od strane Samjuela Kresa, pa se sada pod imenom potonjeg vlasnika nalazi u Nacionalnoj umetničkoj galeriji u Vašingtonu. Druge, pak, velike privatne zbirke su rasprodane, ali o njihovom sastavu svedoče prodajni katalozi. To su zbirke renesansnih medalja Artura Lebeke, Henrika Openhajmera, Artura Samsona, Adalberta fon Lana, zatim zbirka postrenesansnih medalja vojvode od Nortamberlenda, koja je uglavnom formirana još u XVIII veku.

Od literature koja se odnosi na medalje najvažnija je sledeća: *Korpus italijanskih renesansnih medalja pre Čelinja* od Šer Džordža Hila, *Medaljeri Renesanse* od Alojza Hajs-a, delo u devet tomova, od kojih je drugi dobrim delom posvećen Franu Vranjaninu, zatim sledi veliki rad *Nemačke medalje šesnaestog veka* od Georga Habiba. Najzad, svakako u najznačajnije primere literature o medaljama spada rad Leonarda Forera *Biografski rečnik gravera medalja, novca, gema i pečata, od 500 pre Hrista do 1900 nove ere*.

Literatura o medaljama kod nas se relativno kasno pojavila, a ima je onoliko koliko i o drugom numizmatičkom materijalu, dakle ne mnogo. Postoji knjiga *Zbirka medalja Narodnog muzeja u Beogradu* od gospodice Nade Todorović, dok su svi drugi napisi o medaljama uglavnom rasuti u raznim časopisima, uglavnom numizmatičkim, zbornicima, ili se nalaze uz opis novca u nekoj numizmatičkoj knjizi, kao što je slučaj sa dubrovačkim medaljama koje su opisane u radu Milana Rešetara *Dubrovačka numizmatika*.

Osvajanje Beograda. 1688. Medalja F. Klaajnerta

medalja koje su livenе u kasnije vreme, čak u XIX i XX veku. Naravno, kasnije livenoj medalji se ne može priznati autentičnost. Iako nije lako razlikovati ranije od kasnijih odlivaka, ipak postoji način da se to učini sa priličnom verovatnoćom. Imajući na umu da je sačuvan samo mali broj modela, koji se odavno nalaze u poznatim zbirkama i do kojih je bilo nemoguće doći, kasnije odlivanje se po pravilu vršilo sa medalja do kojih se znatno lakše dolazilo. Baš to uzimanje otiska sa medalja, a ne sa modela, pomaže da se ustanovi da li je medalja originalno izlivena ili ne. Nainte, prilikom hlađenja medalja se nešto smanjuje u odnosu na kalup uzet sa modela (model se nikad ne smanjuje, on stalno ima iste dimenzije). Dakle, već originalna medalja je nešto sasvim malo manja od modela. Kada se zatim sa te medalje uzme otisk za kalup, sledeća odlivena medalja biće nešto malo manja od medalje kojoj je poslužila kao predložak. Ako se izvrši još jedno otiskivanje kalupa, sada sa poslednje dohijene medalje, sledeća medalja tako napravljena biće već primetno manja od one koja je odlivana po originalnom modelu. Na taj način, precizno upoređujući prečnike medalja, može se utvrditi kojoj "generaciji" pripada medalja koja se ispituje.

U drugoj polovini petnaestog veka počeli su neki umetnici da eksperimentišu sa kovanjem medalja. Princip je bio isti kao i kod otkivanja novca, samo je ceo kalup morao da se pravi od masivnog čelika. Varijanti u radu imaju više. Prema jednoj, u kalupu je direktno vršeno graviranje. Po drugome, opet je izrađivan model, kao za livenje, zatim je pravljen pozitiv od tvrdog metala, kao što je gvožđe, pa je najzad vršeno zagrevanje delova kalupa, u njih utiskivan pozitiv kad bi čelik postao plastičan. Po hlađenju kalupa isti je bio spremjan za otkivanje. Primjenjivala se i kombinovana tehnička, tako što bi deo kalupa (predstava) bio graviran, a slova, ukrasi i biserna vrpca utiskivani sa prethodno napravljenih alata za utiskivanje, koji su korišćeni za različite medalje. Najbolje estetske rezultate davao je kovanje odlivaka. O čemu je ovde reč? Prvo je vršeno odlivanje medalje sa kalupa za livenje koji je pravljen po medalji dobijenoj u nekom metalu (olovu) otkovanom sa kalupa za kovanje. Kada bi se dobio odlivak u želenom metalu, on bi se uživo postavljao u kalup za kovanje, da "legne" to jest da tačno ulegne u kalup, kome je u stvari u potpunosti odgovarao. Tada bi se pristupilo kovanju. Pošto je medalja već bila formirana livenjem, kalup je prenosio otisak samo na površinske slojeve metalnog odlivka, pa time dobijala vrlo konzistentna površina koja je davala lep efekat. Najzad, postojala je mogućnost da se

delovi kalupa za kovanje pritisnuju jedan prema drugom klinom ili zavrtnjem. Tim načinom moglo se relativno brzo izraditi više primeraka medalje, bez ozbiljnih oštećenja kalupa, koji ne bi trpeo udare, već bi u stvari bio ravnomerno pritisnuto. Ovaj način kovanja (koji je u stvari više presovanje nego kovanje) upotrebljavao je i pre i kasnije u izradi novca. Jedna varijanta je korišćena i u Dubrovniku i nazivala se "tijesak". Prema drugoj varijanti izrađivani su u Austriji "krivi" taliri i njihove frakcije.

Kada bi medalja bila gotova, ukoliko prethodno nije trebalo da se otklone greške od livenja, podvrgavala se daljoj obradi, koja se sastojala od patiniranja i bojenja. Patiniranje je vršeno kao kod patiniranja metalnih delova oružja (bruniranje), dok je bojenje izvedeno najčešće primenom pasti od metalnih oksida.

Plaketa Srpskog numizmatičkog društva.
Nebojša Mitrić
1981.

Medalje su zbog svoje lepote već od ranije postale predmetom skupljanja, a uz to posvećivanja im je pažnja u literaturi. O njima je napisano mnogo knjiga, a stvorene su i velike zbirke. Među najpoznatijim zbirkama su zbirke iz Britanskog muzeja, iz Kabineta medalja u Nacionalnoj biblioteci u Parizu, u Minckabinetu u Beču. Takođe, bilo je, i još uvek ima, velikih privatnih zbirki. Neke su sačuvane, kao zbirka Gustava Draifusa koja je cela otkupljena od strane Samuela Kresa, pa se sada pod imenom potonjeg vlasnika nalazi u Nacionalnoj umetničkoj galeriji u Vašingtonu. Druge, pak, velike privatne zbirke su rasprodane, ali o njihovom sustavu svedoče prodajni katalozi. To su zbirke renesansnih medalja Artura Lebeke, Henrika Openhajmera, Artura Samibona, Adalberta fon Lana, zatim zbirka poštrenesansnih medalja vojvode od Nortamberlenda, koja je uglavnom formirana još u XVIII veku.

Od literature koja se odnosi na medalje najvažnija je sledeća: *Korpus italijanskih renesansnih medalja pre Cetinija* od Ser Džordža Hila, *Medaljeri Renesanse* od Alojza Hujsa, delo u devet tomova, od kojih je drugi dobrim delom posvećen Franu Vranjaninu, zatim sledi veliki rad *Nemačke medalje šesnaestog veka* od Georga Habiba. Najzad, svakako u najznačajnije primere literature o medaljama spada rad Leonarda Forera *Biografski rečnik gravera medalja, novca, gema i pedata, od 500 pre Hrista do 1900 nove ere*.

Literatura o medaljama kod nas se relativno kasno pojavila, a ima je onoliko koliko i o drugom numizmatičkom materijalu, dakle ne mnogo. Postoji knjiga *Zbirka medalja Narodnog muzeja u Beogradu* od gospodice Nade Todorović, dok su svi drugi napisi o medaljama uglavnom rasuti u raznim časopisima, uglavnom numizmatičkim, zbornicima, ili se nalaze uz opis novca u nekoj numizmatičkoj knjizi, kao što je slučaj sa dubrovačkim medaljama koje su opisane u radu Milana Rešetara *Dubrovačka numizmatika*.

NAJPLEMENITIJI ORDEN PODVEZICE

U muzeju Zajednice jugoslovenske PTT u Beogradu čuva se jedan interesantan faleristički eksponat za kojeg se, greškom, u PTT Vesnik br. 226 navodi da je reč o "Ordenu podvezice, koji je pripadao Risti Prendiću, jednom od prvih i najspasobnijih tataru Srbije kneza Miloša." Taj eksponat našeg PTT muzeja svakako nije ORDEN PODVEZICE! Radi se, ipak, o jednom retkom i vrednom društvenom priznanju koje predstavlja značku kraljevskog kurira (King's Messenger's Badge), koju je izdao engleski kralj Džordž IV 1820. godine. Pomenuta oznaka retko se pojavljuje na falerističkom tržistu, a kada se pojavi dostiže visoku cenu: Na aukciji firme A. H. Baldwin & Sons Ltd. 1995. godine jedan primerak ove oznake, sličan Prendićevom britanskom priznanju, procenjen je na £ 2850.-

Ispravljajući napred pomenutu grešku u atribuciji britanskog priznanja čuvenom tatarinu Risti Prendiću, u ovom članku obraditćemo za naše čitaocce onaj pravi i u svetu faleristike vrlo čuveni ORDEN PODVEZICE.

NAJPLEMENITIJI ORDEN PODVEZICE
(The Most Noble Order of the Garter), najstariji i najpoznatiji plemićki orden na svetu, ustanovio je 1348. godine engleski kralj Edvard III.

Plemićki red pored kralja sačinjava ograničeni broj od 25 vitezova.

Orden je ustanovljen kao najviša engleska vojna ili civilna počast. Tokom vekova zadržao je svoj elitistički karakter i prednjači svim britanskim plemičkim ordenima.

titulom ser i da imenu doda slova KG (Knight Garter), oznaku da je vitez Ordena podvezice.

Pored članova engleske kraljevske porodice, ovim ordenom odlikovani su najviši vojni i civilni autoriteti Britanije kroz istoriju, npr. Winston Čerčil, lord Mountbatten itd. A od stranaca (kao vanredni vitezovi) samo krunisane glave. Šezdesetih godina ovog veka strani članovi Reda bili su: norveški kralj Olaf V., danski kralj Frederik IX., švedski kralj Gustav VI., holandska kraljica

Najplemenitiji orden podvezice

Osoba odlikovana ovim ordenom primljena je u britansko plemstvo, stiče pravo da bude oslovljavana

Julijana, grčki kralj Pavle, japanski car Hirohito, car Etiopije Haile Selasije i jedini Jugosloven i Srbin ikad odlikovan ovim najcenjenijim odlikovanjem na svetu - princ Pavle Kradorđević. Princa Pavla primio je 19. jula

1939. godine u red Podvezice kralj Džordž VI.

Svetac zaštitnik ordena je Sveti Đorđe čija je predstava i sam ordenski znak. U kapeli Sv. Đorda u Vinzoru čuvaju se viteške zastave i štitovi sa grbovima svih dosadašnjih vitezova ovog Ordena.

Moto Ordina podvezice je na latinskom jeziku i glasi: "*Honi soit qui mal y pense*" - *Sram ga bilo ko zlo pomisli* i za taj moto, a i za sam nastanak Ordina, vezana je sledeća anegdota:

Na dvorskem balu izvesnoj dami spala je podvezica. Podižući je, kralj Edvard III izazvao je podsmeće okoline, pa je tada izrekao pomenuti moto i stavljajući podvezicu oko svoje noge dodao: "Učiniću ovu podvezicu najlepoštevijom na svetu". Sutradan je ustanovio viteški red Podvezice.

Insignije ovog ordena sastoje se od: ogrlice sa ordenskim znakom (sa predstavom Sv. Đorda koji ubija aždaju) poznat pod imenom "Džordž"; zvezde ordena; lente svetloplave boje, sa ordenskim znakom zvanim "Manji Džordž" i najzad podvezice sa izvezenim motom ordena.

Ogrlica i ordenski znaci izrađivani su od emajliranog zlata. Zvezda ordena u početku je bila vezena zlatnim i srebrnim koncem, a u XIX i XX veku radena je od srebra i emajla. U izuzetnim slučajevima insignije

radene za vladare ukrašavene su brilijantima i ostalim dragim kamenjem.

Na ceremoniji koja se priređuje na Dan ordena svakog 23. aprila, vitezovi Ordina podvezice pojavljuju se u punoj opremi obućeni u ordensku uniformu, glave pokrivene šeširom i ognuti plaštovi sa izvezenim simbolima ordena na njemu. Lanac ordena nose samo u toj prilici ili po specijalnom naredjenju vladara.

Nije nam poznato da u našoj zemlji i jedna muzejska ili privatna zbirka poseduje ovo odlikovanje. Pojedine ordenske insignije pojavljuju se s vremenom na vreme na velikim svetskim aukcijama i postižu vrlo visoke cene. Spinkov katalog britanskih odlikovanja procenjuje insignije Ordina podvezice po sledećoj tabeli:

Lanac	£ 30.000.-
"Džordž" znak na lancu	£ 17.000.-
Metalna zvezda	£ 2.850.-
Vezena zvezda	£ 400.-
"Manji Džordž" znak na lenti	£ 7.500.-
Podvezica	£ 550.-

TATAR

Poštanoša u Knjaževini Srbiji

Pre oslobođenja, Turci su na teritoriji Beogradskog pašaluka imali organizovanu vesničku službu, koja je samo vršila prenos službenih naredbi i pisama između beogradskog vezira i Porte i susednih turskih vilajeta. Taj posao vršili su državni kuriri, "tatari", koji su putovali na konju sa potrebnom pratnjom. Duž glavnog puta za Carigrad bile su raspoređene stanice za odmor i promenu konja, zvane *menzuhane*, kojima su upravljali *menzuldžije*.

Kada je Miloš u oktobru 1817. Skupština priznala za naslednog knjaza srpskog, on je odmah pristupio uređenju svog dvora u Kragujevcu i tada je uveo TATARE, prvo za svoje lične, a posle i za državne potrebe. Preko tih tatarata održavao je vezu sa Portom u Carigradu, beogradskim vezirom i sa vlastima u zemlji.

Rista Prendić stupio je u državnu službu 2. avgusta 1835. godine, kao lični tatarin knjaza Miloša. Dve godine kasnije knjaz ga,

Rista Prendić, lični tatar knjaza Miloša kao sposobnog i pouzdanog čoveka i činovnika od izuzetnog poverenja, stavlja na raspolaganje novoosnovanom Generalnom konzulatu Velikobritanske kraljevine u Beogradu. Od 1835. godine i engleska vlast, po sporazumu sa Milošem, bila je organizovala svoju vesničku

službu kroz Srbiju. Engleski kuriri dolazili su do Zemuna, a kroz Srbiju su englesku zvaničnu poštu prenosili srpski tatarci do Aleksinca, na tadašnjoj turskoj granici, gde je bilo sedište drugog engleskog kurira.

Englesko odlikovanje koje je dobio tatar
Rista Prendić
(Na alkni nedostaje figura hrta u trku)

Prince Dimitri Romanoff

THE ORDERS, MEDALS AND HISTORY
OF THE KINGDOMS OF
SERBIA AND YUGOSLAVIA

Balkan Heritage, Copenhagen 1996

U maju ove godine u Danskoj je izašla iz štampe knjiga koju su dugo čekali naši kolezionari - faleristi. Knjiga "ORDENJE, MEDALJE I ISTORIJA KRALJEVINA SRBIJE I JUGOSLAVIJE" kneza DIMITRIJA ROMANOVA četvrta je u seriji knjiga o balkanskoj faleristici od istog autora. Prethodile su joj knjige o ordenju Crne Gore, Bugarske i Grčke.

Knez Dimitrije Romanov član je ruske carske porodice i u rođačkim je vezama sa većinom kraljevskih porodica Evrope, pa i sa crnogorskom kraljevskom porodicom Petrović i srpskom dinastijom Karađorđevića. Praunuk je crnogorskog kralja Nikole I i rođak poslednjeg ruskog cara Nikole II. On poseduje zbirku odlikovanja Rusije i Crne Gore koja su pripadala članovima njegove porodice. Pasionirano istražuje istoriju i faleristiku balkanskih zemalja. Živi u Danskoj i član je *Ordensko-istorijskog društva Danske* i vlasnik je izdavačke kuće *Balkan Heritage* - Balkansko nasleđe - koja je izdala sve četiri pomenute knjige.

Knjiga "Ordenje, medalje i istorija Kraljevina Srbije i Jugoslavije" pisana je na engleskom jeziku, ima 191 stranicu, štampana je na najkvalitetnijem kunststrik papiru i laksuzno je ilustrovana. Knjiga sadrži 19 fotografija naših vladara, 127 crno belih i 20 fotografija u boji ordena i medalja Srbije i Jugoslavije.

U uvodnom delu knjige autor daje pregled istorije Srbije, od nastanka i propasti srpske srednjovekovne države, a potom obrađuje istoriju vezanu za obnavljanje naše državnosti u XIX veku; govori o našim ratovima i o borbi oko stvaranja Jugoslavije, sve do sloma Kraljevine po nemačkoj okupaciji 1941. godine. Ovaj istorijski pregled dopunjeno je porodičnim stablima Obrenovića i Karađorđevića i tablama sa crtežima zastava i grbova Srbije i Jugoslavije.

Kataloški deo raden je kronološki i pregledno tako da i čitalac koji nije upoznat istorijom naših odlikovanja lako može da prati njihov nastanak i razvoj.

Taksativno su navedeni svi ordeni i medalje sa svim potrebnim podacima o ustanovljenju, materijali-

Prince Dimitri Romanoff

THE ORDERS, MEDALS AND HISTORY
OF THE KINGDOMS OF
SERBIA AND YUGOSLAVIA

BALKAN HERITAGE

ma izrade, kovnicama, lentama itd.

Autor se nije upuštao u pojedine varijante izrade, ali to se od ovakvog dela namenjenoj široj svetskoj kolezionarskoj publici i ne očekuje.

U knjizi se takođe ne spominju tzv. specijaliteti, probni otkovi i sl. a koji su, inače, već poznati našim domaćim kolezionarima. Verzirani čitalac će takođe pronaći izvestan broj grešaka koje su se potkrale autoru. To sve ne utiče na opšti povoljan utisak o ovoj knjizi. Naša veća zamerka odnosi se na mali broj fotografija u boji jer materijal koji se u knjizi obraduje, njegovo bogatstvo formi, materijala i boja, najbolje se u knjizi moglo predstaviti kolor fotografijama.

Domaća literatura koja se bavila ovom tematikom, autora Nade Todorović, Dese Nikolić i Mile Piletić, davno je rasprodata i evidentan je nedostatak literature među našim mlađim kolezionarima. Zato kniga kneza Dimitrija Romanova popunjava tu prazninu. Uprkos nekim svojim nedostatcima, mi ovu knjigu možemo preporučiti svim kolezionarima odlikovanja Srbije i Jugoslavije.

Lazar Geric

Ivica Vučićević

KOVANJE NOVCA U SMEDEREVU

Srpsko naselje s nazivom Smederevo postojalo je pre dolaska Brankovića, a nalazilo se nedaleko od ostataka rimskog utvrđenja MONS-AUREUS. Ranija istorija porodice Branković manje-više je poznata i uglavnom je vezana za njihove oblasti na Kosovu. Kada je Đurad, sporazumevši se sa Turcima, dobio mogućnost da sebi sagradi prestonicu, odlučio se za Smederevo, tj. deo ušća reke Jezave u Dunav, izabran prema ondašnjim strategijskim ocenama kao najbolji za tako veliko utvrđenje. Načrt je izrađen po ugledu na carigradsku Tvrđavu, a sve pripreme za gradnju počele su s jeseni 1428. godine, dok se zidanju pristupilo na proleće 1429. Radovima je rukovodio stariji brat despotice Jerine Đorđe Kantakuzin, te je izgradnja tzv. Malog grada, u kojem se nalazio i dvor, okončana već 1430. godine, a čitavo utvrđenje dovršeno tek nakon dve decenije, a zbog obimnosti gradnje, državnih i političkih prilika koje su to nametale. Ipak, smatra se da je smederevska tvrđava despota Đurđa Brankovića izgrađena 1430. godine, kao poslednje srpsko utičište pred Turcima.

U XV veku Smederevo je tlo na kome su se zbili istorijski dogadjaji od sudbinošnog značaja po celu srpsku državu.

Sadašnji izgled Smederevske tvrđave

Đurađ Branković se ubraja u najbogatije evropske vladare svoga vremena, a njegovi glavni izvori prihoda bili su iz mnogih rudnika u Srbiji i sa njegovih dobara u Ugarskoj. U Budimu, u Italijanskoj ulici, imao je palatu od kamena. U Kupiniku, današnjem Kupinovu na Savi, dvorac, a u Nekudimu letnjkovac. O njegovom bogatstvu najbolje svedočanstvo imamo u podacima koji se odnose na pokretni imetak dat, po opsadi Smedereva 1439. godine, dubrovačkoj opštini. Bile su to vreće mletačkih, turskih i ugarskih dukata, zatim vreće nekovanog srebra i zlata, te vreće zlatnih i srebrnih predmeta. (M. Pucić, Spomenici srpski, II, Beograd 1862).

Što se tiče novčanih emisija u vreme despotovine, novac je kovan u gradovima koji su bili središta privrednog, kulturnog i crkvenog života toga doba. Novac je kovan pod nadzorom vladarevog činovnika ili zakupca kovnice, a kako je na novcu najčešće otkivano i ime mesta, smatra se da je u tom gradu i kovan. Na prvom mestu, ispred svih gradova, to je Smederevo kao najvažnija kovnica despotovine, a kovnica je bila nova, podignuta odmah po završetku gradnje Malog grada i despotovog dvora, oko 1430. godine. Novci kovani u ovoj kovnici nose cirilični natpis *Смедерево*, skraćeno ili u celom obliku, u jednom ili više redova. Među Đurdevim novcima, od ukupno 32 vrste, po broju vrsta i komada ima najviše smederevskih, a na svakoj od do sada poznatih vrsta (ukupno 6) sreće se naziv ovog grada.

Pored kovnice u Smederevu, čija je tačna lokacija ustanovljena arheološkim istraživanjima 1968. godine, novac je kovan i u staroj kovnici u

Novom Brdu i u Strebrenici. Ipak, najstarija kovnica u Srbiji koja je kovala novce za potrebe despotovine, bila je u Rudniku, a njene emisije novca nosile su natpis *Рудник*.

Ovaj članak nema pretencije da detaljno opisuje sličnosti i razlike između pojedinih tipova novca u numizmatičkom smislu određivanja, ali svakako treba napomenuti da pored imena mesta i karakteristične ikonografije na despotovom novcu srećemo i za ime vladara različito date natpise *Гјург Бранковић*, *Гјург. деспот Гјург*, a najčešće *Господин деспот Гјург*.

Despot je uglavnom predstavljen kako sedi na prestolu držeći u rukama simbole vlasti. Kao i na novcima njegovih predaka, oca Vuka Brankovića i dede, župana Branka, i Đurđevi novci najčešće nose heraldički znak Brankovića - simbol lava u pokretu okrenutog u levu stranu, sa podignutim repom i levom šapom.

Posebna zanimljivost naše srednjovekovne numizmatike vezana je za kovanja novca despotu Đurđu sa drugim vladarima, što se smatra veoma bizarnim za to istorijsko razdoblje srpske države. Postoji zajednički novac despotu Đurđu i bosanskog kralja Tomaša. Na jednoj strani novca nalazi se bosanska kruna i latinski natpis "DGS TOME REX BOSNE", a na drugoj lav i cirilični natpis "ДЕСПОТ ГЮРГЬ".

Takode despot Đurđ i ugarski vladar Janko Hunjadi (Sibinjanin Janko) kovali su zajednički novac gde se na jednoj strani novca nalazi predstava s likom despota i natpis "DESPO GVRGS", a na drugoj štit podeljen na četiri polja sa predstavom lava i gavrana, simbolima porodica Branković i Hunjadi i natpisom "IOHANES G HW R HVGARI".

Postoji i novac (u zbirci Narodnog muzeja u Beogradu) sa natpisom "Господин Ђујр и Лазар", za koji se smatra da je kovan pri kraju Đurđeve vladavine i da je to zajednički novac despota Đurđa i njegovog sina Lazara. Kasnije, posle despotove smrti 1456. godine, manje serije novaca kovali su samostalno i njegovi sinovi, Lazar po ugledu na očeve emisije novca, a Stefan sa stariim porodičnim heraldičkim simbolima - sa štormom, predstavom orla na štitu i čelenkom bivojih rogova.

Posebna zanimljivost vezana je za pad težine (inflaciju) novca. Dok su monete u početku imale težinu oko 1 grama, tokom vremena njihova težina je smanjivana da bi one kovane u šestoj deceniji XV veka težile svega 0,39 grama. Dakle, težine novca u vreme despotovine bile su promjenljive i kretale su se od 0,15 do 1,40 grama. U isto vreme, osnovni srpski novac je bio dinar, zatim, u opticaju su se nalazili

groševi, cekini, perperi i mletački dukati. Sve više je u despotovini cirkulirao turski srebrni novac, 5 turskih aspri vredno je 6 dinara, 1 perper je vredno 1 dinara, a 1 dukat oko 40.

Novac despota Đurđa sa dvorednim natpisom "Смедерево"

Treba napomenuti da je u svakodnevnom životu u prometu u većoj meri bio zastupljen turski nego srpski novac, ali zato je novac despota Đurđa odlazio izvan granica despotovine i bio u upotrebi u Bosni, Dubrovniku, Ugarskoj Vlaškoj.

Razmatrajući vremenski period i specifičnosti vezane za okruženje i status despotovine, stičemo jasnu predstavu o snazi i bogatstvu države, utvrdjeno gledano i uverenje da sva kovanja, s obzirom na tehnološki nivo i razvijenost metalurgije u Srbiji toga doba, nose pečat istorijskog trenutka, tj. sa ove vremenske distante posmatrano savršeno odražavaju kako istorijske tako i kulturne prilike pred sam slom srpske srednjovekovne države i njenog poslednjeg uporišta u Smederevu. Stoga smo mišljenja da je novac kovan u doba srpske despotovine Đurđa Brankovića, sa numizmatičkog stanovišta, najlepši novac koji je jedan srednjovekovni vladar na ovim prostorima ostavio, ili kako je napisao Stojan Novaković, da novci despota Đurđa "epotom iskaču između svih srpskih novaca".

Iz grada NUMIZMATIKE

Iz grada DESPOTA DURĐA BRANKOVIĆA

Iz grada ĆELIKA I ZLATA

IZ S MEDEREVA

Vaš
sponzor

SAMOSTALNA ZANATSKA
ZLATARSKA RADNJA
SIMIĆ LJUBIŠE

SMEDEREVO

KARAĐORĐEVA ULICA BR. 16

Ovaj lik despota Đurđa na novcu ima najviše portretske verodostojnosti jer je predstava pažljivo i precizno obavljena

Mirko Plavšić

RAČUNARI I NUMIZMATIKA

Da li ste se ikada upitali na koji način kolekcionari u svetu koriste računare?

Da li primenom moderne tehnologije unapređujemo kolecionarstvo?

U ovom tekstu biće reči o nekim od načina za primenu računara u numizmatici.

Hteli mi to ili ne, kompjuterska tehnička postaje nezamenjivi deo naše svakidašnjice. Ona je već postala sastavni deo modernog kolecionarstva i našla je praktičnu primenu. Racionalno gledano, nema razloga da i mi ne primenimo prednosti koje nam nudi moderna tehnologija.

Danas je štampanje knjiga, časopisa, publikacija i sl. potpuno >zavisno< o računarima. Časopis koji upravo citate je u potpunosti pripremljen za štampu uz pomoć računara. Svaki autor koji piše na ovaj način, svoj tekst predaje u redakciju na disketi. Sledi >prelom<, odnosno slaganje toga i drugih tekstova, te štampa laserskim štampačem. Nakon toga, tako pripremljen tekst nosi se u štampariju.

Bilo koji tekst može se poslati ako povežemo dva računara preko telefonske linije. Dakle, modemskom komunikacijom. Modemska komunikacija podrazumeva međusobnu komunikaciju dva ili više računara preko telefonskih linija. Neophodno je imati elektronski uređaj koji zovemo *modem* (reč je nastala kombinacijom reči *modulacija* i *demodulacija*). Modem se obično ugrađuje u kućište računara (*PC kartica*), ali postoje i tzv. eksterni, tj. spoljni modeli.

Jedan od načina povezivanja računara je preko BBS-ova. BBS - *Bulletin Board System* - je sistem koji pruža komunikacione i druge usluge. Broj korisnika je neograničen, ali istovremeni pristup svih nije moguć. On se razlikuje od sistema do sistema i zavisi od opreme i broja telefonskih linija. U svetu je aktivan ogroman broj

SISTEM	LINIJA	BROJ TELEFONA
ETF	8	011/324-8066
IMTEL	1	011/141-992
Jupak	4	011/235-1150
Narodna Bibl. Srbije	1	011/458-846
SezamNet	15	011/648-422

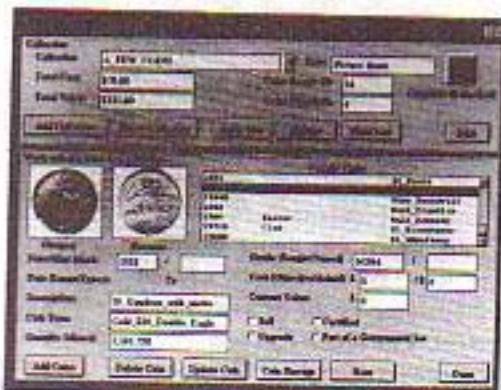
BBS-ova, od giganata kao što je EXEC-PC na 150 telefonskih linija, do desetina hiljada sistema koji rade samo u noćnim časovima na kućnom telefonu vlasnika. Beograd ima mnogo ovakvih, što manjih, što većih sistema. Oni nastaju gotovo svakodnevno, ali samo najuspešniji od njih će vremenom prerasti u neku profesionalnu mrežu. BBS-ovi se često umrežavaju u lokalne, regionalne ili čak globalne mreže. U praksi to znači da svi umreženi BBS-ovi razmenjuju međusobno informacije, konferencije, fajlove i privatne poruke korisnika. Najmasovniji BBS kod nas je *SezamNet*, osnovan 11. novembra 1989. Ovaj sistem, između ostalog, omogućava razmenu privatne pošte (*E-mail*), kao i razmenu javnih poruka (s *konferencijom*).

ELEKTRONSKA POŠTA

Elektronska pošta je mogućnost slanja poruke nekom od korisnika komunikacijskog sistema. Svaki korisnik ima svoju elektronsku adresu, tzv. *E-mail*, svoje "poštansko sanduče". Poruka koja se pošalje na takvu adresu automatski je primljena i preostaje jedino da je korisnik pročita prilikom prvog sledećeg poziva, odnosno >ulaska< u sistem. Elektronska adresa korisnika služi prvenstveno za primanje ličnih poruka i te poruke su zaštićene od strane trećih lica.

KONFERENCIJE

Konferencije su organizovane na principu poruka. Svaka od konferencijskih obraduje neku interesantnu temu, a svaki od učesnika može da bude pokretač neke teme koja ga interesuje. Svi korisnici mreže koji su zainteresovani za tu temu mogu se neposredno uključiti i tako dobijamo kompletну diskusiju. Svaka diskusija se čuva na sistemu i dostupna je svim korisnicima.

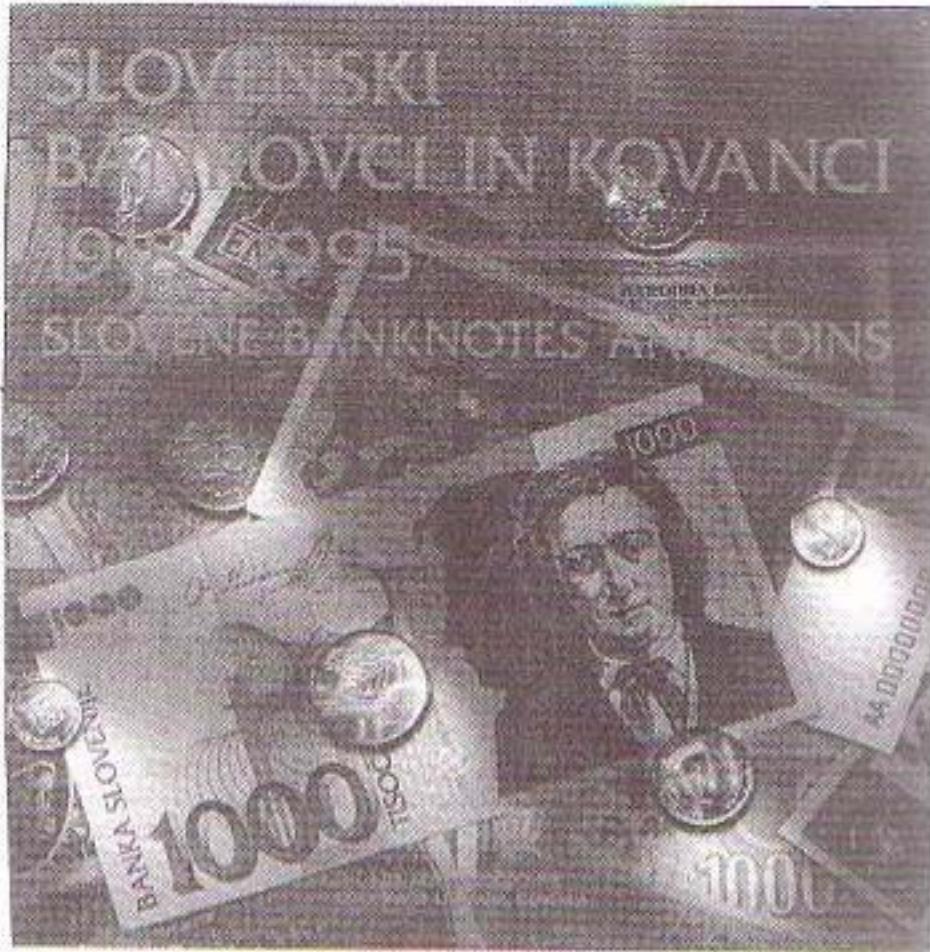
Jedan od programa za obradu numizmatičkih kolekcija:
American Coin Collector's Assistant for Windows

Numizmatičari su i ovde prisutni u okviru novoformirane grupe >Numismatist< u sistemu SezamNet-a. Grupa je otvorenog tipa i omogućen je pristup svakom numizmatičaru koji poseduje odgovarajuću opremu (računar i modem). Svrha joj je da okupi numizmatičare raznih profila koji će međusobno razmenjivati informacije i znanja na najkvalitetniji i najbrži način.

Dodata sada smo navikli da se za vrednosti numizmatičkog materijala informišemo u numizmatičkim katalozima i specijalizovanim časopisima. Morali smo da nabavljamo kataloge sa svetskih aukcija, da zovemo kolege u inostranstvu i plaćamo visoke telefonske račune. Danas se, polako, pripremamo za čitanje elektronskih knjiga, odnosno kataloga pohranjenih na CD pločama. *CD-ploča* je medij za arhiviranje raznovrsnih podataka veoma sličan umanjenoj gramofonskoj ploči, ali baziran na laserskoj tehnologiji. Na njemu može da se pohrani oko 650Mb (megabajta) podataka. To znači da na njega može da stane oko 500.000 strana kucanog teksta. Prednosti ovakvih "knjiga" su mnogostrane. One su dostupne gotovo svima, zbog naglog pojavljenja kompjuterskih komponenti. Pored teksta ili muzike, na njega možemo pohraniti i slike čime, sve ukupno, dobivamo tzv. *multimediju*.

Značajnija enciklopedijska izdanja takođe se pojavljuju u CD verziji (Encarta, Britanicu, Grolier). Pored čitanja tekstova sad imamo i vizuelizaciju istog kroz kratke filmove ili razne animacije. Sve je popraćeno prijatnim glasom voditelja i prikladno odabranom muzikom. Postaje i specijalizovana izdaja. Ljubiteljima umetnosti namenjena je šetnja kroz razne svetske galerije, od kojih izdvajamo Microsoftovo izdaje u kome su prikazana sva dela koja čuva Nacionalna galerija u Londonu.

Nama kolecionarima preostaje da uživamo u za nas pripremljenim izdanjima. Muzeji

Prvi numizmatički CD-ROM na prostoru bivše Jugoslavije

sveta pristupaju arhiviranju svojih kolekcija na elektronske medije. A već je i na području bivše Jugoslavije izrađen i izdat prvi katalog jedne numizmatičke kolekcije na CD-ROM-u. Izdat je u Sloveniji ("Slovenski bankovi in kovanci 1918-1995"), a predstavlja katalog numizmatičke kolekcije ljubljanskog Muzeja novije istorije. Ova velika zbirka, koja takođe obuhvata i mnogobrojne primerke novca Jugoslavije, sastoji se od 4.000 novčanica i 1.200 komada metalnog novca. Sve ovo vrlo je pregledno i atraktivno prezentovano na pomenutom CD ROM-u, u čijoj je izradi, između ostalih eksperata, učestvovao i numizmatičar gosp. Vitomir Čup.

Mnogi CD nazivaju knjigom budućnosti, premda se u zamenjivosti, odnosno nezamenjivosti knjiga, vode mnoge rasprave. Zbog raznolikosti i masovnosti novca, kao i drugog numizmatičkog materijala, možemo očekivati da će ovakva tehnologija numizmatičke kataloge baciti u zaborav.

Praksa je da se zbirke čuvaju u bankama i drugim, ne uvek dostupnim mestima. Često se desi da zaboravimo neki detalj u vezi sa pohranjenim materijalom. Postojanje programa za arhiviranje podataka omogućava nam da svoju zbirku učinimo preglednijom i da u svakom momentu znamo šta imamo unutar nje, u kakvom kvalitetu, koja je kovnica i sl. Na najbrži mogući način dobijamo informacije o svemu što je relevantno za neki novčić. Za >pristup< pojediniom primerku potrebno je samo nekoliko sekundi. Pored tih informacija, na ekranu će se pojaviti i slika izabranog primerka, što nam omogućava i vizuelnu proveru. Na tržištu postoji više takvih programa. Neki od njih su tzv. shareware, što je izraz koji ide uz programe slobodne za kopiranje, bez ikakve naknade autoru. Takav je npr. >Smart Tracker Coins< koji ćemo opisati u nekom od narednih brojeva.

NIKOLA CRNOBRNJA

Razgovor sa gosp. Nikolom A. Crnobrnjom, rukovodiocem
Kabineta za novac i medalje Muzeja grada Beograda

Nikola Crnobrnja rođen je u Bosanskom Novom 1940. godine. Diplomirao je klasičnu filologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Više godina radio je kao profesor latinskog jezika, a od 1977 godine radi u Muzeju grada Beograda na mestu rukovodioca odseka za novac i medalje. Obraduje i publikuje numizmatički materijal iz muzejske zbirke.

(Podaci preuzeti iz *Archaeologia Jugoslavica*, XX-XXI, 1980/81).

Muzej grada Beograda je ustanova koja sakuplja, čuva, obraduje i prezentuje kulturno-istorijske predmete iz duge i burne istorije Beograda. Rad se odvija u okviru stručnih odjeljenja - arheologija, istorija, urbanizam, umetnost - odnosno odseka u okviru odjeljenja. U sastavu Arheološkog odjeljenja je i Kabinet za novac i medalje. Ova zbirka Muzeja grada Beograda trenutno broji blizu 30.000 predmeta. Formirana je arheološkim iskopavanjima, nalazima prilikom građevinskih radova, otkupima, a u velikom broju slučajeva poklonima i legatima.

- *Koji su najznačajniji i najveći legati koji su dospeći u Muzejsku zbirku?* - pitamo gospodina Nikolu Crnobrnju.

Početkom sedamdesetih godina u Muzej je dospeo izuzetan legat prof. Svetozara St. Dušanića koji obuhvata kolonijalna kovanja Viminacija, Dakije i antičkog grada Stobijsa. Dve celine ovog legata su publikovane (Viminacijum i Dakija), a uskoro će i novac Stobijsa biti pristupačan naučnoj javnosti. Koju godinu kasnije Muzej je primio još jedan vredan legat - Legat papirnog novca Đorđa Novakovića, koji obuhvata banknote Srbije, Crne Gore, Jugoslavije i evropskih zemalja. Brojni su darovi koji su učinili i čine pojedinci, poklanjajući slučajne nalaze novaca na terenu, medalje, značke i slično. Znam da se svi ovde ne mogu pomenuti, ali bih ipak naveo jednog darodavca - Velimira Čeleketića, penzionera iz Batajnice, koji je u proteklih 40 godina poklonio veliki broj primeraka starog novca koji je nalazio duž desne obale Dunava, od Slankamena do Zemuna. Novac je najpre poklanjan Zavičajnom muzeju Zemuna, a od vremena spajanja ovog sa Muzejom grada Beograda poklanja novce našoj zbirci.

- *Gospodine Crnobrnja, na koji način je ova zaista impozantna zbirka dostupna zainteresovanim?*

Skoro polovina materijala numizmatičke zbirke je publikovana i tako pristupačna naučnoj i stručnoj javnosti. Pored pomenutog dela legata prof. Sv. St. Dušanića, publikovan je veliki nalaz rimskih denara i antoninijana otkrivenih u Ulici cara Uroša, zatim nalazi sa pojedinih regionalnih desne obale Dunava, novac sa područja Zemuna, nalaz sa Ušća, ostava zlatnog turskog novca pronađena prilikom arheoloških radova na Kalemegdanu i niz drugih. Takode su obradene i publikovane pojedine celine iz zbirke, kao na primjer rimski republikanski novac, keltski novac, skordistički minimi, novac grada Nikeje, srpski srednjovekovni novac i spomenice Đorđa

Vajfetta. Priređeno je i više izložbi, počev od one velike 1967. godine pod nazivom "Novac u Beogradu" koju je priredio Vladimir Kondić, najzaslužniji stručnjak za nastanak i rast numizmatičkog odseka u Muzeju grada Beograda.

- *Koji su načini novca za Muzej posebno interesanti?*

Sabiranje antičkog novca sa podacima o mestu i uslovima nalaza, naročito onog koji je potekao sa arheoloških iskopavanja, rekognosciranja ili sa lokacija na kojima pratinimo građevinske radove, visoko se vrednuju kao kulturno-istorijski podatak. Numizmatička zbirka Muzeja grada Beograda, nastala početkom pedesetih godina, formirana i razvijana po predočenim kriterijumima, poseduje vrednosti od značaja za praćenje istorije Beograda. Pored celine (novac Viminacija, Dakije i Stobijsa iz donacije prof. Dušanića), značajnih za upoznavanje lokalnih moneta iz vremena Rimskog carstva, u zbirci se nalaze i vredni pojedinačni komadi koji se kao unikatnim ili veoma retkim komadima, obogaćuju saznanja o rimskoj numizmatici. Za nas su važna i ona svojstva novca kada ga određuju kao kulturno-istorijski dokument vremena u kojem je nastan. Na novcu, kao pisanom i likovno oblikovanom spomeniku, beleženi su događaji, slavljenje pobede i isticane ideje iz domena vladarske, verske ili vojne propagande.

- *Kao numizmatičar, koji se stari novcem bavi naučno i profesionalno, kako gledate na numizmatičare kolezionare, koji svoj hobi donekle i komercijalizuju?*

Sve vidove skupljačkog rada, mislim pre svega na delatnost koju obavljaju kolezionari, članovi Srpskog numizmatičkog društva, treba podržavati i uvažavati. Ja lično nisam kolezionar i nemam numizmatičku zbirku, jer sam se na to obavezao kada sam svojevremeno počeo da obavljam posao kojim se i danas bavim. I pored trgovine - kupovine i prodaje - koje ponekad bacaju "senku" na ovaj divan i koristan hobi, nema sumnje da kolezionari svojim trudom doprinose da se sačuvaju vrednosti (novac, medalje, odlikovanja) kojima bi se u protivnom trag izgubio. Zato smatram da je kolecionarstvo veoma važno isto koliko i saradnja kolezionara sa muzejskim zbirkama. Jer, ta saradnja se može ostvarivati kroz razmenu duplikata, otkup kolekcija ili za Muzej interesantnih komada, ili kroz donacije, čime numizmatički materijal dolazi na svoje trajno mesto - u muzejski trezor.

- *Naveli ste nekoliko primera defotovane saradnje. Nažlost imam primera (čitamo to u našoj štampi) gde se nalazi ne prijavljuju.*

Nije samo reč o neprijavljuvanju nalaza na što smo kao gradjani i po zakonu obavezni. Nažalost, kod nas je zadnjih desetak godina, ako ne i duže, rasprostranjena pretraga arheoloških lokaliteta detektorima. Tako se narušavaju učestvi nalazi, remete arheološki slojevi. U drugim zemljama, gde takvih pojava takođe ima, stvari su drugačije postavljene. U Engleskoj, na primer, postoje registrovana udruženja detektorskih istraživača i pretrage se ne mogu vršiti na registrovanim i zaštićenim arheološkim lokalitetima. U slučajevima kada se neka vrednost otkrije, ona mora biti prijavljena nadležnoj ustanovi.

- A naša praksa?

Deo odgovora sadržan je u prethodno postavljenom pitanju. Ne prijavljuju se nalazi i ne registruju mesta nalaza. Institucija muzejskih poverenika kao da je nestala, a do nedavno je bila tako prisutna. Fama o skupocenosti pronađenih novčića se širi i sve je manje pravih kolezionara. Zakonom o zaštiti kulturno-istorijskih spomenika materija je regulisana. U tom smislu tu ima prostora i za podršku Srpskog numizmatičkog društva. Pokretanje časopisa "dinar" vidim kao nastojanje da se poveća edukacija, prenese što veći broj informacija i uspostave istinske vrednosti.

Razgovor vodio: Dušan Ivanović

NUMIZMATIČKA BIBLIOGRAFIJA

NIKOLO A. CRNOBRNJA

POPIS I KARTA NALAZA ANTIČKOG NOVCA NA PODRUČJU GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, knj. 25, Beograd 1978, s. 197-299, 1 karta.

RIMSKI REPUBLIKANSKI DENARI IZ KABINETA ZA NOVAC I MEDALJE MUZEJA GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, knj. 26, Beograd 1979, s. 5-13, 1 tb.

MUZEJSKI EKSPONATI - RIMSKI CAREVI ILIRSKO POREKLA NA NOVCU. Brojura za prigodnu poštansku marku, Beograd 1980, 2 s., ilus.

OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ BEOGRADA - PRIMERCI NOVCI EMISIJA KONSTANCII II, KONSTANCII GALA I JULIJANA CEZARA. Godišnjak grada Beograda, knj. 27, Beograd 1980, s. 23-31, 1 tb.

TYPES OF SCORDISCAN MINIMI IN THE COLLECTION OF THE MUSEUM OF THE CITY OF BELGRADE. Archeologia Jugoslavica, knj. 20-21, Beograd 1980-1981, s. 89-90, ilus.

NOVAC GRADA NIKEJE U NUMIZMATIČKOJ ZBIRCI MUZEJA GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, knj. 28, Beograd 1981, s. 5-24, 2 tb.

KEJTSKI NOVAC IZ KABINETE ZA NOVAC I MEDALJE GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, 29, Beograd 1982, s. 5-12, 3 tb.

ANTONINIJAN FILIPA II IZ VREMENA NJEGOVE SAMOSTALNE VLADAVINE 249. GODINE. Numizmatičar, br. 7, Beograd 1984, s. 137-142, 1 tb.

MESTO I ZNAČAJ ŠKOLSKE ARHEOLOŠKE ZBIRKE U VASPITNO OBRAZOVNOM PROCESU. Živa antika, knj. 34, sv. 1-2, Skopje 1984, s. 299-301.

OSTAVA ANTONINIJANA IZ SVILEUVE - VREME I UZROK POKOPAVANJA. Glasnik Srpskog arheološkog društva, knj. 2, Beograd 1985, s. 141-144.

NOVAC SA PODRUČJA ZEMUNA DO 1521. GOD. Izd. Muzej grada Beograda, Beograd 1984, 144 s. + 6 tb.

NOVAC NA PODRUČJU BEOGRADA DO 1521. Arheološko nasleđe Beograda, Beograd 1985, 26 s., 4 tb.

ANTIČKI NOVAC IZ UŠĆA KOD OBRENOVCA. Godišnjak grada Beograda, knj. 32, Beograd 1985, s. 51-77, 2 tb.

OSTAVA VIZANTIJSKOG NOVCA IZ PODGORCA, SR SRBIJA. Numizmatičar, br. 9, Beograd 1986, s. 60-64, 1 tb.

IZLOŽBA - NOVAC SA PODRUČJA ZEMUNA DO 1521. GOD. Brošura, Beograd 1986, 4 s., ilus.

VARŠAVA NA MEDALJAMA OD XVIII DO XX VEGA, prikaz Izložbe Istorijskog muzeja Varšave u Beogradu. Informatica Museologica, knj. 1-4, Zagreb 1986, s. 70.

VARŠAVA I BEOGRAD U KONAKU, prikaz Izložbe medalja i arhitekture na starim fotografijama u Konaku kneginje Ljubice u Beogradu. NIN, br. 1862, Beograd 7. IX 1986, s. 40-41.

NALAZ RIMSKOG NOVCA KOD UŠĆA. TE novine, br. 92, Obrenovac 9. jun 1986, s. 4.

NOVAC RIMSKIH CAREVA BALKANSKOG POREKLA. TE novine, br. 93, Obrenovac 14. jun 1986, s. 6.

NOVAC SA UŠĆA - IV VEK. TE novine, Obrenovac 23. jun 1986, s. 6.

OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ SVETOZAREVA. Valerijan-Dilekcijan. Izd: Zavičajni muzej Svetozarevo (Jagodina) 1987, 74 s. + 9 tb.

ANTIČKI NOVAC SA PODRUČJA RIMSKOG PUTA SINGIDUNUM-CASTRA TRICORNIA - AD SEXTUM MILIJAREM IZ NUMIZMATIČKE ZBIRKE MUZEJA GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, knj. 34, Beograd 1987, s. 29-64, 1 tb.

IZLOŽBA NOVAC SA PODRUČJA BEOGRADA DO 1521 GODINE. Muzej grada Beograda i Dom kulture "Spasenija-Cara Bahovit" - Lazarevac, Lazarevac 1987, 6 s., ilus.

O NALAZU RIMSKOG NOVCA OTKRIVENOG U VRNJAČKOJ BANJI 1924. GODINE. Naša prošlost, knj. 2, Kraljevo 1987, s. 67-76.

P. POPOVIĆ: NOVAC SKORDISKA - NOVAC I NOVČANI PROMET NA CENTRALNOM BALKANU OD IV DO I VEGA NAŠE ERE. prikaz knjige: Glasnik Srpskog arheološkog društva, knj. 4, Beograd 1987, s. 68-70.

NALAZ BRONZANOG RIMSKOG NOVCA IZ BATAJNICI. Numizmatičar, br. 11, Beograd 1988, s. 55-57, 1 tb.

NOVAC SA PODRUČJA BEOGRADA DO 1521. GOD. SA OSVRTOM NA NALAZE ANTIČKOG NOVCA U UŠĆU KOD OBRENOVCA. Galerija Doma kulture i sportova, Obrenovac, 27.10.1988, 6 s., ilus.

SPOMENICA DORDA VAJFERTA U KABINETU ZA NOVAC I MEDALJE MUZEJA GRADA BEOGRADA. Godišnjak grada Beograda, knj. 35, Beograd 1988, s. 111-119, 3 tb.

NALAZ SREBRNOG NOVCA EVROPSKIH DRŽAVA XVII VEGA OTKRIVEN U STUDENTSКОM PARKU U BEOGRADU. Godišnjak grada Beograda, knj. 36, Beograd 1989, 8 s., ilus.

O ZLATNICIMA-MINIMIMA SKORDISKA IZ ZBIRKE VELIMIRA ČELEKETIĆA. Glasnik Srpskog arheološkog društva, knj. 5, Beograd 1989, s. 151-154.

SPOMENICA SRPSKO-JEVREJSKOG PEVAČKOG DRUŠTVA 1880-1985. Politika, Beograd 13. januara 1990, s. 18.

NOVAC SKORDISKA (DONACIJA BEOGRADSKE BANKE D.D.) Godišnjak grada Beograda, knj. 37, Beograd 1990, s. 29-31.

TRI OSTAVE RIMSKOG BRONZANDOG NOVCA (IV. VEK) SA PODRUČJA OPŠTINE OBRENOVAC. Numizmatičar, br. 14, Beograd 1991, s. 41-48 + 1 tb.

DVE BRONZANE SPOMENICE SRPSKO-JEVREJSKIH DRUŠTAVA U BEOGRADU. Zbornik Jevrejskog istorijskog muzeja, knj. 6, Beograd 1992, s. 359-364.

NOVAC PROVINCIJE DAKIE U ZBIRCI SVETOZARA ŠI DUŠANIĆA. Muzej grada Beograda, Beograd 1993, 44 s. + 13 tb.

THE HOARD OF BYZANTINE BRONZE SCYPHATES FROM ZAGRADNJE NEAR ZAJEĆAR. Starinar NS, knj. 42 (1991), Beograd 1993, s. 161-163.

PREDSTAVE KRSTA NA JEDNOM ANTONINIJANU CARIC SALONINE. Numizmatičar, br. 17, Beograd 1994, s. 35-46, 1 tb.

NALAZI RIMSKOG NOVCA NA LOKALITETIMA KLISINA I PUSTARA U BATAJNICI. Glasnik Srpskog arheološkog društva, knj. 10, Beograd 1995, s. 128-138. (Knautor V. Čeleketić).

FILIJALA RIMSKIE KOVNICHE NOVCA U SIRMIJUMU - 17 VREMENA CARA GALIJENA 265/266. GODINE. Numizmatičar, br. 18/19, Beograd 1996, s. 71-76, 1 tb.

НАРОДНИ МУЗЕЈ - БЕОГРАД
СРПСКО НУМИЗМАТИЧКО ДРУШТВО

NATIONAL MUSEUM - BELGRADE
SERBIAN NUMISMATIC SOCIETY

НУМИЗМАТИЧАР NUMIZMATIČAR

Бр. 18/19 / БЕОГРАД • 1996 • БЕОГРАД / № 18/19

153 str., ilus., karte, tafel, diagrami + 21 table.

Dvobroj 18-19 našeg časopisa sadrži sledeće naučne radove i stručne članke:

Petar Popović u članku *OSTAVA NOVCA GRADA KIME* piše o ostavi grčkog bronzanog novca koja se čuva u Narodnom muzeju u Požarevcu. Najveći den ove ostave, 111 primeraka, pripada izdanju dalekog malezijskog grada Kime (Cyme, Acolis) iz 320-250. god. pre Hr. dok preostala 4 komada potiču iz Klazamene, Smirne, Tračke Mesenbrije i Pergama.

Dubravka Ujes i Ljiljana Bakić obraduju *SKUPNI NALAZ NOVCA PTOLEMEEA U NARODNOM MUZEU U VRŠCU*. Obradeo je 9 primeraka bronzanog novca kraljeva iz dinastije Ptolemeja u Egiptu, kovanih u 3. i 2. veku pre Hr.

Isti autori, gdica D. Ujes i gđa. Lj. Bakić, objavljaju i *GRČKI I HELLENISTIČKI NOVAC IZ NARODNOG MUZEJA U VRŠCU I PREUŠTED SRODNIH NALAZA U JUGOSLOVENSKOM DEJU BANATA*. Katalog sadrži primerke helenističkog novca Makedonije (2 primerka), Trakije (2), Ilirije (Apolonija 2, Dirahion 6), Bitinije (2), Karije (1) i Egipta (1). Pored kvalitetnih ilustracija, uključena je i karta nalaža.

Dubravka Ujes u članku *OSTAVA HELENISTIČKOG BRONZANOG NOVCA IZ LEVČA U ZAVIČAJNOM MUZEU U JAGODINI* obraduje još jednu malu ostavu (5 primeraka) novca, po jedan iz Makedonije, Mizije, Lampske (?), Kilikije i Sirije. Ostava je otkrivena 1993. god. u prostoru Levač kod Jagodine.

Vojislav Mihailović u članku *TWO UNPUBLISHED IMPERIAL ROMAN DENARI* opisuje varvarizovan hibrid Marka Aurelija sa reversnim tipom CONSECRATIO i nepoznati denar Elagabala koji se od poznatih primeraka razlikuje po nešto drugačijoj reversnoj predstavi.

Bojan Bošković objavljuje *NALAZ DENARA IZ MALOG SUVODOLA* koji se sastoji od 20 rimskih denara, a koji je Narodni muzej otkupio 1957. godine. Katalog ovog dela suvodolske ostave (kod Piroti, antički Turres) opisuje novac iz vremena careva Tita (1 kom.), Trajana (1), Hadrijana (2), Antonina Pija (11) i Marka Aurelija (4 primerka).

Dušan Rašković u članku *OSTAVA RIMSKIH DENARA SA LOKALITETA CRNOKALACKA BARE* obraduje nešto veću ostavu rimskog carskog novca (74 primerka) otkrivenog na lokalitetu koji se nalazi između Paraćina i Aleksinca. Katalog

sadrži novac brojnih rimskih careva, od Nerona do Aleksandra Severa, kovan od 64. do 232 god. n.e.

Članak Nikole A. Crnobrnje - *FILIALA RIMSKE KOVNICE NOVCA U SIRMIJUMU IZ VREMENA CARA GALIJENA 265/266. GODINE* - govori o kovanju antoninijana cara Galijena i carice Salonine, sa oznakama SP i PII, u jednoj pomoćnoj kovnici Sirmijuma. Dokazuje se ispravnost Alfedićeve argumentacije da ovaj novac nije kovan u Sisciji. Pri ovome od velikog je značaja analiza velike ostave, iz Sviljeva kod Sremske Mitrovice, iz koje se 10.115 komada čuva u Narodnom muzeju u Beogradu, a 452 komada u Šabackom muzeju.

Pavle D. Popović u članku *CIRKULACIJA TETRARHIJSKOG NOVCA U SIRMIJUMU* po prvi put obraduje sav tetrarhijski novac iz Sirmijuma i ispiše njegovu cirkulaciju. U 2 kataloga obraden je novac diarhije i tetrahije (Dioklecijan i njegovi suvladari), a u tabelama je analiziran rimski novac sa arheološkim iskopavanja u Sirmijumu, te zastupljenost po kovnicama, vladarima tetrahije i po nominalima.

Svetlana Miljanović objavljuje *SKUPNI NALAZ RIMSKOG BRONZANOG NOVCA IV. VIKA IZ REMEZJANI* iz Kabineta za numizmatiku Narodnog muzeja u Beogradu. Nalaz iz Remežjane (današnja Bela Palanka kod Niša) otkriven je 1976. godine, a sastoji se od 201 primeraka, od kojih je kataloški obraden 176 primeraka. Vreme kovanja ovog novca proteže se od 335. do 393/5. godine.

Vesna Radić, Eugen Niculae i Slavodan Srecković objavljaju *RETKE TURSKE AKČE IZ OSTAVE NADENE U SELU ŠEĆEVNI*. Radu se o dva velika nalaza koji se čuvaju u beogradskom Narodnom muzeju, od kojih jedan (iz 1559. godine) sadrži 2051 primerak turskog novca kovanog od 1461. do 1512. a drugi (iz 1973) 4032 primeraka iz perioda 1389-1595. Kataloški je obraden 48 akča. Od ovoga su najznačajnije akče kovane kod nas (Beograd i Kučajna) i u Mudavi (Moldava - stara Rumunija).

Tatjana Bošnjak objavljuje *PRLOG IZUŠAVANJU PRVE SRPSKE MEDALJE*, u kojem se detaljno (uz odličnu bibliografiju) opisuje medalja koju je za knjazu Miloša Obrenovića izradio hečki medaljer L. Radnitzky u povodu održavanja Svetonandrejske skupštine 1858. godine.

Nastavljajući seriju napisa o specijalitetima naše moderne numizmatike, Vojislav Mihailović objavljuje članke *JEDAN SPECIALITET KRALJEVINE SRBIJE IZ 1883. GODINE* (10 para

1883 sa oznakom birmingemske kovnice: H - Heaton) i *JEDAN SPECIJALITET NOVČANICE IZ 1944. GODINE* - probni otisak novčanice od 500 dinara, koji je štampan samo sa reversne strane i preko koje su, sa obe strane, odštampane paralelne kose pruge.

Na kraju Vitomir Sokolović i Lazar Geric objavljaju članak *NOVČANICE KRALJEVINE SRBIJE IZDANIA 1916-1917. GODINE*, a Ranko Mandić članak *NALAZNI RAD DOBRIJE GAI-POPOVIĆ NA PODRUČJU NUMIZMATIKE*.

Željko Stojanović, PAPIRNI NOVAC JUGOSLAVIJE 1929-1944. Izdavač: Narodna banka Jugoslavije, Beograd 1994. *Luksozna monografija, 23 x 23 cm, 316 str., ilas. u boji.*

Ova kvalitetno izradena knjiga, prva takve vrste kod nas, izdata je povodom 110-to godišnjice Narodne banke, a obraduje jugoslovenski papirni novac od 1929. godine, kako sa ekonomsko-finansijskog, tako i sa numizmatičkog aspekta. Knjiga je bogato i vrlo ukusno ilustrovana, a tekstovi su dati trojezično - na srpskom, engleskom i nemackom jeziku. Premda ova knjiga ne obraduje sve jugoslovenske novčanice (izostavljena su prva izdanja), u uvodnom delu dati su sumarni podaci ne samo o izostavljenim novčanicama Kraljevine SSS, nego i o izdanjima Srbije. Tu su uključene i sledeće teme: Nastanak papirnog novca; Emisiona banka Jugoslavije; Zavod za izradu novčanica u Beogradu; Nota filija itd. Čak je posebno poglavje posvećeno - trgovini papirnim novcem.

Kataloški deo obraduje sva naša izdanja od Kraljevine Jugoslavije do SRJ. Uključena su i okupaciona izdanja, ali samo ona izdata u Srbiji. U dodatku su kataloški obradene i novčanice koje ne pripadaju Jugoslaviji - Papirni novac srpskih zemalja 1992-1994.

Pored redovnih emisija, katalog sadrži i vrlo retke, neizdate i probne primerke, a od posebne je koristi tabela u kojoj su navedene PROIZVEDENE KOLIČINE NOVČANICA I PREUZETE OD NBJ RADI PUŠTANJA U OPTICAJ (1944-1994).

Ova knjiga je rasprodata, ali od gosp. Stojanovića saznaјemo da je sada u pripremi II izdanje, koje će biti još bolje i znatno kompletnije.